

Leven in gedwongen isolement

Een verkennend onderzoek naar
verborgen vrouwen in Amsterdam

Lisanne Drost
Marjolein Goderie
Meta Flikweert
Suzanne Tan

Leven in gedwongen isolement

Een verkennend onderzoek naar verborgen vrouwen in Amsterdam

Lisanne Drost
Marjolein Goderie
Meta Flikweert
Suzanne Tan

Met medewerking van:
Rose Mandungu

Mei 2012

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Leeswijzer	5
2	Context en uitvoering onderzoek	7
2.1	Achtergrond	7
2.2	Doelstelling en onderzoeksvragen	8
2.3	Opzet en uitvoering onderzoek	9
3	Factoren die van invloed kunnen zijn op het fenomeen verborgen vrouwen	11
3.1	Risicofactoren in de literatuur	11
3.2	Signalen	14
3.3	Nationaliteiten	15
3.4	Samenvattend	16
4	Kenmerken verborgen vrouwen	17
4.1	Wat verstaan we onder 'verborgen vrouwen'	17
4.2	Kenmerken	18
4.3	Conclusie	28
5	Leven als verborgen vrouw	31
5.1	Een mooie toekomst... of toch niet?	31
5.2	Het dagelijks leven	33
5.3	Mechanisme & omstandigheden	38
5.4	Ommekeer	42
5.5	Conclusie	45
6	Herkenning verborgen vrouwen	47
6.1	Contact momenten met de buitenwereld	47
6.2	Mogelijke signalen	49
6.3	Concluderend	52
7	Interventiemogelijkheden	53
7.1	De hulpbehoeften die verborgen vrouwen zelf noemen	53
7.2	De hulpbehoeften van verborgen vrouwen volgens de andere respondenten	56
7.3	Mogelijkheden voor hulp aan verborgen vrouwen	57
7.4	Mogelijk werkzame elementen van interventies en mogelijkheden voor hulp	58
7.5	Tot slot	62

8	Omvang, herkomstlanden en vindplaatsen	63
8.1	De aanpak	63
8.2	Bevolkingsgegevens Amsterdam, Nieuw-West en Zuidoost	65
8.3	Herkomstlanden: informatie uit de interviews	66
8.4	Omvang en vindplaatsen: informatie uit de interviews	67
8.5	Omvang, herkomstland en vindplaatsen: registratiegegevens	74
8.6	Omvang, herkomstland en vindplaatsen: ontwikkelingen	77
8.7	Conclusie	79
9	Conclusies en aanbevelingen	81
9.1	Conclusies	81
9.2	Aanbevelingen	87
Bijlagen		
1	Overzicht respondenten	89
2	Overzicht voormalig verborgen vrouwen	91
3	Samenvatting van het boek	93
Literatuurlijst		95

1 *Inleiding*

Het Verwey-Jonker Instituut heeft in opdracht van de Gemeente Amsterdam, Dienst Wonen, Zorg en Samenleven een verkennend onderzoek uitgevoerd naar verborgen vrouwen. Het onderzoek schetst een beeld van de omvang en problematiek van de verborgen vrouwen. Daarnaast biedt het inzicht in de mogelijke signalen en interventiemogelijkheden. Het onderzoek is uitgevoerd in 2011-2012 op basis van onder andere vraaggesprekken met sleutelfiguren en voormalig verborgen vrouwen.

Wij danken de vele respondenten voor hun bereidwillige medewerking aan het onderzoek. In het bijzonder bedanken wij de voormalig verborgen vrouwen die hun levensverhaal aan ons wilden vertellen.

1.1 *Leeswijzer*

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 gaan wij in op de context en de uitvoering van het onderzoek. Vervolgens bespreken wij in hoofdstuk 3 op basis van schriftelijke bronnen enkele factoren die van invloed kunnen zijn op het fenomeen verborgen vrouwen. In de daarop volgende hoofdstukken beschrijven wij de kenmerken van de verborgen vrouwen (hoofdstuk 4), gevolgd door verhalen van de voormalig verborgen vrouwen (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 worden de contactmomenten en de signalen beschreven, gevolgd door de interventiemogelijkheden (hoofdstuk 7). In hoofdstuk 8 schetsen wij aan de hand van een educated guess de omvang van de verborgen vrouwen in Amsterdam. Wij sluiten het rapport af met het hoofdstuk Conclusies en aanbevelingen.

2 *Context en uitvoering onderzoek*

In dit hoofdstuk staan wij stil bij de achtergrond en het doel van het onderzoek, evenals de wijze waarop het onderzoek is opgezet en uitgevoerd.

2.1 *Achtergrond*

De Gemeente Amsterdam heeft in de afgelopen jaren veel werk gemaakt van de aanpak huiselijk geweld. Er is geïnvesteerd in preventie, in verbetering van de infrastructuur en het hulpaanbod en in de ketensamenwerking. Daardoor is er ook meer zicht ontstaan op risicofactoren van geweld. Schulden, sociaal isolement, economische onzelfstandigheid, taalachterstand, huisvestingsproblemen, opvoedproblemen, misbruik van alcohol en drugs; naarmate deze factoren vaker voorkomen neemt het risico op geweld toe. Door kennis te hebben van risicofactoren komen ook risicogroepen in beeld.¹ Een van de risicogroepen die onderdeel uitmaken van de aanpak van huiselijk geweld in Amsterdam, is de zogenaamde groep ‘verborgen vrouwen’. Onder verborgen vrouwen verstaat de Gemeente Amsterdam: *‘Vrouwen die gedwongen door hun (schoon)familie in isolatie leven en veelal slachtoffer zijn van opsluiting, intimidatie, mishandeling, verkrachting en dwangarbeid. Vaak gaat het hier om allochtone vrouwen die afkomstig zijn uit een zeer traditionele niet-westerse cultuur.’*²

Ook het Beleidsplan vrouwenemancipatie 2011-2014 vestigt de aandacht op de verborgen vrouwen (p.7). Een van de vijf speerpunten in het emancipatiebeleid is zelfbeschikking. Op dit terrein richt het beleid zich op het bevorderen van zelfredzaamheid, zelfbeschikking en veiligheid, door onder meer uitvoering te geven aan het Programma Stille Dilemma’s. Stille Dilemma’s zijn moeilijk bespreekbare problemen of problemen waarop een taboe rust. Deze problemen worden soms niet gezien of begrepen. Met de aanpak van Stille Dilemma’s wordt ingezet op het verhelpen van de barrières naar hulpverlening. De verborgen vrouwen zijn ook in de aanpak rond Stille Dilemma’s onderscheiden als doelgroep. Belangrijk bij de aanpak van Stille Dilemma’s is het faciliteren van zelforganisaties. Zij zouden een actieve rol kunnen spelen in het aanpakken van de

---

1 Memo onderzoeksopdracht verborgen vrouwen, dd6-7-2011

2 Zie: Initiatiefvoorstel van het raadslid de heer Flos van 12 januari 2010, getiteld: ‘Urgentie aanpak ‘verborgen vrouwen’ en notitie ‘Stille dilemma’s’, GGD 2011.

problematiek, vooral als het gaat om preventie en signalering. Zelforganisaties krijgen de mogelijkheid om zelf oplossingen voor de gesignaleerde problematiek voor te stellen en uit te voeren. Deze aanpak is bij de GGD neergelegd.

De Gemeenteraad heeft in 2011 een initiatiefvoorstel aangenomen dat een pakket maatregelen omvat om verborgen vrouwen te helpen om uit het isolement te komen en situaties van mishandeling op te sporen en te doorbreken. Een extra impuls voor het initiatiefvoorstel was de publicatie door Fayza Oum'Hamed van haar autobiografische roman 'De uitverkorene, een importbruid acht jaar opgesloten in Nederland' (2009). Het boek schets het leven van Fayza, een verborgen vrouw in Amsterdam. Haar leven wordt gekenmerkt door een schoonfamilie met zeer traditionele opvattingen, volledige isolatie van de buitenwereld, onderdrukking, mishandeling, vernedering en eenzaamheid.³

2.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Doel van dit verkennend onderzoek is de aard en omvang van de problematiek van verborgen vrouwen in beeld te krijgen. Wat is er te zeggen over het fenomeen 'het verborgen houden van vrouwen', en is er sprake van een omvangrijk probleem in de gemeente Amsterdam? Het onderzoek is ook gericht op het zicht krijgen op de actie die zou moeten volgen.

In het licht van bovenstaande doelstelling zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd.

1. Hoe ziet het profiel van verborgen vrouwen eruit?
2. Wat zijn mogelijke risicofactoren?
3. Wordt de problematiek van verborgen vrouwen herkend en erkend?
4. Hoe hebben voormalige verborgen vrouwen interventies van derden (of juist het ontbreken daarvan) ervaren en gewaardeerd in de fase van toeleiding naar hulp?
5. Wat zijn de hulp(verlenings)behoeften van verborgen vrouwen?
6. Wat zijn kenmerken van werkende en niet werkende interventies?
7. Wat is de verdeling naar landen van herkomst van deze vrouwen?
8. Welke beredeneerde schatting (*educated guess*) is er te geven van het aantal verborgen vrouwen in Amsterdam?
9. Is er een beeld te schetsen van de spreiding over de stad (wat zijn belangrijke vindplaatsen)?

---

³ Voor een korte samenvatting van het boek 'De uitverkorene', zie bijlage 3.

2.3 *Opzet en uitvoering onderzoek*

Om bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden hebben wij een combinatie van verschillende, vooral kwalitatieve, onderzoeksmethoden toegepast.

Korte literatuurverkenning

Een korte literatuurverkenning was het vertrekpunt van dit onderzoek. Op basis van de schriftelijke bronnen, waaronder diverse autobiografische romans maar ook 'grijze literatuur' als beleidsnotities en verslagen, zijn een aantal aspecten geschetst waar verborgen vrouwen mee te maken kunnen hebben.

Interviews met sleutelfiguren

De kern van het onderzoek bestaat uit interviews met sleutelfiguren en voormalig verborgen vrouwen. Allereerst vonden er verdiepende vraaggesprekken plaats met zestien zogenaamde sleutelfiguren die werkzaam zijn binnen uiteenlopende organisaties in Amsterdam (zie bijlage 1 voor een overzicht van de respondenten). In deze gesprekken is onder meer ingegaan op de aard en omvang, kenmerken en hulpbehoefte van de verborgen vrouwen. Vervolgens hebben wij nog vierendertig sleutelfiguren gesproken die werkzaam zijn in de stadsdelen Zuidoost en Nieuw-West. Deze stadsdelen vormde het startpunt voor de *educated guess*. Vrijwilligers, (para)professionals en anderen werkzaam binnen uiteenlopende organisaties, die mogelijk contact hebben met verborgen vrouwen, zijn geïnterviewd (zie bijlage 1). Wij hebben allereerst gevraagd of zij een schatting konden geven van de omvang. Vervolgens stonden we stil bij de kenmerken en hulpbehoefte van de verborgen vrouwen. Op verzoek van enkele respondenten is de anonimiteit van de respondenten gewaarborgd.

Interviews met voormalig verborgen vrouwen

De verdiepende interviews met voormalig verborgen vrouwen nemen een centrale plek in binnen het onderzoek. Wij hebben zeven vrouwen geïnterviewd, waarvan één vrouw uiteindelijk niet in het onderzoek is meegenomen. Haar situatie werd gekenmerkt door huiselijk geweld waarbij echter niet zozeer sprake was van gedwongen isolement. Daarnaast hebben wij nog met drie voormalig verborgen vrouwen contact gehad en een interviewafspraak gemaakt. De afspraken werden echter op het laatste moment afgezegd en zij wilden niet meer meewerken. We hebben bij de werving van de vrouwen gestreefd naar een zo gevarieerd mogelijke groep. Daarbij hielden we rekening met onder andere leeftijd, land van herkomst en de manier waarop de situatie is ontstaan. De zes voormalig verborgen vrouwen zijn van Marokkaanse (n=4), Poolse (n=1) en Hindoestaanse (n=1) afkomst. Voor een gedetailleerder overzicht van de verborgen vrouwen, zie bijlage 2.

Reflectie op de uitvoering en opbrengst van het onderzoek

We hebben voor dit verkennende onderzoek kwalitatieve onderzoeksmethoden gehanteerd. Opvallend was dat de sleutelfiguren veelal enthousiast waren om

mee te werken en ook de noodzaak van het onderzoek benoemden. De werving van de voormalig verborgen vrouwen verliep een stuk moeizamer. We zochten allereerst contact met de vrouwenopvang in Amsterdam, dit echter zonder resultaat. Zij hebben wel voormalig verborgen vrouwen in hun cliëntenbestand (gehad), maar zagen om verschillende redenen niet de mogelijkheid om een bemiddelende rol te vervullen voor de werving. Via diverse andere kanalen, onder andere via verschillende vrouwen- en vrijwilligersorganisaties in Amsterdam en opvanginstellingen elders, is het ons gelukt in contact te komen met voormalig verborgen vrouwen uit Amsterdam. Het streven was om verborgen vrouwen van verschillende etniciteiten te interviewen. Dit is gelukt, maar we merkten wel een zekere ‘oververtegenwoordiging’ van Marokkaanse vrouwen. We denken enerzijds dat dit komt omdat er ook een oververtegenwoordiging van Marokkaanse verborgen vrouwen bestaat. Anderzijds lukte het ons niet om Turkse vrouwen bereid te vinden om hun verhaal met ons te delen, terwijl we weten/denken dat ze er wel degelijk zijn (zie H4 en H8).

We hebben gesproken met vijftig sleutelfiguren die vanuit verschillende invalshoeken de problematiek van de verborgen vrouwen hebben omschreven. Dit heeft een veelheid aan bruikbare informatie opgeleverd. Het betreft echter een verkennend onderzoek, het doel van het onderzoek is dan ook niet om generaliserende uitspraken te kunnen over de verborgen vrouwen in zijn algemeenheid. Het onderzoek schetst echter wel een eerste indruk van het fenomeen. Wij zijn van mening dat we op basis van dit materiaal, aangevuld met de verdiepende informatie van de verborgen vrouwen, verantwoorde uitspraken kunnen doen over de kenmerken en problematiek van de verborgen vrouwen (in Amsterdam).

3 *Factoren die van invloed kunnen zijn op het fenomeen verborgen vrouwen*

Als vertrekpunt voor het verdere onderzoek beschrijven we in dit hoofdstuk bestaande kennis ten aanzien van een aantal aspecten waar verborgen vrouwen mee te maken kunnen hebben. Het fenomeen verborgen vrouwen komt in de literatuur niet als zodanig naar voren. Wel zijn er in schriftelijke bronnen een aantal factoren beschreven waar verborgen vrouwen mee te maken kunnen hebben. Deze factoren kunnen worden aangemerkt als zogenaamde risicofactoren. Ook worden er signalen beschreven die kunnen wijzen op verborgen vrouwen. Op basis van de schriftelijke bronnen kan bovendien een eerste beeld worden geschetst van de mogelijke nationaliteiten van de verborgen vrouwen.

3.1 *Risicofactoren in de literatuur*

Huwelijksdwang

Waarschijnlijk heeft een groot gedeelte van de verborgen vrouwen te maken met huwelijksdwang. Huwelijksdwang kan niet los gezien worden van huiselijk geweld, eengerelateerd geweld en geweld tegen vrouwen en mannen in het algemeen (Adviescommissie voor vreemdelingenzaken 2 juni, 2006).

De Adviescommissie voor vreemdelingenzaken (ACVZ) definieert een gedwongen huwelijk als volgt: *Een gedwongen huwelijk is een huwelijk waarbij een of beide huwelijkspartner(s) geen eigen zeggenschap heeft (hebben) over de sluiting van de huwelijksverbintenis en daarmee niet instemt. Onder deze situatie wordt mede begrepen het wel meewerken aan de formele (wettelijke) huwelijks-handelingen doch onder lichamelijke of geestelijke bedreiging* (Adviescommissie voor vreemdelingenzaken, 2005).

De Koning en Bartels (2005) schetsen vijf situaties die ze zien bij gedwongen huwelijken onder Turken en Marokkanen:

- Ongewenst gedrag. Dit kan ongewenst gedrag van het meisje zijn (te vrij in haar contacten met jongens volgens de ouders), maar ook ongewenst gedrag van de jongen (criminele activiteiten). Ook het niet snel genoeg op zoek gaan naar een huwelijkspartner kan, zeker bij meisjes, als ongewenst gedrag worden gezien.

- Een huwelijkskandidaat die om verschillende redenen niet in goede aarde valt bij de ouders.
- Migratiedruk. Er zijn transnationale banden met familie en vrienden in het land van herkomst. Zo kunnen er bijvoorbeeld financiële verplichtingen zijn. Het huwelijk is voor mensen uit Turkije en Marokko één van de weinige mogelijkheden om zich hier te vestigen en zo een betere toekomst voor de familie in het land van herkomst te verzekeren. Daarom kan er druk worden uitgeoefend om een zoon of dochter uit Nederland te laten trouwen met iemand (vaak een verwant) uit het land van herkomst.
- Huwelijken met bloedverwanten. Bij een beoogd huwelijk met een bloedverwant is de ruimte om 'nee te zeggen' en te onderhandelen voor alle betrokken partijen kleiner. 'Nee zeggen' tegen een bepaalde kandidaat betekent bijna automatisch 'nee zeggen' tegen de eigen familie.
- Combinaties hiervan. Geen enkele situatie leidt per definitie tot een gedwongen huwelijk. Wanneer bepaalde situaties bij elkaar komen is de kans hierop wel groter.

In hun advies ter voorkoming van huwelijksdwang noemt de Adviescommissie voor vreemdelingenzaken het opvallend dat vooral Hindoestanen fel reageren op het onderwerp gedwongen huwelijken en de mogelijke plannen van de overheid. 'Men wil niet met allochtonen geassocieerd worden. Ze vrezen teveel geïdentificeerd te worden met Turken en Marokkanen, en evenals deze groepen negatief in beeld te komen.' (Adviescommissie voor vreemdelingenzaken, 2005, p. 61). Volgens de commissie ligt tevens de term 'slachtoffer' gevoelig, zowel onder Hindoestanen, als onder Turken en Marokkanen. 'Men wil niet als slachtoffer geafficheerd worden.' (Adviescommissie voor vreemdelingenzaken, 2005, p. 61).

Importbruiden en endogamie

Volgens de notitie Stille Dilemma's zijn veel verborgen vrouwen importbruiden. We hebben het dan over huwelijksmigratie gezien vanuit één perspectief; vrouwen die als huwelijkspartner naar Nederland komen. Aan het woord kleeft ook de connotatie dat dit niet (geheel) uit vrije wil gebeurt. Endogamie is het trouwen binnen de eigen etnische groep. Bepaalde etnische groepen in Nederland halen hun huwelijkspartner uit het buitenland, terwijl andere etnische groepen hun partner in Nederland zoeken. Zo halen Turken en Marokkanen hun partner vaak uit het land van herkomst. Bij Surinaamse Hindoestanen speelt dit fenomeen weer niet. Bij endogamie spelen zowel sociaal-culturele, economische als persoonlijke factoren een rol.

Het Servicepunt Emancipatie (SPE) organiseerde in maart 2010 een expertbijeenkomst over het onderwerp verborgen vrouwen. De circa vijftig aanwezigen (vrouwenorganisaties, ervaringsdeskundigen en professionele hulpverleners) stellen dat de groep verborgen vrouwen veel huwelijksmigranten (importbruiden) kent. Zij zijn vaak laagopgeleid, spreken weinig Nederlands, zijn sterk afhankelijk

van hun man en hebben te weinig kennis over hun rechten, onder andere rechten binnen de Koran (Verslag bijeenkomst verborgen vrouwen SPE).

Bonding en bridging

Een andere risicofactor is een gemeenschap waar vooral *bonding* optreedt; interne cohesie binnen een sociaal homogene groep, en waarbij weinig of geen sprake is van *bridging*; contacten, uitwisseling en solidariteit tussen sociaal heterogene groepen (Putnam, 2000).

Bonding vindt plaats binnen een sterk gesloten groep die een wantrouwende houding heeft tegenover de buitenwereld. Buitenstaanders worden maar moeilijk in de groep opgenomen. Ook uittreding of afwijking van de norm binnen de groep wordt maar moeilijk geaccepteerd. De sociale controle binnen de groep is groot en kan de individuele ontwikkeling en participatie van groepsleden buiten de eigen groep of gemeenschap bemoeilijken. De identiteit van het individu komt grotendeels overeen met die van de groep, waardoor het voor een individu lastig is om zich ervan los te maken. Zonder de groep is hij op zichzelf aangewezen en verliest hij zijn identiteit en bijbehorende zekerheden. *Bonding* binnen een groep ontstaat vaak op religieus of cultureel gebied (Wolters, 2007).

In meerdere bronnen wordt erop gewezen dat religie soms wordt misbruikt als argument om vrouwen te isoleren van de samenleving. *'Turkse en Marokkaanse mannen die hun vrouwen opsluiten, gebruiken de islam als rechtvaardiging hiervoor. De aanwezige vrouwen zijn het erover eens dat dit niet correct is: het probleem zit niet in religieuze hoek, maar moet gezocht worden in sociale en culturele hoek.'* (Verslag bijeenkomst verborgen vrouwen SPE).

Geïsoleerde vrouwen

Een onderscheidend kenmerk van verborgen vrouwen is het geïsoleerd zijn. Het zijn vrouwen die om allerlei redenen moeilijk te mobiliseren zijn, die niet of nauwelijks Nederlands spreken en vaak ook nog analfabeet zijn. Als zij - ter voorbereiding op taallessen of andere activiteiten buitenshuis - thuis individuele taallessen aangeboden krijgen, lukt het vaak niet om hen daarna de deur uit te krijgen: veel vrouwen blijven steken in het voortraject. Deze stagnatie is ook te zien bij andere organisaties en projecten die zich richten op vrouwen die niet of weinig maatschappelijk actief zijn. Het gaan volgen van een cursus, bijvoorbeeld opvoedingsondersteuning, blijft bij deze vrouwen vaak beperkt tot een eenmalige activiteit (Boers & Gastelaars, 2008).

De positie van geïsoleerde vrouwen is zorgwekkend te noemen. Ze zijn laag opgeleid, hebben geen werk of uitkering en komen nauwelijks in contact met de autochtone bevolking. Ook hebben ze geen inburgeringstraject gevolgd of braken dat voortijdig af. Volgens de Routeplanner Inburgering en Participatie (Frontoffice inburgering) hebben veel geïsoleerde vrouwen de volgende kenmerken:

- Ze zijn vaak analfabeet in de eigen taal.
- Ze hebben slechts enkele jaren basisonderwijs in het land van herkomst gevolgd.

- Ze participeren vrijwel alleen binnen de eigen (familie)kring.
- Ze zijn niet zelfredzaam omdat ze alleen de taal van het land van herkomst spreken.
- Ze kampen met belemmeringen, zoals psychosomatische problemen, schulden, trauma's of zorg voor een gehandicapt familielid. Hierdoor participeren zij niet.

Postorderbruid

Het begrip postorderbruid slaat op buitenlandse vrouwen uit arme milieus, die zich in catalogi en op internetsites kandidaat stellen om te huwen met een buitenlandse man, in ruil voor een beter leven. De vrouwen zoeken een westerse man in de hoop op meer welvaart, ook om hun families financieel te ondersteunen. Zij melden zich daartoe bij bemiddelingsbureaus. Volgens Van den Bos (2011) wordt het zoeken van een buitenlandse huwelijkspartner via internet steeds populairder. De afgelopen twintig jaar werd een kwart van de huwelijken van Filipino's met een buitenlandse partner geregeld via het internet. Filipijnse vrouwen zijn populair. Ze worden door sommige westerse mannen gezien als ideale bruid, omdat ze als traditioneel, exotisch en gehoorzaam worden beschouwd. Vanwege economische motieven melden de vrouwen zich aan als internetbruid om te trouwen met mannen die soms twee keer zo oud zijn als zijzelf. Volgens Van den Bos loopt een deel van deze internethuwelijken uit op misbruik. 'De problemen beginnen vaak als een bruid in haar nieuwe thuisland aankomt. Zij kent haar rechten niet en spreekt zij de taal vaak niet of niet goed. Ze heeft er geen familie of vrienden die zij om hulp kan vragen. Haar eigen familie in de Filipijnen is dikwijls moeilijk te bereiken. Door al deze omstandigheden is het voor vrouwen moeilijk om misbruik te melden, laat staan om hieraan te ontsnappen.' (Van den Bos, 2011). Behalve bemiddelingsbureaus voor Filipijnse vrouwen, zijn er ook veel bemiddelingsbureaus voor Russische, Thaise en Poolse vrouwen op internet te vinden.

3.2 *Signalen*

Uit enkele autobiografische romans komt naar voren dat de vrouwen last krijgen van een veelheid aan - stress gerelateerde - gezondheidsproblemen. Omdat ze zich niet kunnen uiten, gaan ze zich steeds gestreter voelen. Woede, angst, boosheid en verdriet die niet of onvoldoende geuit kunnen worden, vertalen zich in bijvoorbeeld kortademigheid, astma, hyperventilatie, hoofdpijn of eczeem. Als zij zich hiervoor tot de huisarts wenden, kan de huisarts een signalerende rol vervullen.

Een ander signaal is huiselijk geweld, wat ook wordt benoemd in enkele autobiografische romans. Vrouwen die ook lichamelijk worden mishandeld, hebben bijvoorbeeld blauwe plekken, steek- en slagwonden, afgeknipt haar, verminkingen

of beschadigde wervels. Soms komen zij hiervoor bij de huisarts of Spoedeisende Hulp terecht

Suïcidaal gedrag kan ook een signaal zijn. Van Rooyen (2006) wijst op Brits onderzoek waaruit naar voren komt dat Hindoestaanse jonge vrouwen die een zelfmoordpoging hebben gedaan, vaker uit gezinnen met zeer traditionele opvattingen komen. Zij worden uitgehuwelijkt en moeten onderdanig zijn aan hun man. Seks voor het huwelijk is taboe en zodra ze gehuwd zijn, moeten ze intrekken bij hun schoonfamilie. Thuis zijn er hevige conflicten, omdat de jonge vrouwen niet willen voldoen aan de strenge geboden, maar ook niet openlijk in opstand willen komen of weglopen. Dat zou namelijk hun familie te schande brengen. De enige oplossing die ze dan nog zien, is zelf te verdwijnen door een eind aan hun leven te maken.

In Nederland doen Surinaamse en Turkse meisjes en vrouwen tussen de 15 en 25 jaar twee tot drie keer vaker een suïcidepoging dan Nederlandse en Marokkaanse meisjes en vrouwen van die leeftijd, zo bleek uit onderzoek van de Haagse GGD (van Rooyen, 2006).

3.3 *Nationaliteiten*

Bij de GGD is bekend dat het verborgen houden van vrouwen voorkomt bij Turkse en Marokkaanse Amsterdammers (notitie Stille Dilemma's). Een nadere oriëntatie op de problematiek leert dat het niet alleen gaat om Turkse en Marokkaanse vrouwen. Zo stelt de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ) dat huwelijksdwang niet alleen voorkomt binnen de Marokkaanse, Turkse en Surinaams-Hindoestaanse gemeenschap, maar ook bij Somaliërs, Iraanse Koerden, Afghanen, Roma, Sinti en Chinezen. De commissie sluit daarnaast niet uit dat de problematiek van huwelijksdwang zich beperkt tot allochtone gemeenschappen. Aangezien verborgen vrouwen mogelijk te maken hebben met huwelijksdwang, kan worden verondersteld dat zij afkomstig kunnen zijn uit bovengenoemde gemeenschappen.

Tevens blijkt uit het dossieroverzicht Meldpunt voor Chinese vrouwen en kinderen in nood (2008) dat sommige van de daar binnenkomende vragen over huiselijk geweld in combinatie met vrijheidsbeperking gaan.

Tijdens een - door het SPE georganiseerde - expertbijeenkomst over verborgen vrouwen, stellen de aanwezigen dat verborgen vrouwen in alle culturen voorkomen. Ze hebben ervaring met verborgen vrouwen met allerlei achtergronden: autochtone vrouwen, Chinese, Braziliaanse, Hindoestaanse vrouwen. Wel wordt verondersteld dat de Turkse en Marokkaanse groepen relatief meer verborgen vrouwen kennen. Er zijn ook jonge vrouwen bij die in Nederland zijn opgegroeid, die waarschijnlijk wel een sociaal netwerk hebben (gehad), maar met verstoorde familierelaties te maken hebben. Al deze vrouwen hebben gemeen dat zij worden

onderdrukt, geen keuzes mogen maken en thuis worden opgesloten (Verslag bijeenkomst verborgen vrouwen SPE).

3.4 *Samenvattend*

Een korte verkenning van enkele schriftelijke bronnen was het vertrekpunt voor het onderzoek. Een globale schets van risicofactoren, signalen en nationaliteiten geeft een eerste indruk van het fenomeen verborgen vrouwen. In de volgende hoofdstukken proberen wij steeds beter zicht te krijgen op deze verborgen vrouwen. Om te beginnen in het volgende hoofdstuk, waar we nader ingaan op de kenmerken van de verborgen vrouwen.

4 *Kenmerken verborgen vrouwen*

In dit hoofdstuk staan we stil bij de kenmerken van de verborgen vrouwen. Op basis van informatie uit de gesprekken met de vijftig respondenten, aangevuld met de verhalen van de zes voormalig verborgen vrouwen, schetsen we in dit hoofdstuk een aantal kenmerken van de verborgen vrouw in Amsterdam. Zoals: leeftijd, opleidingsniveau, de rol van religie en traditie. Ook staan we stil bij hoe de vrouwen in deze situatie terecht zijn gekomen en hoe de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van deze vrouwen is. Tot slot staan we kort stil bij de partners en sluiten we af met een conclusie.

De kenmerken die de sleutelfiguren schetsen, hangen samen met de doelgroep waar zij, al dan niet beroepsmatig, mee te maken hebben. Zo bestaan er verschillen tussen de doelgroep van een inburgeringsorganisatie en een Ouder en Kind Centrum. Of van een verloskundige en een advocaat. Een deel van de respondenten komt met verborgen vrouwen in aanraking zonder dat zij zich dit realiseren, of er slechts vermoedens van hebben, zoals een huisarts of kraamverzorgster. Een ander deel van de respondenten heeft juist expliciet met voormalig verborgen vrouwen te maken, bijvoorbeeld vrouwenorganisaties en de vrouwenopvang. Wij hebben alle sleutelfiguren gevraagd naar de (achtergrond)kenmerken van de verborgen vrouwen om zo een genuanceerd beeld te krijgen van deze vrouwen.

4.1 *Wat verstaan we onder ‘verborgen vrouwen’*

Tijdens het onderzoek kwam allereerst naar voren dat er geen eenduidige invulling bestaat van het begrip verborgen vrouwen. Brede interpretaties waarin werd verwezen naar situaties van uitbuiting, mensenhandel, achterlating of situaties van vrijwillig isolement kwamen naar voren. Een nadere afbakening van het begrip ‘verborgen vrouwen’ bleek noodzakelijk. In het onderzoek wordt de onderzoeksgroep verborgen vrouwen gekenmerkt door een centraal element: *een door de partner en/of familie afgedwongen, en door de vrouw in kwestie niet gewenst, leven in isolement.*

In feite worden deze vrouwen thuis opgesloten en mogen zij geen of slechts zeer beperkt contact hebben met de rest van de samenleving. Een vrouw die zeer beperkt naar buiten mag, mag bijvoorbeeld de kinderen naar school brengen, maar moet meteen daarna weer thuiskomen. Een praatje met de buurvrouw of

andere moeders op het schoolplein is uit den boze. Contact met anderen gebeurt vaak onder begeleiding en controle. De echtgenoot gaat bijvoorbeeld mee naar de huisarts en doet daar het woord. Een vrouw die compleet geïsoleerd leeft, mag niet naar buiten. Zelfs niet voor een boodschap of om de kinderen naar school te brengen. Naar buiten kijken door het raam kan zelfs worden verboden. Er zijn allerlei variaties in de sprake zijn van een afgedwongen, sterk geïsoleerd en gecontroleerd bestaan.

4.2 Kenmerken

Ik was 17 toen ik met hem trouwde. Ik was niet verliefd. Vanaf het moment dat we getrouwd waren begon de ellende. Elke dag werd het erger...

Amira, voormalig verborgen vrouw.

Leeftijd

Uit de antwoorden van de respondenten komt geen duidelijke leeftijdscategorie naar voren: *'Het betreft vrouwen van allerlei leeftijden, van jong tot oud'* (vrouwenorganisatie). Wel wordt door enkele respondenten gesproken over een groep 'jonge importbruiden'. Dit zijn jonge vrouwen van soms nog geen 18 jaar die naar Nederland komen om te trouwen. Het gaat dan in de regel om een gearrangeerd huwelijk. Daarnaast wordt ook de eerste generatie immigrantenvrouwen genoemd. Dit zijn de 'oudere' verborgen vrouwen, die vaak al een lange periode als verborgen vrouw leven. Ruim driekwart van de respondenten geeft aan dat het verborgen houden vaak begint met het huwelijk. De leeftijd van de vrouwen is dan veelal tussen de 18 en 25 jaar. Na het huwelijk gaan ze een leven als verborgen vrouw tegemoet.

Opleidingsniveau

Het merendeel van de verborgen vrouwen is volgens de respondenten laag opgeleid. Er wordt echter benadrukt dat het ook hoger opgeleide vrouwen kunnen zijn. Zo kan een vrouw in het land van herkomst wel hoog zijn opgeleid, maar in Nederland is het voor haar alsnog heel moeilijk om de weg naar instanties te vinden. Vooral omdat ze de taal niet spreekt en vaak geen sociale contacten in Nederland heeft. Hoogopgeleide vrouwen zijn dan net zo afhankelijk van hun man als laag opgeleide vrouwen, aldus het merendeel van de respondenten.

'Zelfs vrouwen die goed zijn opgeleid en tijdens hun jeugd in Nederland hebben gewoond en gewerkt, kunnen door allerlei traditionele ideeën gaan geloven in wat hun man of (schoon)familie zien als een 'goede vrouw.' (Vrouwenorganisatie).

Er zijn ook hoogopgeleide autochtone vrouwen. Dit zijn echter wel uitzonderingen. Toch is opleidingsniveau volgens één respondent wel degelijk van invloed op de uitkomst van de situatie. *'Als vrouwen hoogeschoold zijn in het land van*

herkomst, komen ze uiteindelijk vaak beter uit de situatie dan lager opgeleide vrouwen. De hoger opgeleide vrouwen kunnen vaak beter overweg met internet en hebben daardoor beter toegang tot informatie. Ook spreken ze vaak in ieder geval Engels en kunnen zich dus beter redden in Nederland.’ (Ambulante hulpverlening).

‘Ik wilde advocaat worden, studeerde rechten aan de universiteit en had een baan bij de gemeente. Ik was gelukkig in Marokko en wilde niet weg. Hij zei dat ik in Nederland een betere toekomst had en verder kon studeren...’

Rachida, voormalig verborgen vrouw.

Godsdienst, culturele tradities en de positie van de vrouw

Opvallend is dat alle respondenten stellen dat bij een groot aantal verborgen vrouwen culturele tradities en religie een rol spelen bij het gedwongen isolement. Deze vrouwen zijn veelal afkomstig uit gebieden waar een traditionele opvatting heerst over onder andere de rol en positie van de vrouw, het huwelijk en ouderschap/opvoeding. Opvattingen kunnen zijn dat de vrouw ondergeschikt is aan de man, de vrouw de man dient te gehoorzamen, de vrouw thuis hoort te zitten etc. De omgeving van de vrouwen en de gemeenschap waar ze deel van uitmaken delen deze opvattingen. *‘De rol van de vrouw ligt bij de geboorte al vast: zij hoort thuis te zitten’,* en; *‘vrouwen horen volgers te zijn en te luisteren naar de man, dat wordt hun vanaf de wieg aangeleerd’,* aldus enkele van de respondenten. Met deze en andere traditionele normen en waarden worden de vrouwen opgevoed. Generatie op generatie worden ze doorgegeven. Volgens de respondenten weten de vrouwen vaak niet beter. *‘Het gaat om onuitgesproken afspraken; codes die de vrouw vaak als meisje al heeft meegekregen, in haar eigen familie. In die cultuur hebben mannen alles te vertellen. Vrouwen gaan daar ook vanuit, het is impliciet op ze overgebracht.’* (Migrantenorganisatie). Hoe sterk deze traditionele normen en waarden zijn, hangt veelal samen met het gebied waar de vrouwen vandaan komen. De plattelands- en berggebieden in Marokko kennen sterkere traditionele opvattingen dan bijvoorbeeld de steden. *‘Het is belangrijk om te kijken waar de vrouw vandaan komt. Is ze in Marokko opgegroeid in de stad of in een dorp of op het platteland? Dit is van invloed op de tradities en bepaalde opvattingen over bijvoorbeeld de positie van de vrouw.’* (Verloskundige).

Je zou kunnen stellen dat vrouwen opgevoed met niet-westerse traditionele opvattingen het op hoofdlijnen eens zijn over de ‘sekserollen’: mannen werken en behartigen de belangen buitenshuis, terwijl vrouwen voor de kinderen en het huishouden zorgen. De vrouwen weten niet beter dan dat hun rol als vrouw binnenshuis is. *‘Vragen als ‘wat wil ik?’ en ‘waar word ik gelukkig van?’ kunnen de vrouwen niet beantwoorden. Zij hebben nooit geleerd hierover na te denken.’* (Verloskundige).

'Ik wilde van alles doen, ik had ook dromen. Maar hij zei dat een vrouw binnen hoort te zijn en onderdanig is aan de man, want dat staat in de Koran.'

Rachida, voormalig verborgen vrouw.

De mannen en/of (schoon)familie van de vrouwen beroepen zich onder andere op de islam om de onderdanige positie van de vrouw te verklaren en te benadrukken. *'De man en/of schoonfamilie zegt tegen de vrouw dat het in de Koran staat dat een vrouw niks mag, maar dat is niet zo. De vrouwen geloven hun man, zij weten immers niet beter.'* (Migrantenorganisatie). Een andere respondent vertelt: *'Het is in gezinnen waar de vrouw geïsoleerd wordt, de heersende norm dat je als vrouw geen taboes doorbreekt. Als je dat wel doet, loop je grote kans om uit de gemeenschap verstoten te worden. Het is voor vrouwen taboe om de rolpatronen in twijfel te trekken. Als zij ongelukkig is, zal ze er niet snel iets van zeggen, want dan is zij geen goede vrouw.'* (Vrouwenorganisatie).

'Al die jaren dacht ik dat het in de islam staat, dat je een vrouw zo hoorde te behandelen. Dat zei hij ook altijd. Pas toen ik van hem gescheiden was en ik mij verdiepte in de islam, kwam ik erachter dat dit niet zo is en dat ik beter verdien.'

Amira, voormalig verborgen vrouw.

Angst voor schaamte en roddel binnen de gemeenschap speelt een belangrijke rol bij het in stand houden van de situatie. Hoewel de onderdanige positie van de vrouw geenszins uit de religie naar voren komt, wordt de religie (vaak de Koran) hiervoor wel misbruikt; *'Het is puur en alleen de culturele achtergrond die maakt dat de vrouw verborgen wordt gehouden. En hierbij wordt religie misbruikt. Je moet dat echt loskoppelen van het geloof. Als je de Koran erop naslaat zie je dat dit niet volgens de islamitische normen en waarden is'*. (Vrouwenorganisatie). Religie moet dan ook los worden gezien van de culturele tradities. *'Het gaat eigenlijk om normen en waarden die van generatie op generatie zijn doorgegeven waarin de onderdanige positie van de vrouw is vastgelegd, deze normen en waarden zijn gebaseerd op culturele tradities en niet zozeer op het geloof, in dit geval de islam'*. (Zelforganisatie).

Ongeveer een kwart van de respondenten benadrukt dat de traditionele opvattingen over de positie van de vrouw en het inzetten van religie om hun onderdanige positie te benadrukken, niet specifiek is toe te schrijven aan islamitische landen. Ook bij christenen en binnen de hindoeïstische gemeenschap spelen deze factoren een rol. *'De mannen interpreteren het geloof in eigen belang om de vrouw te onderdrukken.'* (Ambulante hulpverlening).

Een enkele respondent noemt belezendheid van de vrouw als belangrijke factor in het al dan niet meegaan in het onderdrukkende gedachtegoed van de man. *'Als de vrouw zelf belezend is en zich heeft verdiept in de leer van de islam, zal zij zich niet laten opsluiten'*, of *'Als je zelf niet kunt lezen en schrijven, kun je ook niet je eigen religieuze bronnen begrijpen en ben je afhankelijk van de interpretatie van anderen.'* (Zelforganisatie). Er zijn echter ook enkele respondenten die

belezenheid (absoluut) niet van invloed vinden op het al dan niet verborgen zijn van vrouwen.

Het huwelijk

Er is geen standaardverhaal over de achtergrond van de verborgen vrouwen. De vrouwen verschillen in achtergrond, opvoeding en levensloop van elkaar. Wel zijn er in grote lijnen overeenkomsten te benoemen. Grofweg de grootste groep vrouwen is opgegroeid in Marokko en Turkije, waar sprake is van sterke culturele tradities en opvattingen over de rollen van mannen en vrouwen. Bijna alle respondenten stellen dat deze vrouwen en hun families dikwijls laag zijn opgeleid en er sprake is van armoede. De vrouwen worden op ongeveer twintigjarige leeftijd naar Nederland 'gehaald', door een man met dezelfde etniciteit. De vrouw komt terecht in een huwelijk waar dezelfde traditionele opvattingen heersen als in het gezin waarin ze is opgegroeid; ze stapt over van doen wat haar vader wil, op doen wat haar echtgenoot wil.

Mijn vader kwam op een avond terug van het theehuis met de mededeling dat ik moest trouwen met een man uit Nederland. De afspraak was al gemaakt. Deze man zou goed voor mij zorgen. Hij was 46 jaar, ik was net twintig. In Nederland zou ik een mooie toekomst hebben, de man had daar namelijk een goed bestaan. Ik moest dankbaar zijn dat ik met hem naar Nederland kon gaan. Ik had geen keus, ik moest wel met hem trouwen.'

Azhar, voormalig verborgen vrouw.

Het huwelijk is gearrangeerd door de familie, van verliefdheid is geen sprake. In de meeste gevallen wordt vanuit de familie druk uitgeoefend op de vrouw om met een bepaald persoon te trouwen. *'De vrouwen zijn zowel in maatschappelijk als economisch opzicht afhankelijk van hun vader of broers. Wanneer er een man uit Nederland om haar hand komt vragen, gaan de ouders - en soms ook de vrouw zelf - te makkelijk op dit verzoek in. Er kan ook druk vanuit de eigen familie zijn om met een familielid, zoals een neef, te trouwen. Economische overwegingen spelen hierbij vaak een rol. De vader en oom hebben bijvoorbeeld allebei een deel van het land van hun vader geërfd. Als de dochter met haar neef trouwt, blijft het erfdeel behouden voor de familie. Zo wordt versplintering van het grondgebied voorkomen.'* (Migrantenorganisatie).

Aan de vrouw wordt vaak een mooie toekomst in Nederland beloofd, en uiteindelijk geeft zij het huwelijk wel een kans. *'Nederland wordt gezien als een soort walhalla. De vrouw, maar ook haar familie, denkt dat zij beter af is in Nederland.'* (Wetenschapper).

'Toen ik zestien was, wilde ik van huis weglopen. Weg van het misbruik en de mishandelingen door mijn vader. Maar ik kon mijn zusjes niet achter laten, want dan zou hij zich aan hun vergripen. Ik moest iets anders bedenken. Ik vond een man om mee te trouwen, we huurde een huisje en mijn zusjes en ik konden weg bij mijn vader. Ik dacht dat ik nu eindelijk een beter leven zou krijgen.'

Amira, voormalig verborgen vrouw.

Daarnaast zien we ook een groep vrouwen waarbij een gearrangeerd huwelijk of 'druk van de familie' geenszins een rol speelt. Hun achtergrond is divers. De vrouwen kunnen in Nederland of in het buitenland (niet per se een islamitisch land) zijn opgegroeid. Van armoede, traditionele opvattingen of een gedwongen huwelijk hoeft geen sprake te zijn. Deze vrouwen kiezen juist doorgaans zelf hun eigen partner uit, waarbij verliefdheid niet altijd de 'echte' reden. Die vrouwen wonen in Nederland en ontmoeten hier ook hun man. Of zij wonen in het buitenland en ontmoeten hun man via internet. Of ze ontmoeten hem wanneer hij op vakantie is in hun geboorteland.

'Hij was een nette, vriendelijke en slimme man. Iedereen was onder de indruk van hem. We deden leuke dingen. Hij respecteerde mijn wens dat ik geen seks voor het huwelijk wilde, dit vond ik fijn. Na een jaar trouwden we en ben ik vanuit Polen naar Nederland verhuisd om bij hem te wonen. Toen bleek dat mijn leven er heel anders uit zou zien dan dat ik had gedacht ...'

Maria, voormalig verborgen vrouw.

Soms hebben de partners van deze vrouwen dezelfde culturele herkomst, soms niet. Een klein aantal respondenten, vooral werkzaam binnen de vrouwenorganisaties en vrouwenhulpverlening, geeft aan dat er bij deze groep vrouwen veelvuldig sprake is van intergenerationele overdracht: *'De vrouwen hebben geen gemakkelijke jeugd gehad, waardoor ze bepaalde vaardigheden missen. Je ziet een patroon dat zich hun hele leven al voortzet; van verkeerde relaties tot het zich afhankelijk opstellen aan anderen'* (vrouwenopvang).

Verblijfsvergunning

Vrouwen die naar Nederland zijn gehaald, hebben meestal een afhankelijke verblijfsvergunning⁴. Soms is er niets geregeld en verblijft de vrouw illegaal in Nederland. Respondenten wijzen erop dat vrouwen die uit het buitenland naar Nederland zijn gehaald vaak onwetend zijn over hun rechten en mogelijkheden. *'De Nederlandse overheid probeert deze vrouwen wel voor te lichten, maar veel vrouwen zijn niet op de hoogte van hun rechten en hun verblijfstatus. Een aantal*

---

4 Op grond van de vreemdelingen-wetgeving kan een verblijfsvergunning worden aangevraagd voor verblijf bij partner. Dit is een zgn. afhankelijke verblijfsvergunning en heeft als beperking dat het verblijf afhankelijk is van de partner. Na een relatie van drie jaar of langer kan een zelfstandige verblijfsvergunning worden aangevraagd.

vrouwen wordt ‘onwetend gehouden’ door de partner of (schoon)familie. Zonder dat zij het weten is er een verblijfsvergunning voor hen aangevraagd. Maar zij denken dat ze illegaal zijn en daardoor geen kant op kunnen. Heel veel vrouwen weten niet wat hun verblijfstatus is. Er is ook een groep vrouwen die denkt dat er een verblijfsvergunning is geregeld, terwijl dit in de praktijk niet is gebeurd.’ (Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND)). De papieren van de vrouw zijn vaak in bewaring bij haar man. Vrouwen gaan ervan uit dat ze geen rechten meer hebben om in Nederland te verblijven als hun man de papieren heeft afgepakt. ‘De vrouw heeft het idee dat ze niet naar de politie of IND kan gaan, omdat dat ‘enkele reis’ naar het land van herkomst zou betekenen. Als er hulp wordt geboden aan de vrouw en aan haar wordt uitgelegd dat niet gegarandeerd kan worden dat een aanvraag voor een onafhankelijke verblijfsvergunning op basis van huiselijk geweld wordt gehonoreerd, kiest ze er vaak voor om maar in dezelfde situatie thuis te blijven.’ (Politie). Daarnaast weten veel vrouwen niet dat zij op grond van huiselijk geweld eerder een onafhankelijke verblijfsvergunning kunnen krijgen⁵.

‘In die drie jaar tijd zijn sommige vrouwen al totaal geïndoctrineerd. Dan is het eigenlijk al te laat; de vrouw is al ingesteld op haar situatie.’(Gemeente).

Eén van de respondenten merkt op dat voor een verborgen vrouw die illegaal in Nederland verblijft en besluit weg te gaan bij haar man, de mogelijkheden met betrekking tot hulpverlening beperkt zijn. Vooral bij verborgen vrouwen zonder kinderen.

---

5 De formele vereisten om in het bezit te komen van een vergunning voortgezet verblijf op grond van huiselijk geweld zijn:

- Recente gegevens van de politie, bijvoorbeeld een recent proces-verbaal van de aangifte van huiselijk geweld of een recente melding van huiselijk geweld. In beide gevallen moet bij de politie voldoende aannemelijk gemaakt zijn dat het geweld heeft plaatsgevonden.
- Recente informatie van een (vertrouwens)arts of een andere hulpverlener. De vertrouwensarts hoeft niet de eigen huisarts te zijn.
- Recente gegevens over verblijf in de opvang.
- Andere recente gegevens, voor zover het gaat om objectieve gegevens uit betrouwbare bron.

Uit de inhoud van de overgelegde stukken moet blijken dat er sprake is van huiselijk geweld, dat geleid heeft tot het feitelijk verbreken van de relatie met de (huwelijks)partner.

In gevallen waarin het OM ambtshalve vervolging tegen de dader heeft ingesteld, dus zonder dat

betrokkene aangifte van (seksueel) geweld heeft gedaan, kan geweld worden aangetoond door middel van een recente verklaring van het OM dan wel van de politie. Tevens is vereist:

- Recente informatie van een (vertrouwens)arts of een andere hulpverlener, de vertrouwensarts hoeft niet de eigen huisarts te zijn.
- Recente gegevens over verblijf in de opvang.
- Andere recente gegevens, voor zover het gaat om objectieve gegevens uit betrouwbare bron. (bron: IND)

Kinderen

Het leven als een verborgen vrouw begint vrijwel direct na het trouwen, voordat er kinderen zijn. Als er eenmaal kinderen zijn, wordt het nog moeilijker voor de vrouw om uit de situatie te ontsnappen. *‘De meerderheid van de vrouwen heeft geen idee waar ze met hun kinderen naartoe zouden moeten. Daarbij is er sprake van een heel duidelijke rolverdeling. De man verdient het geld, wat heb jij dan nog te zeggen als vrouw? Wie betaalt, bepaalt.’* (Gemeente).

‘De zomers vond ik het ergst. De dagen duurde dan zo lang. Ik keek door het raam naar buiten en zag alleen maar moeders met hun kinderen spelen. Ik wilde dat ook, samen buiten spelen met mijn dochtertje. In de winter gingen de dagen snel voorbij, ik kon dan vroeg naar bed. Ik hoopte elke dag dat het voorbij was...’

Rachida, voormalig verborgen vrouw.

De vrouwen zitten letterlijk aan huis gekluisterd met hun kinderen. Een wandelingetje naar de speeltuin of kinderboerderij is voor de vrouwen verboden (zie ook H5).

Het hebben van kinderen maakt de situatie van de verborgen vrouwen niet gemakkelijker. Een respondent geeft aan dat de vrouwen tussen twee vuren zitten: *‘Aan de ene kant dreigt haar man haar achter te laten in het land van herkomst en/of dat de kinderen door de schoonfamilie worden weggehaald. Aan de andere kant zijn de vrouwen bang dat Nederlandse hulpverleners hun kinderen zullen weghalen. Ze hebben hierdoor het gevoel in een onmogelijke situatie te zitten.’* (Ambulante hulpverlening).

‘Door de geboorte van mijn dochter liepen de spanningen in huis steeds verder op. Geweld zat in zijn bloed. Ik moest altijd zorgen dat er niks mis ging. Als mijn dochtertje per ongeluk een glas liet vallen, dan begon hij te schelden en te slaan. Hij heeft mij zelfs met een mes bedreigd.’

Naima, voormalig verborgen vrouw.

De komst van kinderen kan de situatie zelfs verergeren. *‘Vrouwen krijgen een pak slaag als de baby huult en niet stil wordt. Het is hun taak de baby stil te krijgen. Als dit dan niet lukt zijn ze een domme moeder.’* (Vrijwilligster vrouwenorganisatie). Tegelijkertijd zie je dat door de komst van kinderen, zeker naarmate de kinderen wat ouder worden en leerplichtig zijn, de vrouwen meer ‘mogen’ vanuit hun zorgplicht als moeder.

Het ergst vond ik nog om te zien dat mijn kinderen bang voor hem waren. Ze waren bang om geslagen te worden. Als ik alleen met de kinderen was, dan was het gezellig thuis. Maar zodra zij de auto hoorde of de deur hoorde opengaan, werden ze zenuwachtig en zag je ze veranderen. Ze kwamen dan niet meer bij mij in de buurt en gingen naar een andere kamer. Hun vader zei tegen ze dat ik een hoer was en dat ze niet bij mij in de buurt mochten komen. Mijn kinderen werden door hun eigen vader geïndoctrineerd.’

Amira, voormalig verborgen vrouw.

Ongeveer een kwart van de respondenten benadrukt dat niet alleen de vrouw wordt onderdrukt, maar ook de kinderen soms mishandeld worden. *‘Wanneer hun man akelige dingen met de kinderen doet en de vrouw geen aangifte of melding doet bij de politie, kan dit grote schuldgevoelens opleveren. Ze staat erbij en grijpt niet in. Daarmee ‘accepteert’ ze de situatie, houdt ze het in stand. De angst die maakt dat ze geen aangifte doet, betreft nog niet eens zozeer de angst dat haar kinderen worden afgenomen. Het betreft meer de angst dat zij zal worden afgerekend door haar eigen sociale kring en gemeenschap (‘Ben je helemaal besodemieterd’), vanuit de gedachte dat je zo niet over je man mag praten en al helemaal geen aangifte tegen hem mag doen.’* (Migrantenorganisatie).

Het opgroeien in een gezin waarin de moeder wordt geïsoleerd, geestelijk - en soms ook fysiek - wordt mishandeld, heeft (later) effecten op het gedrag van de kinderen (intergenerationele overdracht)⁶. Dit wordt ook opgemerkt door de respondenten die met kinderen werken. Al op jonge leeftijd vallen de kinderen in negatieve zin op. Ze zijn agressief naar andere kinderen toe, of juist heel huilerig en angstig. De kinderen hebben al op jonge leeftijd last van stress en krijgen problemen op school. Ook als de kinderen ouder worden, zie je de gevolgen. Een respondent werkzaam bij een migrantenorganisatie omschrijft het als volgt: *‘Deze jongeren hebben vaak geen, of afwijkende normen en waarden. Vanaf de ‘brugpieperleeftijd’ zie je een dramatische overgang: jongens die een heel vreemde omgang hebben met meisjes, met enorme brutaliteit meisjes en vrouwen benaderen, haantjesgedrag. Ze praten honend over vrouwen en hebben geen respect. Meisjes vallen op door hun onderdanigheid, afhankelijk gedrag en onzelfstandigheid. Een paar jaar later volgen de excessen: jongens gaan spijbelen, gaan verdovende middelen gebruiken, ‘live fast, die young’. De meiden gaan zich isoleren, of tegenovergesteld: ze vertonen seksueel grensoverschrijdend en brutaal gedrag.’*

Wonen (met de schoonfamilie)

Het komt volgens een meerderheid van de respondenten tegenwoordig minder vaak voor dat de verborgen vrouwen bij de schoonouders inwonen. Het grootste deel van de verborgen vrouwen woont met haar man en (eventueel) kinderen. De familie woont wel vaak in de buurt en houdt de vrouw in de gaten.

‘Zijn familie woonde in de buurt bij ons. Ook al woonde ik met hem alleen, zijn hele familie hield mij in de gaten, zij waren overal’

Rachida, voormalig verborgen vrouw.

‘Soms wonen ze niet direct bij de schoonfamilie in huis, maar wel in de buurt, want de vrouw moet haar schoonouders kunnen bedienen. Vooral de schoonmoeder houdt de controle over de aangetrouwde vrouw van haar zoon. De mannen

---

6 Zie ook Pels, Lünemann & Steketeer (red). *Opvoeden na partnergeweld. Ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Van Gorcum (2011).

zijn vaak zeer afhankelijk van hun moeder, ze durven niet tegen hun ouders in te gaan.’ (Migrantenorganisatie).

Enkele respondenten zien bij Roma, Turken en Pakistanen nog wel af en toe dat zij inwonen bij de schoonfamilie. De vrouwen hebben dan te luisteren naar de schoonfamilie: *‘Het zijn vaak jonge meiden die terecht komen bij hun schoonmoeder. De schoonmoeder heeft de regie in huis en voedt de kinderen op. De vrouw heeft niks te zeggen.’* (Over Roma verborgen vrouwen, OKC). *‘Twee uur na de bevalling stond zij alweer in de keuken om te koken voor haar schoonfamilie, want het eten moest wel op tijd klaar zijn.’* (Kraamverzorgster over Turkse verborgen vrouw).

‘Op een gegeven moment kwamen zijn kinderen uit Marokko ook bij ons wonen. We woonden toen met z’n allen in een kleine sociale huurwoning in Amsterdam.’
Amira, voormalig verborgen vrouw.

Een andere respondent, werkzaam bij een achter de voordeur project, vertelt over een Turkse vrouw die letterlijk opgesloten was in het huis van haar schoonouders: *‘Deze vrouw was uit Turkije naar Nederland gehaald en woonde met haar man bij haar schoonouders. Haar man was veel weg. Zij mocht niet naar buiten en zat letterlijk opgesloten. Er zaten zelfs sloten op haar slaapkamerdeur. Elke avond moest zij de voeten van haar schoonvader wassen.’*

De gezinnen wonen in (kleine) sociale huurwoningen en leven veelal op armoedeniveau. Er is sprake van werkloosheid. Gezinnen moeten vaak rondkomen van één salaris of uitkering

Psychisch welbevinden en gezondheid

Vrouwen worden soms jarenlang geïsoleerd, gekleineerd, onderdrukt en in sommige gevallen ook nog fysiek en/of seksueel mishandeld. Dit heeft grote gevolgen voor zowel de lichamelijke als psychische gesteldheid van deze vrouwen.

‘Ik was depressief en had overal pijn. Ik had het lichaam van een tachtigjarige. Ik woog nog maar 40 kg, puur van de stress. Ik was helemaal op.’
Amira, voormalig verborgen vrouw.

De vrouwen krijgen allerlei lichamelijke klachten; veelal psychosomatische klachten. Ze zijn moe, hebben last van slapeloosheid, buikpijn, hoofdpijn, pijn in gewrichten of andere pijnen. Daarnaast hebben zij, indien sprake is van huiselijk geweld, ook te kampen met de directe fysieke gevolgen van de mishandelingen, zoals blauwe plekken, gebroken ribben en ander letsel.

Het leven in gedwongen isolement is zowel lichamelijk als geestelijk zwaar voor de vrouwen. Ze worden somber, krijgen depressieve klachten en zien het leven vaak niet meer zitten.

‘Ik wilde eigenlijk alleen nog maar dood. Mijn leven had geen zin meer.’
Azhar, voormalig verborgen vrouw.

Suïcidededachtes komen dan ook voor bij deze vrouwen. *‘De vrouwen worden depressief en zien soms zelfmoord als enige uitweg’* (vrouwenorganisatie). Bij sommige verborgen vrouwen komt ook automutilatie voor. Ze slaan bijvoorbeeld uit pure wanhoop met hun hoofd tegen de muur.

Daarnaast hebben verborgen vrouwen vaak een laag zelfbeeld. Een respondent werkzaam als vrijwilligster bij een vrouwenorganisatie vertelt hierover: *‘Deze vrouwen hebben ten opzichte van mannen en andere vrouwen een laag zelfbeeld. Ze hebben het idee dat ze voor iedereen onderdoen. Dat is een slechte bodem, dat maakt ze veel kwetsbaarder. Ze geloven daardoor wat hun cultuur of familie hen voorschrijft.’*

‘Ik heb alle stoeptegels gezien op de weg van de school naar mijn huis. Ik durfde niet op te kijken.’

Amira, voormalig verborgen vrouw

Andere kwalificaties die respondenten geven, zijn *‘stil en heel sterk in zichzelf gekeerd’*, *‘afwezig, het lijkt wel of er een muur om hun heen staat’* en *‘moeilijk benaderbaar, ze proberen elke vorm van contact te vermijden’*. *‘Ik probeerde contact te maken met deze vrouw, maar ze ontweek mijn blik en keek alleen maar naar beneden.’* (Coördinator binnen onderwijs).

De partner

De plegers; de personen die de vrouwen verborgen houden, zijn hun echtgenoten of partners. Daarnaast komt het ook voor dat de schoonfamilie hierin een rol speelt. Uit het verzamelde materiaal uit de interviews komt informatie naar boven over de partners. Hoewel we hier geen onderzoek naar hebben gedaan, zien we wel een opvallende tweedeling in het type pleger. Het merendeel van de respondenten onderscheidt als eerste type pleger ‘mannen, veelal afkomstig uit niet-westerse landen, die zijn opgevoed met de traditionele opvattingen over de positie van de vrouw’. De man ziet de vrouw als onderdanig en zo dient zij zich ook te gedragen. Cultuur, religie of schaamte worden door de mannen als argumenten gebruikt om de vrijheid van de vrouw sterk in te perken. Het gedwongen verborgen houden van de vrouw is als het ware cultureel bepaald. De invloed van de gemeenschap en familie speelt ook een rol in het verborgen houden. De mannen zijn bang om hun machtspositie of hun vrouw te verliezen als zij naar buiten gaat. Enkele respondenten hebben het vermoeden dat er ook mannen zijn die op hun beurt zelf weer worden onderdrukt door familie, en als het ware ook slachtoffer zijn van ‘het systeem’. Hoewel dit type pleger geweld kan gebruiken of ermee kan dreigen, is de noodzaak hiertoe minder aanwezig, zolang de vrouw zich schikt in haar lot. De kans dat de pleger in het geweld ‘doordraait’ is klein. De respondenten zien daarnaast een ander type pleger: ‘mannen met psychiatrische problematiek’. De motivatie van de pleger om de vrouwen verborgen te houden, heeft te maken met het kunnen uitoefenen van controle en macht. Het geweld

wordt bewust ingezet om de vrouwen af te schermen van de maatschappij. Er is veelal sprake van excessief geweld, of dreiging daarmee. Enkele respondenten geven aan dat er bij dit type pleger vaak ook sprake is van een alcohol- of drugsverslaving.

De achtergrond en kenmerken van de partner, als pleger, zijn in dit onderzoek niet onderzocht. Dit verdient nader onderzoek, mede met het oog op het voorkomen en/of tegen gaan van het fenomeen verborgen vrouwen.

4.3 *Conclusie*

Op basis van de gesprekken met de vijftig respondenten en de verhalen van de voormalig verborgen vrouwen hebben we een goede indruk gekregen van de kenmerken van de verborgen vrouwen. Opvallend is dat we meerdere verschijningsvormen van verborgen vrouwen zijn tegengekomen. Deze verschijningsvormen hebben enerzijds gezamenlijke kenmerken, maar verschillen op bepaalde kenmerken ook zo sterk van elkaar, dat zij niet onder één noemer kunnen worden geplaatst. Grofweg kunnen we twee verschijningsvormen onderscheiden.

‘De ondergeschikte verborgen vrouw’

De eerste verschijningsvorm noemen we de ‘ondergeschikte verborgen vrouw’. Deze vorm betreft (migranten) vrouwen, veelal zonder opleiding en uit een traditioneel milieu. Zij zijn opgegroeid met de traditionele opvattingen omtrent de rol en positie van de vrouw, het huwelijk, ouderschap en opvoeding. Deze vrouwen worden merendeels uitgehuwelijkt en trouwen met een man met dezelfde etniciteit. Deze man is opgegroeid met traditionele niet-westerse opvattingen over onder andere de positie en rol van de vrouw. De vrouwen worden klein en onwetend gehouden door hun man en/of schoonfamilie. Cultuur, religie of schaamte worden gebruikt als argumenten om hun vrijheid sterk in te perken; een nette vrouw beweegt zich niet zomaar buiten de deur, zij hoort binnen te blijven, al dan niet met de deur op slot. Zolang de vrouw zich schikt in haar lot, is de noodzaak minder aanwezig om haar met excessief geweld in haar positie te houden. Het (gevoel) in de gaten te worden gehouden door familie en eigen gemeenschap heeft een groot effect op deze vrouwen. Zij zijn vaak opgevoed met het idee dat een vrouw onderdanig is en naar de wensen van haar mannelijke familieleden dient te luisteren. Deze normen en waarden worden gedeeld door mensen in haar omgeving. De controlemechanismen zijn angst voor schaamte en roddel. Daarnaast zijn deze vrouwen ook minder weerbaar omdat zij vaak de taal niet spreken en de weg niet weten in de Nederlandse samenleving.

‘De opgesloten verborgen vrouw’

Bij de tweede verschijningsvorm van verborgen vrouwen zijn etnische afkomst, cultuur en tradities veel minder van invloed. Een gedwongen huwelijk is hier veelal niet aan de orde en de partner hoeft niet dezelfde culturele herkomst te

hebben als de vrouw. De vrouwen kiezen hun partner meestal zelf uit. Van verliefdheid hoeft echter niet altijd sprake te zijn. De motivatie van de pleger is hier niet zozeer gelegen in cultuur of geloof, als wel in het kunnen uitoefenen van controle en macht. Er is hier meer sprake van letterlijke vrijheidsberoving: de deur gaat daadwerkelijk op slot. Excessief geweld, of dreiging daarmee, geldt als mechanisme om de vrouwen geïsoleerd en verborgen te houden. In deze verschijningsvorm vallen ook (hoog) opgeleide vrouwen, die in principe in staat zijn zichzelf te redden.

Bij beide vormen zorgt de komst van kinderen doorgaans voor extra spanningen en kan de situatie van gedwongen isolement verergeren. De kans dat verborgen vrouwen gebukt gaan onder diverse lichamelijk en psychische klachten is in beide varianten groot. Zij hebben eerder last van psychosomatische klachten, zijn eerder depressief en hebben in sommige gevallen suïcidale gedachten. In het volgende hoofdstuk gaan we verder in op het leven als verborgen vrouw.

5 *Leven als verborgen vrouw*

In de voorgaande hoofdstukken hebben we beschreven welke informatie er vanuit de literatuur bekend is over verborgen vrouwen (H3), en wat professionals in Amsterdam aan indrukken en ervaringen over/met deze vrouwen hebben (H4). Daarmee is in den brede een beeld geschetst over de onderzoeksgroep en de problematiek waar zij mee lijken te worstelen.

In dit hoofdstuk gaan we de diepte in en staan de levensverhalen van de zes voormalig verborgen vrouwen die wij voor dit onderzoek interviewden centraal. Het gaat om de Poolse Maria, de Hindoestaanse Ahsha en om Amira, Rachida, Azhar en Naima uit Marokko⁷. Zij trouwden elk met een man die hen isoleerde en controleerde, en in meer of mindere mate verborgen hield. Met deze zes concrete casussen proberen we een aantal processen en mechanismen inzichtelijk te maken: hoe zijn de vrouwen in deze situatie terechtgekomen, hoe zag hun leven eruit, wat weerhield hen ervan om uit de situatie te stappen, en waarom zijn zij uiteindelijk toch uit de verborgenheid gekomen? We proberen kortom te begrijpen hoe een proces van isoleren verloopt en waar aanknopingspunten zijn voor interventie (H7).

5.1 *Een mooie toekomst... of toch niet?*

Het mag duidelijk zijn dat geen van de vrouwen bewust kiest voor een leven in gedwongen isolement. De vrouwen stelden zich stuk voor stuk een andere en betere toekomst voor. De Marokkaanse Azhar en Rachida zijn als zogenaamde importbruid naar Nederland gekomen. Er was sprake van een gearrangeerd huwelijk. Onder druk van de familie stemden zij in met het huwelijk en vertrokken naar Nederland. De mannen en de families beloofden de jonge vrouwen een mooie en goede toekomst in Nederland. Ze zouden hier naar school gaan, werken en betere kansen hebben. De mannen zouden goede moslims zijn en goed voor de vrouwen zorgen. Toen de vrouwen eenmaal waren ingetrokken bij hun man, bleek vrijwel direct dat de verhalen over het 'goede leven' in Nederland voor hun niet opgingen. Het leven als een verborgen vrouw was begonnen. Rachida beschrijft de totstandkoming van haar huwelijk;

---

7 De namen zijn wegens privacyredenen gefingeerd.

'Ik studeerde rechten, had een baantje en vrienden. Ik was gelukkig in Marokko. Het enige wat ontbrak was een leuke man. Op een dag kwam er een vriendin van mijn moeder uit Nederland voor haar zoon om mijn hand vragen. Ik kon geen nee zeggen. Ik moest met hem trouwen. Hij zei dat ik in Nederland een goede toekomst had, dat ik verder kon studeren en zou kunnen werken. Ik was niet verliefd op hem, maar ik kon mijn familie niet teleurstellen en vertrok naar Nederland. De eerste dagen moest ik bijkomen van het huwelijk en de reis. Maar al snel wilde ik naar buiten, erop uit, de buurt verkennen en me inschrijven voor Nederlandse les. Maar dat mocht niet, ik moest binnen blijven van mijn man.'

De Poolse Maria en Marokkaanse Naima kwamen ook met hoge verwachtingen naar Nederland. In tegenstelling tot Rachida en Azhar hadden Maria en Naima zelf hun man uitgekozen en waren verliefd op hem. Eenmaal in Nederland bleek de mooie toekomst die zij zich hadden voorgesteld een illusie. Vanaf dag één was er sprake van afgedwongen isolement. Maria vertelt hierover:

'Ik ben verliefd geworden op een nette, vriendelijke man met mooie praatjes. Hij vertelde dat hij in Nederland een goed leven had. Hij had een mooi huis en was chef-kok in een restaurant. We trouwden en ik verhuisde naar Nederland. Toen kwam ik erachter dat zijn leven niet zo mooi was: hij was geen chef-kok, maar zat in de WAO. Hele dagen zat hij thuis; mij te commanderen en controleren. Ik mocht vanaf het moment dat ik in Nederland was helemaal niks'.

De Hindoestaanse Asha woonde al langere tijd in Nederland en trouwde met de man waar zij verliefd op was. De eerste jaren van haar huwelijk verliepen goed. Na de geboorte van hun eerste kind verliep hun relatie met ups en downs. Nadat hun tweede kindje werd geboren, liepen de spanningen in huis steeds verder op en was er sprake van huiselijk geweld. Niet veel later volgde het afgedwongen isolement.

'Toen ons tweede kindje werd geboren - na drie jaar huwelijk - kwam ik erachter dat hij een drankprobleem had. Hij ontkende het, maar ik had er wel kritiek op. Toen begonnen de problemen. Ik zou de schuld van zijn drinken zijn: 'jij zoekt mannen, jij praat veel'. Dit herkende ik totaal niet. Hij begon mij uit te schelden en te slaan. Hij werd ontslagen wegens zijn drankprobleem en de spanningen thuis liepen steeds verder op. Ik raakte in de ziektewet en hij zat thuis. Ik wilde van hem scheiden, maar dat ging niet. Vanaf toen mocht ik bijna niets meer'.

De Marokkaanse Amira is op jonge leeftijd naar Nederland gekomen, waar zij opgroeit bij haar vader en stiefmoeder. Haar jeugd is zeer onprettig. Om de thuissituatie te ontvluchten gaat zij op zoek naar een man. Ze wil trouwen en een eigen huisje huren, zodat ze een nieuw leven kan beginnen. Dit nieuwe leven bleek echter niet veel mooier te zijn. Over haar ex-partner vertelt Amira:

'Ik ging op zoek naar een man en vond er een. Ik was niet verliefd, het was voor mij een praktisch huwelijk. Hij had mooie praatjes. Pas nadat we waren getrouwd, kwam ik erachter dat hij illegaal in Nederland was. Toen begonnen de problemen...'

Uit de verhalen van de vrouwen komt naar voren dat een gearrangeerd huwelijk niet per se ten grondslag hoeft te liggen aan het leven van een verborgen vrouw. Ook als je zelf een partner uitkiest en verliefd bent, is het mogelijk om terecht te komen in een leven binnen afgedwongen isolement.

5.2 *Het dagelijks leven*

'Als een gevangenis'

'Ik heb twintig jaar lang in een concentratiekamp geleefd', 'Het voelde alsof ik in een gevangenis zat, maar in de gevangenis zou ik ten minste sociale contacten hebben', 'Ik was een gevangene in mijn eigen huis'; zo omschrijven de voormalig verborgen vrouwen het leven in gedwongen isolement. Hun leven speelde zich voornamelijk af binnen vier muren. De vrouwen mochten (zeer) beperkt tot niet naar buiten. Als zij toch naar buiten mochten - vaak voor een bezoek aan de verloskundige, consultatiebureau of huisarts - ging hun man mee en voerde het woord.

Naima is in de elf jaar dat zij getrouwd was met haar ex-partner slechts enkele keren mee geweest naar het consultatiebureau. Dit waren de enige keren dat zij ooit buiten kwam. Zelfs haar kinderen naar school brengen, boodschappen doen of haar huisarts bezoeken waren voor haar verboden. Zij vertelt:

'Ik mocht niets van hem. Niet naar buiten, niet de kinderen naar school brengen, niet naar ouderavonden, niet bij mensen op bezoek. Zelfs niet onder begeleiding. Als de babyvoeding op was, mocht ik niet naar de winkel om nieuwe te halen. De baby moest dan maar water drinken van hem. Toen mijn kinderen nog klein waren, mocht ik een paar keer met ze naar een afspraak op het consultatiebureau. Hij bracht mij dan. Ik mocht in de auto niet om me heen kijken, of mijn hoofd omdraaien. Het was: instappen, recht vooruit kijken, uitstappen voor de deur van de GGD, instappen en direct weer naar huis. Hij vond dit een uitje; 'vrouw is buiten geweest', waarvoor ik eigenlijk naderhand altijd werd gestraft. Toen de kinderen ouder werden bracht hij ze naar school. Andere kinderen vroegen wel eens aan mijn kinderen waar hun moeder was. Dan zeiden zij altijd dat ik bezig was, maar mijn kinderen wisten ook wel dat ik niet altijd bezig kon zijn. mijn kinderen wisten dat ik niet naar buiten mocht. De school vroeg wel naar mij, maar mijn man wimpelde het altijd af. Ik weet dat er brieven zijn gekomen van school, waarin werd gevraagd of ik naar een koffiemiddag kwam. 'Het was

niet belangrijk’, zei hij. Maar wat kan er gebeuren als een moeder haar kinderen naar school brengt en naar een koffieochtend gaat? Hij ging niet, en ik mocht niet. Een aantal keer per jaar ging hij naar Marokko. Zijn zoon uit zijn vorig huwelijk kwam dan langs om de boodschappen te brengen en mij in de gaten te houden. Maar hij kon de kinderen niet naar school brengen. En ik mocht dat niet, dus had mijn man een probleem. Hij heeft toen de kinderen op een islamitische school gedaan, zodat zij elke dag met een taxibusje werden gehaald en gebracht. Dan hoefde hij dat niet meer te doen en was er ook geen reden meer voor de school om te vragen naar de moeder. Probleem opgelost...’

Amira mocht alleen naar buiten om boodschappen te doen en de kinderen naar school te brengen. Dit ging wel onder strikte tijdscontrole. Als zij een keer ziek was, moest zij naar eigen zeggen ‘bijna dood gaan’, om überhaupt naar de huisarts te mogen. Haar man ging mee naar het consultatiebureau en andere verplichte afspraken die hij niet kon afzeggen. Als ze daar dan waren, speelde hij volgens Amira ‘mooi weer’. Zij omschrijft haar dagelijkse leven:

‘De enige momenten dat ik buiten kwam, waren tijdens het naar school brengen van de kinderen. Ik kreeg hier precies twintig minuten de tijd voor; tien minuten heen en tien minuten terug lopen. Ik kon mijn kinderen niet eens fatsoenlijk gedag zeggen. Het was altijd hollen om op tijd thuis te zijn. Daar zat hij met een stopwatch. Een keer per week, op vrijdagmiddag, mocht ik boodschappen doen. Ik kreeg hiervoor één uur de tijd. Ik moest alle zes kinderen lopend meenemen en ook nog alle boodschappen zelf dragen, met een baby op mijn arm. Hij had een auto en kon helpen sjouwen, maar dat deed hij niet. Hij keek enkel toe en naar de klok. Als ik te laat terug was, brak de hel los. Het was nooit goed! Ik werd uitgescholden en geslagen. Als ik niet praatte werd hij woedend, maar als ik wel wat zei dan sloeg hij me ook. Alles wat ik deed was fout.

De rest van de tijd zat ik binnen. Ik mocht niet naar buiten en geen contact hebben met andere mensen. Zelfs een glimlach naar de buurvrouw was verboden. Als hij overdag weg ging haalde hij de kabel van de televisie eruit en deed iets met de telefoon waardoor ik niet kon bellen. Ook zette hij de ketel uit. Daardoor was er geen warm water en deed de verwarming het niet. Ik zat alleen thuis met zes kleine kinderen in de kou.’

Azhar had toentertijd geen kinderen en mocht een enkele keer onder begeleiding van haar man naar buiten. De dagen vulde zij voornamelijk met handwerk en niets doen. Als haar man het huis verliet, deed hij de deur letterlijk op slot. Zelfs naar buiten kijken was voor Azhar verboden. Zij omschrijft deze periode als volgt:

‘Elke dag zat ik binnen. Ik mocht niet naar buiten, niet eens naar buiten kijken! Overdag ging hij naar het theehuis en de moskee (dat dacht ik althans.). ‘Een vrouw moet binnen blijven, dat staat in de Koran’, zei hij tegen mij. Hij was

overdag veel weg en deed dan de deur op slot. Ik kon niet naar buiten, want ik had geen sleutel. Als ik hoorde dat hij de deur op slot draaide, voelde ik pijn in mijn hart. Ik was altijd alleen. Gelukkig had in mijn handwerk, ik heb mooie dingen gemaakt. Ik keek ook televisie. Ik keek dan naar Sesamstraat en zo leerde ik stiekem een beetje Nederlands. Een keer mocht ik met hem mee naar buiten om boodschappen te doen. Hij werd toen aangesproken door Marokkaanse mensen uit de buurt. Zij zeiden: 'Is dat uw dochter? Wat is zij mooi.' Daarna mocht ik niet meer met hem mee. Als ik toch een keer mee mocht, moest ik mij kleden als een oude vrouw.

In het begin van ons huwelijk was hij als een vader voor mij. Hij was streng, maar behandelde mij verder goed, als ik maar naar hem luisterde. Toen bleek dat hij onvruchtbaar was, veranderde hij. Hij werd agressief naar mij toe en hij was bang dat ik vreemd zou gaan. Als ik iets zei wat hem niet aanstond, kreeg ik een klap in mijn gezicht. De situatie werd steeds ondraaglijker. Ik hield het niet meer vol...'

Toen Rachida in Nederland aankwam wilde ze direct de Nederlandse taal leren, om zo verder te kunnen studeren en een goede baan te krijgen. Zij was ambitieus, had dromen. Maar elk contact met de buitenwereld werd haar verboden en zij moest zich onderdanig gedragen:

'Toen ik in Nederland was, wilde ik snel de taal leren. Ik wilde erop uit. Maar ik mocht niet van mijn man, ik mocht alleen maar binnen blijven. 'Een vrouw moet onderdanig zijn aan de man, daarom mag je geen Nederlands leren', zei hij. Ik was opgesloten en ik zag alleen het huis. Ik keek veel televisie. Er was een kanaal waarop werd uitgelegd wat de rechten van vrouwen zijn. Toen hij hier achter kwam, heeft hij dit kanaal er direct afgehaald.

Ik raakte vrij snel zwanger. Hij ging mee naar de verloskundige en voerde daar het woord. Ik sprak geen Nederlands. Soms gingen we op bezoek bij zijn familie, die ook in Nederland woonde. Zijn broers praatte veel over politiek. Ik wist hier ook veel van, had immers in Marokko gestudeerd. Ik wilde mee discussiëren, maar dat mocht niet. Ik mocht niks zeggen. Hij vond het ook vervelend dat ik in Marokko had gestudeerd. Het liefst had hij gewild dat ik dom was, maar dat ben ik niet. Ook toen ons kindje werd geboren mocht ik niet naar buiten. Ik wilde wandelen en buiten spelen. De zomers vond ik het ergste, de dagen duurde dan zo lang. Als ik naar buiten keek, zag ik alleen maar moeders met hun kinderen spelen. Ik wilde dat ook. In de winter gingen de dagen snel voorbij, dan kon ik vroeg naar bed. Ik hoopte elke dag dat het voorbij was.'

Ook Maria leefde direct na haar huwelijk in gedwongen isolement. Ze werd gekleineerd, mocht met niemand praten en mocht alleen gecontroleerd naar buiten. Zij vertelt over die periode:

‘Het liefst had ik een actief leven buiten de deur gehad, zoals in Polen. Maar dat mocht niet. Ik mocht niks van hem. Niet werken, niet studeren, niet naar buiten en niet achter de computer. Ik had niet eens een sleutel van mijn eigen huis. Ik moest binnen blijven van hem.

Soms gingen we samen naar buiten. Hij vond het geen goed idee als ik met mensen ging praten. ‘Ze verstaan je toch niet’, zei hij dan. Ik mocht met niemand contact hebben en geen Nederlands leren. Twee keer per maand mocht ik vijf minuten met mijn moeder in Polen telefoneren, hij stond dan naast mij. Toen onze dochter was geboren, mocht ik een enkele keer naar het speeltuintje tegenover ons huis. Ik mocht dan met niemand praten. Hij hield mij in de gaten vanachter het raam. Volgens mij mocht ik alleen maar naar buiten zodat het niet op zou vallen dat ik altijd binnen moest blijven. Ik werd gek van het binnen zitten en wilde zo graag werken. Op een gegeven moment mocht ik van hem werken. Alleen maar omdat we geen geld hadden. Hij bracht en haalde mij op van het werk en benadrukte dat ik op het werk met niemand mocht praten.

Er ontstonden steeds meer conflicten. Hij schreeuwde tegen me, schold me uit of zweeg me dagenlang dood. Ook raakte hij geobsedeerd door seks. Als ik niet wilde, dwong hij me.

De eerste jaren van haar huwelijk mocht Asha nog wel naar buiten. Hoewel haar man achterdochtig was en haar regelmatig controleerde, kon ze wel doen wat ze wilde. Maar gedurende de jaren werd haar steeds meer verboden en leefde ze langzaam in een gedwongen isolement:

‘Hij ruilde de vaste telefoon in voor een mobieltje, zodat ik niet meer kon bellen. Als hij wegging deed hij vaak de deur op slot. Ik had geen sleutel en kon er dus niet uit. Als ik zei dat ik naar buiten wilde, zei hij dat ik daar geen reden voor had. ‘Wat moet je buiten doen, ga je mannen zoeken of zo?’, zei hij dan. Soms mocht ik met de kinderen naar de speeltuin. Maar hij was altijd achterdochtig.’

Geen contact...

Niet alleen werd de vrouwen verboden het huis te verlaten; een praatje met de buurvrouw of bezoek van familie was ook verboden. Zelfs bij de geboorte van een kind was familie vaak niet welkom. Rachida vertelt: *‘Toen onze dochter werd geboren kwam zijn hele familie op bezoek, maar van mijn familie mocht niemand komen. Zijn familie wist hoe hij mij behandelde, maar ze deden niks.’* Maria mocht na de geboorte van haar eerste kindje alleen heel kort met haar moeder bellen. Een bezoek van haar werd afgehouden. Dit alarmeerde haar moeder zo, dat ze op een dag onuitgenodigd uit Polen vertrok en onverwacht op de stoep stond. Dit tot grote ergernis van Maria’s man.

De televisie was soms het enige wat de vrouwen in contact hield met de buitenwereld. Maar zelfs dat werd door de mannen gecontroleerd. Bij Rachida, Naima en Amira werd de kabel van de Nederlandse televisie eruit gehaald. Ook

had geen van de vrouwen beschikking over een telefoon of internet. Een enkele keer mochten zij bellen met hun familie, maar alleen als hun man ernaast stond om zo het gesprek te controleren. Zij durfde dan niets over hun situatie te vertellen. Azhar: *'Ik had met niemand contact. Eén keer per maand mocht ik naar mijn moeder in Marokko bellen. Hij stond dan altijd naast mij. Ik kon niet zeggen dat ik ongelukkig was en terugwilde naar Marokko. Maar dat wilde ik het liefst door de telefoon gillen.'*

Geen middelen

De vrouwen hadden geen beschikking over geld. Ook het paspoort of de verblijfsvergunning werd bij vijf van de vrouwen ingenomen. Maria werkte buitenshuis en had zelfs een tijdje twee banen. Dit stond haar echtgenoot toe, omdat hij profiteerde van de inkomsten. Haar salaris werd op een gezamenlijke rekening gestort, waar zij geen toegang tot had. *'Hij had al het geld, de kinderbijslag, de uitkering etc. Alles ging naar hem. Ik had niet eens eigen bankpasje. Mijn paspoort had hij ook afgenomen en laten verlopen, zodat ik niet terug kon naar Polen'*, aldus Maria.

Smeken, wanhoop en depressie

De vrouwen zijn allen ongelukkig, hebben veel verdriet en leven in angst. Zij krijgen diverse fysieke en geestelijke klachten en komen in de ziektewet en/of WAO terecht. De vrouwen zijn moe en kunnen naar eigen zeggen niet meer. *'Ik was zo moe en ik voelde mij oud. Het was alsof ik geen mens meer was'*, aldus Maria, die destijds halverwege de twintig was. Naima omschrijft dat zij ziek werd van het piekeren: *'Ik heb heel veel geleden, ik had veel pijn. Ik was verborgen aan het lijden; niemand zag het.'*

De vrouwen zijn elk wanhopig en weten niet hoe ze uit de situatie moeten komen. Een aantal vrouwen heeft zelfs suïcidale gedachten. Amira vertelt hierover: *'Na 5 jaar met hem samen te zijn werd ik ziek, ziek van alle stress. Ik kon niet meer. Ik werd depressief en had overal pijn. Ik was een wrak. Ik had het lichaam van een 80 jarige en woog nog maar 40 kilo. Ik leefde als een robot. Hij had mij volledig in zijn macht. Als hij 'zit, sta, zit, sta...' zei; ik deed het allemaal. Hij kon mij besturen met de afstandbediening. Ik had geen eigen wil meer. Ik was altijd zo bang. Elke dag dacht ik dat ik het einde van de dag niet zou halen. Het liefst wilde ik dood.'*

De vrouwen probeerden van alles om alsnog te kunnen doen wat ze zelf wilden, bijvoorbeeld naar de Nederlandse les of hun kinderen naar school brengen. Ze hebben gesmeekt, gehuild, lief gedaan, geaccepteerd, onaardig en opstandig gedaan; alles zonder succes en veelal gevolgd door geweld. *'Na vier keer smekend gevraagd te hebben of ik naar de school van mijn kinderen mocht, gaf ik het op. Ik wist toch dat ik niet mocht'*, aldus Naima. *'Ik accepteerde het en liet het maar over me heen komen. Ik hoopte dat ik dan op een moment toch naar buiten mocht'*, aldus Azhar.

Bovenstaande geeft een indruk van het leven van de verborgen vrouwen destijds. We zien een variatie van letterlijk thuis moeten zitten tot aan een strikt gecontroleerd leven buiten de deur. Het gaat er echter niet om of de deur letterlijk op slot gaat, of in hoeverre de vrouwen al dan niet buiten komen. Wat elk van de verhalen schetst, is dat geen van de vrouwen de mogelijkheid had om zelfstandig te doen wat zij graag zou willen. Als is het maar de kinderen naar school brengen (zonder tijdslimiet) of zomaar een praatje maken met de buurvrouw.

5.3 *Mechanisme & omstandigheden*

We zien bij twee vrouwen (Azhar en Rachida) dat zij in eerste instantie vanuit een vergelijkbare achtergrond en omgeving (gearrangeerd huwelijk en sprake van sterke culturele tradities) zijn overgestapt naar een huwelijk vol beperkingen. Zij verzetten zich gaandeweg tegen hun situatie. Als zij zich willen ontwikkelen, bijvoorbeeld door Nederlands te leren, worden ze tegengehouden door hun man. *'Ik wilde zo graag Nederlands leren, maar hij zei dat ik binnen moest blijven. Ik mocht gewoon niets van hem. Het was ook niet nodig, zei hij, een vrouw hoorde thuis te zijn. Dat stond immers in de Koran.'*(Azhar). De andere vrouwen hebben van huis uit niet of in mindere mate traditionele culturele opvattingen over de man/vrouw-positie meegekregen. De beperkingen zijn dan ook geheel nieuw voor hen. Naima, die als toeriste naar Nederland kwam, zegt daarover: *"'Verboden' heb ik pas bij hem geleerd.'* Geen van de vrouwen heeft zich echter direct radicaal teruggetrokken uit de situatie van afgedwongen isolement, door bijvoorbeeld weg te lopen of te scheiden. In deze paragraaf schetsen wij de verschillende mechanismen en omstandigheden die hen hiervan weerhielden.

Cultuur, schaamte, directe omgeving

Schaamte en cultuur spelen voor enkele van de geïnterviewde vrouwen een belangrijke rol bij het in stand houden van de situatie. Ze hebben uiteindelijk zelf ervoor 'gekozen' om met deze man te trouwen. En scheiden, hoe erg de situatie ook is, is volgens hen geen optie. De vrouwen kiezen er dan ook bewust voor om bij hun man te blijven. Vooral de traditioneel opgevoede Marokkaanse vrouwen geven aan dat scheiden door hun familie als een zonde wordt gezien en dat een gescheiden vrouw niets voorstelt. *'In Marokko ben je niets als gescheiden vrouw. Ik zou mijn familie teleurstellen als ik zou scheiden.'* (Azhar). Ook de Poolse Maria geeft aan dat haar opvoeding een rol speelde in het niet willen scheiden. Zij hechtte veel waarde aan haar trouwbelofte; *'Ik ben orthodox christelijk opgevoed en wilde het huwelijk daarom vol houden. Scheiden hoort niet.'*

Ook de schoonfamilie heeft bij sommige vrouwen een rol gespeeld. Zij legden (in)direct druk op de vrouwen om de relatie in stand te houden. De schoonfamilie was veelal op de hoogte van de situatie waarin de vrouwen verkeerde, maar greep niet in of ging er zelfs in mee. *'Ik heb zes maanden bij mijn schoonfamilie gewoond. Ik moest alles doen; eten koken, schoonmaken. Zijn zus en moeder*

deden helemaal niets, alleen mij commanderen. Het was mijn schoonzus die mijn man opstookte. Zij zei dat ik een slechte vrouw was en dat hij van mij moest scheiden', aldus Azhar. De schoonfamilie van Naima was heel goed op de hoogte van het isolement en de mishandelingen. Zij hebben Naima zelfs een kaartje van het maatschappelijk werk gegeven. *'Zijn familie was heel positief over mij, ik was een goede vrouw. Ik had geduld en hield vol. Zij wisten dat ik mishandeld werd en hebben mij een kaartje gegeven van een maatschappelijk werkster. Ze zeiden dat ik die misschien ooit nodig had. Dat was ook het enige wat zij ooit voor mij hebben gedaan.'* Bij de Hindoestaanse Asha was het de schoonfamilie die zei dat ze niet mocht scheiden; *'Ik wilde niet meer, ik wilde scheiden, maar zijn familie legde druk op mij. Zij waren heel bazig en zeiden dat ik het vol moest houden. Ik kon niet scheiden.'*

Ook de directe omgeving, zoals burens, steunde de vrouwen meestal niet. Er mocht sowieso geen contact plaatsvinden, maar meestal waren zij wel op de hoogte van de situatie. Zij zagen de vrouwen immers zelden buiten. Ook de vele mishandelingen, de ruzies en het gegil moeten door de burens zijn opgemerkt. *'Ik heb wel eens stiekem mijn Marokkaanse buurvrouw gevraagd mij te helpen. Zij wist van mijn situatie, maar wilde mij niet helpen. Ik moest geduld hebben, het zou wel beter worden. Je moet altijd geduld hebben in Marokko.'*, zegt Rachida.

Naar de buitenwereld toe gedroegen de mannen zich vriendelijk. *'Hij speelde altijd toneel'*, zeggen de meeste vrouwen. De buitenwereld merkte dan ook op het eerste gezicht vaak niets van de schrijnende situaties waarin de vrouwen verkeerden. *'Mensen vonden hem heel betrokken en zorgzaam omdat hij overal mee naar toe ging. Zij zagen ons als een ideaal stel omdat wij alles samen deden. Ze moesten eens weten...'*, aldus Maria.

De kinderen

'Ik hield het vol voor de kinderen', is een veelvuldig genoemde reden om de situatie van gedwongen isolement niet te doorbreken. De vrouwen waren bang om hun kinderen kwijt te raken door bijvoorbeeld voogdijtoewijzing. Ook waren het de kinderen die de vrouwen op de been hielden en hun er van weerhielden op te geven of hun suïcidale gedachten daadwerkelijk uit te voeren. *'Ik kon niet meer, maar ik moest doorgaan voor mijn kinderen. Die kon ik niet bij hun vader achterlaten.'*(Maria). De kinderen waren echter ook getuige van het huiselijk geweld. De meeste vrouwen waren zich ervan bewust dat de kinderen de mishandelingen zagen of hoorden. Zij wisten dat dit niet goed voor hen was. Sommige van de kinderen werden zelf ook door hun vader geslagen. Maar zelfs toen konden de vrouwen, naar eigen zeggen, niet de moed verzamelen om weg te gaan. *'Hij sloeg de kinderen ook, hij sloeg ze op hun hoofd. Ik wist dat het niet goed was en schadelijk voor de hersenen. Ik wist ook dat als je kinderen worden geslagen, zij later zelf ook geweld gaan gebruiken. Daar maakte ik me veel zorgen om. Als zij gek worden, wat heeft hun leven dan nog voor zin? Maar als mijn kinderen werden*

geslagen, kon ik niets doen. Ik kon niets zeggen; ik was daarvoor al aan de beurt geweest', aldus Naima.

De kinderen werden ook als dreiging of chantagemiddel ingezet door de man. Hij zou haar kinderen afpakken. Als de vrouw hem zou verlaten, zou ze haar kinderen nooit meer zien. *'Als ik bij hem weg zou gaan, dan zou hij de kinderen meenemen naar de bergen in Marokko en zou ik ze nooit meer zien. Ik wist waar hij toe in staat was en was ervan overtuigd dat hij dat ook echt ging doen',* vertelt Amira. De man van Maria nam hun kindje mee naar Egypte toen zij eindelijk de moed bij elkaar had geraapt om te zeggen dat zij wilde scheiden. Zij was alleen, zonder kind. *'Ik durfde eindelijk te zeggen dat ik wilde scheiden, maar voor ik het wist, was hij met mijn kind vertrokken. Hij belde een paar dagen later op dat hij bij zijn familie in Egypte zat. Ik stortte letterlijk in en werd opgenomen in het ziekenhuis. Ik had interne bloedingen en dacht dat ik zou sterven. Ik wilde mijn kindje heel graag zien. Maar dat mocht niet. Hij kwam terug, maar zonder mijn kindje. Die had hij achter gelaten bij zijn tachtigjarige moeder. Hij zei dat hij mij zou vermoorden als ik bij hem weg ging. Pas na twee maanden zag ik mijn kindje weer; totaal ontregeld en heel lastig.'*

Controle, intimidatie en geweld

Alle geïnterviewde vrouwen geven aan vooral bang te zijn voor hun man. Bang voor de gevolgen als zij bij hem weg zouden gaan. Het verborgen houden gebeurt vooral door (dreiging met) fysiek geweld, intimidatie door de man, druk uitoefenen op de vrouw en inspelen op haar angsten.

Het merendeel van de geïnterviewde vrouwen kent een lange geschiedenis van huiselijk geweld. Er is sprake van (dreiging met) fysieke, geestelijke en seksuele mishandeling en intimidatie. Bijna alle vrouwen hebben wel een keer geprobeerd om stiekem even naar buiten te gaan, om bijvoorbeeld te praten met de buurvrouw. Of ze hielden zich niet aan de tijdafspraken. Dit was, gezien de gevolgen, veelal 'één keer en nooit meer'. Rachida vertelt hierover: *'Ik ben ooit een keer stiekem naar de buurvrouw geweest om te vragen of zij mij kon helpen. Ik was echt maar een paar minuten weg, maar hij kwam er op de een of andere manier achter. Hij sloeg mij bont en blauw en trok bossen haren uit mijn hoofd. Daarna ben ik nooit meer stiekem weggegaan.'*

Maria kwam ooit te laat thuis toen zij haar kindje van school haalde en op het schoolplein werd aangesproken; *'Ik werd aangesproken door de juffrouw en probeerde het gesprek af te kappen. Ik wist dat hij door het lint zou gaan als ik te laat thuiskwam. En dat gebeurde ook. Hij verdacht mij van overspel, want ik kon niet goed verantwoorden waarom ik te laat was.'*

Op verschillende manieren wordt er door de mannen controle uitgeoefend op de vrouwen. Ze komen onverwacht binnen, bellen, of posten voor het huis. De meeste mannen zeggen dat er camera's hangen, dat familie hun in de gaten houdt of dat zij op een andere manier de vrouwen in de gaten kunnen houden. De vrouwen geloven dit. Ze zeggen te zijn gehersenspoeld of geïndoctrineerd. *'Als hij*

weg was kon ik niks doen. Hij hield mij altijd in de gaten. Soms deed hij of hij wegging; dan stapte hij in de auto, maar parkeerde om de hoek. Of hij stond tien minuten later weer binnen om te controleren wat ik deed. Ik was bang om iets te doen, bang voor het gevolg. Zelfs toen hij een keer twee weken naar Marokko ging en ik alleen thuis bleef, had ik het gevoel dat hij mij controleerde en elk moment weer kon verschijnen. Ook toen durfde ik niet naar buiten', vertelt Amira.

Een aantal vrouwen wordt bang gemaakt door verhalen over wat er zich buiten afspeelt. De buitenwereld zou slecht en gevaarlijk zijn. Deze vrouwen worden bang om naar buiten te gaan. Azhar: *'Als ik vroeg of ik naar buiten mocht, maakte hij mij bang. Hij zei dat vrouwen buiten werden verkracht op straat. Dat je zomaar een portiek in wordt getrokken door mannen en dan wordt verkracht. Ik geloofde hem.* Controle en bedreiging zijn de redenen dat vrouwen daadwerkelijk binnen blijven.

Geen ontsnapping mogelijk

Naast het binnenhouden van vrouwen door hen te intimideren, zien we dat bij drie vrouwen de voordeur ook daadwerkelijk op slot ging. Voor Maria was ontsnappen letterlijk onmogelijk; als haar man weg ging draaide hij de voordeur op slot. Zij had zelf geen sleutel.

De deur van de Hindoestaanse Asha ging ook regelmatig op slot. Zij wist uiteindelijk zodanig op hem in te praten dat de deur niet altijd op slot ging; *'Hij deed eerst altijd de deur op slot. Ik had geen sleutel en zat met mijn kinderen in huis opgesloten. Dit maakte mij bang. Stel dat er wat gebeurde. Ik kon niet naar buiten en had ook geen telefoon om hem te bellen. Ik probeerde hem duidelijk te maken dat, als er iets gebeurde met de kinderen, ik nergens naar toe kon. Hij hield van zijn kinderen, dus het opsluiten werd toen wel minder. Maar het verdween nooit helemaal.'*

Maria wilde aanvankelijk steeds naar buiten. Maar naarmate de situatie duurde, werd zij zo angstig dat ze straatvrees ontwikkelde; zij wilde toen zelf niet meer naar buiten. Dit zien we ook in de geschiedenis van Asha. Na verloop van tijd is zij het gedoe en de problemen zo zat, dat ze zich liever bij de opsluiting neerlegt. Ze hoeft niet meer zo nodig ergens heen.

Waar moet ik naartoe?

Vijf van de zes vrouwen zeggen dat ze niet wisten waar zij naar toe konden als zij weg zouden gaan bij hun man. Familie woonde vaak niet in Nederland of er was geen contact meer met hen. Een netwerk om op terug te vallen hadden de vrouwen niet. Daarnaast waren ze niet op de hoogte van instanties die hun zouden kunnen helpen. Ook de vrouwen die al langere tijd in Nederland woonden waren hiervan niet op de hoogte. *'Naar wie moest ik toe? Waar kon ik terecht met mijn kleine kinderen. Ik wist het niet'*, vertelt Amira. Ook het feit dat zij de Nederlandse taal niet spraken, zagen enkele vrouwen als een obstakel.

Bovenstaande mechanismen en omstandigheden laten zien waarom het voor de vrouwen moeilijk was om de situatie te doorbreken. Schaamte en/of cultuur,

de kinderen, het (dreigen met) geweld, de controle, geen ontsnappingsmogelijkheid hebben en simpelweg niet weten waar naartoe te moeten; al deze facetten speelden hierbij een rol.

5.4 *Ommekeer*

De geïnterviewde vrouwen zijn uiteindelijk allen uit het afgedwongen isolement gekomen. Wij hebben hun gevraagd naar de reden; waarom nu wel? Wat was de ommekeer? Elke vrouw heeft weer een ander indrukwekkend verhaal.

'Ik werd wakker in het ziekenhuis'

'Op een dag was ik enorm mishandeld en sloeg hij ook mijn zoontje van drie jaar. Toen kon ik niet meer. Overal zat bloed, ook bij mijn zoontje. Ik kon er echt niet meer tegen! Ik heb toen alle pillen ingenomen, het moest afgelopen zijn. Ik werd wakker in het ziekenhuis. Ik dacht toen: zelfs dat lukt me niet, ik kan niet eens zelfmoord plegen. Ik stel niks voor!' Na twintig jaar huwelijk was het voor Amira genoeg. Ze zag geen uitweg meer en slikte alle antidepressivapillen die de huisarts had voorgeschreven. Haar stiefzoon vond haar en rende naar de buurvrouw voor hulp. De man van Amira vond dat zijn zoon Amira niet mocht helpen, en heeft hem nog geslagen. Na de ziekenhuisopname verbleef zij een lange periode in een kliniek, waar zij intensieve therapieën kreeg. Daar heeft Amira geleerd te kiezen voor zichzelf: ze vroeg een scheiding aan.

'Zijn zus dwong hem om te scheiden'

'We trokken voor zes maanden in bij zijn familie in Marokko. Ik moest daar alles doen en het was voor zijn zus en moeder nooit genoeg. Zij commandeerden mij de hele dag. Zij hadden ook mijn paspoort, dus ik moest wel luisteren. Mijn familie woonde dicht bij zijn familie in de buurt, maar ik mocht niet naar ze toe. Ook toen mijn moeder ziek werd, mocht ik niet weg van hem en zijn familie. Op een gegeven moment knapte er iets in mij. Ik moest naar mijn moeder toe. Ik ben diezelfde avond nog weggegaan en heb mijn moeder alles verteld. Mijn schoonzus was furieus. Ik was volgens haar een slechte vrouw en zij zei dat hij van mijn moest scheiden. Hij vroeg op advies van zijn zus een proefscheiding aan. Ik was zo opgelucht dat ik eindelijk kon scheiden.' Toen Azhar gescheiden was, drong haar familie erop aan dat zij weer naar Nederland zou gaan. *'Een gescheiden vrouw in Marokko is niet goed. Ik zou geen leven hebben.'* Ze is teruggegaan en heeft via een advocaat een verblijfsvergunning geregeld. Binnen twee maanden had zij een eigen huisje en haar leven weer enigszins op de rit.

'Het is nu of nooit'

'Ik was weer heel hard geslagen op mijn hoofd en mijn nek. Hij sloeg ook de kinderen. Ik besefte dat het steeds erger werd en dat het zelfs zo erg kon worden'

dat het me nooit meer zou lukken om te ontsnappen. Ik realiseerde mij dat ik nu bij hem weg moest gaan. Als ik het steeds uitstel, lukt het misschien niet meer. Hoe vaak heb ik niet gedacht: Ik wacht tot hij naar de moskee gaat en dan ga ik weg. Ik loop naar buiten en ik vraag hulp aan een willekeurig persoon. Het vreemde was dat het politiebureau hier vlakbij was. Maar toen op die dag, na de zoveelste klap, had ik het besluit genomen. Een definitief besluit, zelfstandig besloten. Ik kon het lijden niet meer aan, ik kon het niet meer verdragen. Geestelijk en lichamelijk was het niet goed, ook niet voor de kinderen. Ik besloot om definitief weg te gaan. Ik wachtte tot mijn man naar Marokko ging, om te voorkomen dat hij een van ons zou vermoorden. Want als hij er achter kwam dat ik naar buiten zou gaan, zou hij mij doodmaken. Laat staan als ik bij hem weg zou gaan. Van iemand van mijn schoonfamilie had ik ooit een nummer van een maatschappelijk werker gekregen. 'Misschien komt het ooit van pas', zei zij toen tegen mij. Ik heb dat kaartje altijd bewaard. Ik wist: ooit zal de dag komen dat ik weg moet. Ik heb dat nummer gebeld en ik kreeg een vrouw aan de lijn. Ze legde uit dat zij niet in Amsterdam zat, maar dat ze mij zou helpen. Vijftien minuten later werd ik al gebeld door een meneer. Hij vond dat ik heel veel te vertellen had en vroeg of ik naar kantoor kon komen. Hij legde uit dat ik bus 19 moest nemen, want ik wist niet hoe ik er moest komen. Ik moest zijn bij een hoge flat waar TE HUUR op stond. De kinderen waren op school. Ik hoopte dat ik een Marokkaanse vrouw zou tegenkomen die mij zou helpen, en dat is gelukt. Tot aan de lift heeft die vrouw mij begeleid. Terwijl ik met die meneer aan de lijn was.' Naima is na dat gesprek met haar kinderen vertrokken bij haar man en uiteindelijk in de vrouwenopvang terecht gekomen.

'De sms heeft mij gered'

'Op een dag sloeg hij mij zo hard, dat ik bang werd en het gevoel kreeg dat er meer ging gebeuren. Ik heb toen stiekem een sms met de tekst 'S.O.S.' kunnen sturen naar een oud collega. Zij heeft de politie gebeld. Niet veel later stond de politie voor de deur en zeiden dat zij een anoniem telefoontje hadden gekregen dat hier een vrouw gevangen werd gehouden. Hij probeerde de boel te sussen en te ontkennen. Hij keek naar mij: 'mond dicht'. En ik was zo bang, zó bang, ik was helemaal aan het trillen. En ik dacht: Mijn God, ik moet niet meer bang zijn. Ik moet wat zeggen, dit is mijn laatste kans. Als ik die niet ga gebruiken, zal ik nooit weg komen. Ik zei toen dat het waar was. Maar hij praatte door mij heen en zei dat we 'gewoon ruzie hadden'. Ik schudde nee, nee, nee.' Uiteindelijk adviseerde de politie Maria aangifte te doen en brachten haar diezelfde avond nog naar de vrouwenopvang. Daar had Maria nog nooit van gehoord. Omdat er in de opvang geen plaats is, wordt haar man meegenomen en drie dagen vastgehouden. Hoewel Maria doodsangsten uitstaat dat hij toch eerder terugkomt en haar vermoordt, geeft dit haar wel de tijd haar spullen te pakken, de kinderen voor te bereiden en bij haar paspoort te komen. Daarna wordt Maria opgevangen in een andere stad.

'De kinderen waren groot'

'Toen mijn oudste twintig jaar was geworden, begon ik mij af te vragen: waarom verdraag ik dit nog langer? Ik wil dit niet meer. Het kon me niet meer schelen wat mijn schoonfamilie, buren of wie dan ook van mij vonden. Ik begon mij steeds krachtiger te voelen. Pas toen voelde ik mij sterk genoeg om de relatie te verbreken en hem de deur uit te zetten'. Asha geeft aan dat zij - technisch gesproken - wel weg had kunnen gaan als ze dat had gewild. Maar zij heeft de situatie jarenlang verdragen omdat ze rekening hield met de schoonfamilie, de kinderen, haar woonsituatie, de buren etc. Op een bepaalde manier was het voor haar een keuze: zij koos ervoor het vol te houden en zich bij sommige zaken neer te leggen. 'Als die deur dicht zat; nou ja dan ging ik iets anders doen. Zo nodig hoefde ik ook niet steeds ergens heen'. Totdat haar kinderen zelfstandig waren en zij zich steeds krachtiger voelde, toen koos zij uiteindelijk voor zichzelf.

'In de kofferbak bracht hij mij terug naar Marokko'

'Na één jaar huwelijk ging hij zich steeds vreemder gedragen. Hij beschuldigde mij ervan vreemd te gaan met verschillende mannen. Ik was een hoer, zei hij. Op een avond nadat hij mij zwaar had mishandeld, werd ik samen met mijn zoontje in de kofferbak van de auto gestopt. Ik wist niet wat er ging gebeuren en was zo bang. Hij wilde mij terug brengen naar Marokko. Uren zat ik samen met mijn zoontje in de kofferbak. Mijn zoontje werd ziek. Ik zei tegen mijn man dat mijn zoontje te heet was en dat we geen lucht meer kregen. Maar hij deed niks. Onderweg werd ik verkracht en geslagen. Toen we van de boot van Spanje naar Marokko kwamen stonden we stil bij de douane. Ik heb toen gegild. Ik gilde en gilde, en hoopte dat de politie mij zou horen. De politie hoorde mij en sprak mijn man aan. Hij reageerde heel verward en agressief naar de politie. Hij was echt helemaal gek geworden. Hij werd meegenomen en opgenomen in een psychiatrisch ziekenhuis in Marokko, waar achteraf bleek dat hij drugsverslaafd was. Terwijl hij zich altijd voordeed als een goede moslim. Mijn zoontje en ik werden opgevangen door het Rode Kruis. Mijn familie kwam mij toen ophalen. Zij wisten niets van mijn situatie, dus ik heb ze toen alles verteld. Ik wilde in Marokko blijven, maar een gescheiden vrouw met kind was in Marokko niet goed, volgens mijn familie. Ik moest weer terug naar Nederland, want ik had ook niet de juiste papieren om in Marokko te blijven. Waar ik naartoe moest in Nederland wist ik niet'. Uiteindelijk is Rachida terechtgekomen in de vrouwenopvang. Een advocaat heeft haar geholpen met haar verblijfsvergunning en na een aantal maanden kreeg Rachida een woning toegewezen.

Voor de meeste van de geïnterviewde vrouwen was een zoveelste klap de aanleiding die de speekwoordelijke emmer deed overlopen. Ze realiseerden zich dat de situatie enkel erger kon worden en dat alleen zij iets aan de situatie konden veranderen. In enkele gevallen hebben derden - buren of collega's - de eerste stap gezet door de politie te bellen.

5.5 *Conclusie*

Dit hoofdstuk geeft een indruk van het leven dat de zes geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen leefden, toen zij zich nog in afgedwongen isolement bevonden. Het leven van een verborgen vrouw speelt zich voornamelijk af binnen vier muren. De vrouwen hebben geen vrijheid en krijgen niet de mogelijkheid om hun eigen leven zelf in te vullen. Hun leven wordt beheerst, geregisseerd en gecontroleerd door hun partners. Verschillende mechanismen en omstandigheden maken het moeilijk voor de vrouwen om de situatie te doorbreken.

In het volgende hoofdstuk beschrijven we in hoeverre de problematiek van de verborgen vrouwen wordt herkend en wat mogelijke signalen zijn.

6 *Herkenning verborgen vrouwen*

In het vorige hoofdstuk beschreven we hoe de verborgen vrouwen in hun situatie van isolement terecht zijn gekomen, en hoe hun leven er toen uitzag. Een belangrijke sleutel in het eventueel kunnen toe leiden naar hulp, zijn de contactmomenten die de vrouwen met de buitenwereld hebben. Deze zijn, zo blijkt uit hun verhalen, summier en vaak sterk gecontroleerd, maar ze zijn er wel. In dit hoofdstuk beschrijven we allereerst de mogelijke contactmomenten die de vrouwen met de buitenwereld hebben.⁸ Vervolgens staan we stil bij de signalen die mogelijkwijs kunnen wijzen op verborgen vrouwen. Het hoofdstuk is gebaseerd op gesprekken met de vijftig respondenten en de interviews met de zes voormalig verborgen vrouwen.

6.1 *Contact momenten met de buitenwereld*

De verborgen vrouwen hebben niet of nauwelijks contact met de buitenwereld. Indien er contactmomenten zijn, is veelal de man en/of familie hierbij aanwezig of is er sprake van controle. In deze paragraaf beschrijven we de mogelijke contactmomenten die door de respondenten en de voormalig verborgen vrouwen zijn genoemd.

Zorg

Een bezoek aan de huisarts wordt genoemd als een belangrijk en veelvoorkomend contactmoment met de verborgen vrouwen. *'Alle verborgen vrouwen gaan ooit wel eens naar de huisarts'*, zeggen bijna alle respondenten. Enkele voormalig verborgen vrouwen stellen echter dat zij bij medische problemen vaak niet naar de huisarts mochten.

Een ander contactmoment is het bezoek aan het consultatiebureau. De verborgen vrouwen met jonge kinderen zullen, al dan niet met partner, hier naartoe komen. Eén van de verborgen vrouwen zegt dat de bezoeken aan het consultatiebureau de enige momenten waren dat zij buiten kwam - in elf jaar gedwongen isolement. In mindere mate wordt de schoolarts genoemd als contactmoment.

---

8 In hoofdstuk 7: Interventiemogelijkheden, zullen we ingaan op hoe deze contactmomenten (beter) benut kunnen worden om de vrouwen te helpen.

De verloskundigen en de kraamzorg zijn een duidelijk contactmoment voor verborgen vrouwen die in verwachting of net bevallen zijn. Hoewel zij over een redelijk korte periode contact hebben met de vrouwen, is dit contact veelal wel intensief. De kraamzorg is immers enkele dagen in het gezin aanwezig, en de verloskundige heeft regelmatig contact met de vrouwen in de periode van hun zwangerschap.

Onderwijs

De peuterspeelzaal en de voorschool zijn mogelijke contactmomenten om verborgen vrouwen met jonge kinderen te treffen. Als de kinderen eenmaal leerplichtig zijn, behoort ook de basisschool hiertoe. *'School wordt veelal als een autoriteit gezien en geeft de vrouwen een legitimering om toch het huis uit te kunnen'*, vertelt een van de respondenten werkzaam bij een migrantenorganisatie.

Enkele voormalig verborgen vrouwen geven aan dat zij hun kinderen naar school mochten brengen. Dit ging echter wel onder strikte tijdscontrole. Daadwerkelijk gelegenheid tot het maken van contact was er door deze tijdscontrole dus veelal niet.

Inburgeringscursus

De verplichte inburgeringscursus voor nieuwe Nederlanders is volgens ruim de helft van de van de respondenten een belangrijk contactmoment met mogelijke verborgen vrouwen⁹. De vrouwen moeten nu van de Staat lessen volgen en dat geeft hun een legitiem argument om buiten te komen. Tijdens de inburgeringslessen is er tevens aandacht voor de rechten van de vrouwen, waardoor zij beter geïnformeerd worden. Ongeveer een kwart van de respondenten geeft echter aan dat, ondanks de mogelijke sancties, lang niet alle vrouwen hier naartoe gaan. Er worden door de man vaak smoesjes bedacht, of de vrouw is steeds zwanger (zie ook de volgende paragraaf). Een advocate geeft aan dat het niet volgen van de inburgeringscursus consequenties kan hebben voor de verborgen vrouwen als zij van hun man willen scheiden: *'Wanneer vrouwen na drie jaar te zijn getrouwd in aanmerking willen komen voor een voortgezette verblijfsvergunning, onafhankelijk van haar man, is één van de voorwaarden dat de vrouw de inburgeringscursus met goed gevolg heeft afgesloten.'*

Zelforganisaties

Er is zeker een rol weggelegd voor de zelforganisaties. Hoewel de verborgen vrouwen in eerste instantie niet of nauwelijks contactmomenten hebben met deze organisaties, zijn zij wel erg alert op signalering van de verborgen vrouwen. De verborgen vrouwen worden bijvoorbeeld via een buurvrouw op het bestaan van de organisaties gewezen, of de organisaties gaan zelf op de vrouwen af. De voormalig

---

9 Turkse immigranten zijn sinds 2011 niet meer verplicht een inburgeringsexamen af te leggen, op basis van een associatieverdrag tussen de Europese Unie en Turkije.

verborgen vrouwen zeggen veel baat te hebben gehad bij het contact met de zelforganisaties. Bij de door ons geïnterviewde vrouwen ontstond dit contact echter pas toen de vrouwen uit de situatie van gedwongen isolement waren gekomen.

Moskeeën

Door enkele respondenten worden ook moskeeën als mogelijke contactmomenten genoemd. *‘Binnen de moskee kan je geïsoleerde vrouwen bereiken, omdat mannen en schoonouders nooit kunnen zeggen ‘u mag niet naar de moskee om te bidden’. Ze kunnen wel zeggen dat ze thuis moeten bidden, maar uiteindelijk is het verbod om naar de moskee te gaan toch wel heel moeilijk’,* aldus een van de respondenten. In de verhalen van de verborgen vrouwen wordt dit echter niet bevestigd. Geen van de vrouwen mocht naar de kerk of de moskee.

Overige contactmomenten

De politie wordt ook door een klein aantal respondenten als contactmoment genoemd. Hierbij wordt echter wel opgemerkt dat politie vooral contact heeft met de verborgen vrouwen als de situatie al is geëscaleerd, bijvoorbeeld als er sprake is van ernstig huiselijk geweld of als de politie wordt ingeschakeld door de burens naar aanleiding van gegil. Dit was ook het geval bij enkele van de voormalig verborgen vrouwen. De burens kunnen derhalve ook als contactmoment worden gezien. Zij treffen de verborgen vrouwen soms als zij naar buiten mogen of zien ze door het raam of op het balkon.

Tot slot worden de voedselbanken door een tweetal respondenten genoemd als contactmoment.

6.2 *Mogelijke signalen*

Als er contactmomenten zijn met verborgen vrouwen, wat zijn dan de mogelijke signalen? We hebben de respondenten gevraagd wat zij als mogelijke signalen zien. Ook hebben we de verborgen vrouwen gevraagd hoe anderen hadden kunnen zien dat zij een ongewenst geïsoleerd leven leidden. Opgemerkt werd dat het vaak een combinatie is van verschillende signalen en dat de vrouwen op de weinige momenten dat je ze ziet, hun problemen goed weten te verbergen.

Onderstaande signalen zijn een indicatie voor mogelijke verborgenheid. Wij pretenderen hiermee niet een soort checklist te presenteren waarbij je de mate van verborgenheid kunt vaststellen. Elk van de hieronder genoemde signalen hieronder hoeft op zichzelf niet alarmerend te zijn. Vaak gaat het om een combinatie van een aantal dingen die niet goed voelen bij de professional. Naast de professionele kennis hebben professionals een schat aan ervaring. Het is vaak eerder een ‘onderbuikgevoel’ dat hen vertelt dat er iets niet klopt, dan een feitelijkheid.

Nooit komen opdagen

Als je een vrouw simpelweg nooit ziet en zij nooit verschijnt op afspraken of op momenten waarop je haar wel zou verwachten, dan kan dit een signaal zijn. Verschillende respondenten hebben dit wel eens meegemaakt: *'Als een moeder nooit verschijnt op het schoolplein, ouderavonden, koffieochtenden of andere activiteiten en ook niet komt als je een brief stuurt, dan denk ik wel dat er meer aan de hand is.'* Een andere respondent vertelt: *'Als moeder kom je zeker de eerste maanden wel met je baby mee naar het consultatiebureau. Je kan een keer ziek zijn, of om een andere reden verhinderd. Maar als je als moeder nooit mee komt is dat op zijn minst vreemd te noemen. Als je dan vraagt waar de moeder is, en je krijgt antwoorden in de trant van; 'moeder durft niet te komen, ze spreekt geen Nederlands', of 'moeder is ziek', krijg ik er geen goed gevoel bij.'* Daarnaast komt het voor dat er afspraken worden gemaakt met de man of schoonfamilie omtrent de vrouw of kinderen. Er wordt toegezegd dat zij komen, maar dit gebeurt vervolgens niet. Een respondent vertelt hierover: *'Ik zei tegen haar man en schoonmoeder dat zij langs moest gaan bij maatschappelijk werk. De man zei dat hij een afspraak ging maken, maar ze is nooit geweest.'* Een andere respondent verwoordt het als volgt: *'Ik vroeg aan de schoonmoeder of haar schoondochter de volgende keer mee kon komen. Dat was goed, zei ze. Maar de schoondochter is geen enkele keer gekomen.'*

Nooit alleen zijn

Een ander mogelijk - veelvuldig genoemd - signaal is als de vrouw altijd in het bijzijn is van haar man of schoonfamilie. In het bijzijn van haar man of schoonfamilie worden boodschappen gedaan, de kinderen naar school gebracht, naar het consultatiebureau gegaan of een bezoek gebracht aan de huisarts. De vrouwen gaan nergens alleen naartoe. *'Bij ons op school was een moeder die nooit alleen op het schoolplein stond. Altijd was er iemand van de schoonfamilie mee. Ze mocht haar zoon niet eens een kusje geven, want dan werd hij een mietje'*, aldus een van de respondenten.

De geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen waren ook vaak vergezeld door hun man. Maria gaf zelfs aan dat omstanders haar man juist zo betrokken vonden omdat hij altijd met haar mee ging.

Man praat en/of bepaalt

Als een vrouw (nog) geen Nederlands spreekt is het soms voor de hand liggend dat haar man of iemand anders de vragen voor haar in het Nederlands beantwoordt. Maar als er vragen worden gesteld aan de vrouw en de man antwoordt zonder overleg in haar plaats, of geeft de vrouw niet de kans om te antwoorden, dan is dit volgens de meerderheid van de respondenten een mogelijk signaal. Een respondent legt uit: *'Als ik uitdrukkelijk een vraag stel aan de moeder en de schoonmoeder geeft antwoord, dan vind ik dat erg raar.'* Een andere respondent zegt hierover: *'De vrouw keek steeds naar haar man voordat zij antwoord gaf op mijn vragen. Ik wist gewoon dat hij haar onder de tafel zat te knijpen zodat ze de*

juiste antwoorden zou geven.' Enkele van de voormalig verborgen vrouwen geven aan dat zij niks mochten zeggen en hun man altijd het woord nam, ook al waren zij zelf in staat om een vraag te beantwoorden. Daarnaast mogen de vrouwen vaak zelf niets bepalen. Ook als het om de kinderen gaat. Een respondent licht toe: *'Ik vertelde een moeder dat haar zoontje minder suiker moest krijgen, omdat hij last had van overgewicht. Toen zei ze tegen mij dat zij daar niet over ging. Haar schoonmoeder bepaalde wat haar kinderen eten en drinken.'*

Vrouw wordt slecht behandeld

Huiselijk geweld kan ook een signaal zijn dat mogelijk duidt op leven in gedwongen isolement. Elk van de geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen is slachtoffer geweest van huiselijk geweld. De mannen sloegen de vrouwen soms zo dat het niet zichtbaar was als de vrouw haar kleding droeg. Naast fysiek geweld is er ook sprake van geestelijk geweld; de vrouwen worden gekleineerd en naar buitenstaanders toe negatief afgeschilderd. Respondenten werkzaam bij een consultatiebureau, huisartsenpraktijk en verloskundigenpraktijk geven aan dat mannen hun vrouwen omschrijven als; *'Zij is depressief', 'Mevrouw is niet goed', 'Ze is dom, ze weet niets' en 'Moeder begrijpt het niet.'* Een respondent vertelt: *'De man vond de vrouw niets waard omdat hun kindje via een keizersnede was geboren. 'Mijn vrouw is geen echte vrouw, ze kan niet normaal kinderen krijgen. Ze is niks waard', zei hij tegen mij.'*

Ook de familie kan slecht spreken over de vrouw. *'Een schoonmoeder zei over haar schoondochter: 'Zij is geen goede moeder, ze kan niet eens borstvoeding geven''*, aldus een van de respondenten.

Psychosomatische klachten

Verborgen vrouwen krijgen volgens een kleine meerderheid van de respondenten op den duur last van psychosomatische klachten door de stress. Zij worden chronisch ziek en krijgen depressieve klachten. De geïnterviewde verborgen vrouwen zeiden diverse lichamelijk en geestelijke klachten te hebben. Ze hadden diverse pijntjes, waren naar eigen zeggen 'op', hadden depressieve klachten en enkelen hadden zelfs suïcidale gedachten. Dit wisten zij echter vaak goed te verbergen voor buitenstaanders.

Timide en levenloze indruk

Respondenten omschrijven de vrouwen als timide, ze geven een levenloze indruk. *'De vrouwen lijken soms wel op een robot, er zit geen leven in'*, aldus enkelen. Er wordt aangegeven dat je aan de vrouwen veelal ziet dat er 'iets' niet klopt. *'In haar ogen zie je het verdriet', 'De vrouwen zeggen dat het goed gaat, maar ze schreeuwen eigenlijk om hulp'*, zeggen enkele respondenten. Ook de voormalig verborgen vrouwen geven aan zich toentertijd te voelen als een robot, of zich meer dood dan levend te voelen. Elk van de vrouwen was teruggetrokken en keek liever naar beneden dan omhoog. De vrouwen gaven aan ook liever geen contact te maken met anderen. Zoals Amira omschreef: *'Ik heb alle stoeptegels gezien, ik*

keek altijd naar beneden. Ik durfde niet op te kijken, bang dat mensen mij zagen.' De respondenten herkennen dit en merken op dat pogingen om in contact te komen met de vrouwen vaak stranden. Een respondent licht toe: *'Ik probeerde haar wel eens aan te spreken op het schoolplein, maar ze ontweek mijn blik. Als ik naar haar toe liep, dan liep ze snel weg. Het is mij nooit gelukt om een praatje met haar te maken.'* Oogcontact wordt vermeden door de vrouwen en als er dan toch een gesprek met de vrouwen plaatsvindt, lijkt het volgens de respondenten alsof je verhaal niet aankomt. *'Wat je zegt komt niet binnen, lijkt wel.'*

Deur blijft dicht

De vrouwen worden letterlijk weggehouden van de samenleving en bijna elk contact wordt verboden. Enkele respondenten hebben ervaren dat de deur niet werd open gedaan terwijl de vrouwen thuis waren: *'Je weet dat er iemand thuis is, maar er wordt niet open gedaan'*. Ook werden enkele respondenten steeds afgewimpeld bij de intercom. In sommige gevallen gaven de vrouwen zelf aan niet open te mogen doen van hun man. Of ze vroegen of ze op een ander tijdstip terug wilden komen, als de man afwezig was.

6.3 Concluderend

Uit de ervaringen van de respondenten en de verhalen van de voormalig verborgen vrouwen komen een aantal contactmomenten naar voren. Het zijn er slechts enkele en ze zijn veelal sterk gecontroleerd; de man of familie is mee of er is sprake van een opgelegd tijdslimiet. Maar de momenten zijn er.

Op basis van de verhalen van de voormalig verborgen vrouwen en de interviews met de respondenten kunnen tevens een aantal signalen worden onderscheiden, die mogelijk kunnen wijzen op een gedwongen leven in verborgenheid. Vervolgens kan de vraag worden gesteld in hoeverre de 'buitenwereld' de verborgen vrouwen herkent en hier überhaupt bewust van is. Opvallend is dat we tussen de respondenten duidelijke verschillen zien in de mate van 'bewust zijn van het fenomeen' en het 'herkennen' ervan. Zo zijn enerzijds respondenten van zelforganisaties (bijvoorbeeld vrouwenorganisaties) heel bewust van de problematiek en ook alert op mogelijke signalen. Anderzijds houdt het merendeel van de professionals zich tijdens de uitvoering van hun werk niet bezig met mogelijk signalen van gedwongen isolement. Het fenomeen verborgen vrouwen is voor deze professionals nog onbekende problematiek.

In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op de bewustwording, hoe (eerder) te signaleren en hoe de enkele contactmomenten kunnen worden benut om de vrouwen te helpen.

7 *Interventiemogelijkheden*

In dit hoofdstuk behandelen we de interventies van derden (of juist het ontbreken daarvan) in de fase van toeleiding naar hulp. Hoe hebben de zes voormalig verborgen vrouwen de interventies ervaren en gewaardeerd? Daarnaast geven ook enkele geïnterviewde professionals en vrijwilligers hun visie hierop, op basis van hun eigen ervaringen met hulp aan deze vrouwen. Tot slot plaatsen we de behoeften van de vrouwen en de mogelijkheden voor interventie naast elkaar. We bespreken ook de kenmerken van werkende en niet werkende interventies.

7.1 *De hulpbehoeften die verborgen vrouwen zelf noemen*

We hebben de vrouwen gevraagd wat zij destijds nodig hadden om uit het isolement te komen. Wat waren hun (hulp)behoeften en hoe hebben zij de eventuele hulp van derden om uit de situatie te komen, ervaren? Hierbij blijkt de fase in het proces van losmaking dat de vrouwen doormaakten een rol te spelen.

Zoals we in hoofdstuk 5 hebben laten zien kent dat proces om zich te willen bevrijden uit hun beperkende situatie bepaalde kenmerken. Het zich vrijmaken van de invloed van de man, de schoonfamilie en de sociale normen uit het verleden neemt tijd. Het duurt vaak jaren voordat de vrouwen gaan inzien dat zij de manier waarop zij behandeld worden niet verdienen en dat vooral ook de kinderen recht hebben op een beter leven.

Luisterend oor

Het was opvallend dat elk van de geïnterviewde vrouwen in de gesprekken te kennen gaf in eerste instantie vooral behoefte te hebben aan een ‘luisterend oor’. Een persoon waar ze hun verhaal aan kwijt konden. Dit hoeft niet eens zozeer een hulpverlener te zijn; de buurvrouw was bijvoorbeeld ook goed geweest. *‘Ik wilde zo graag met iemand praten. Vertellen over mijn leven en dat ik ongelukkig was. Het alleen al vertellen aan iemand zou mij hebben geholpen’*, aldus Rachida. De vrouwen hadden echter meestal niet de mogelijkheid om hun relaas aan iemand te vertellen, simpelweg omdat zij vrijwel nooit andere mensen zagen.

Belangstelling van de sociale omgeving

De vrouwen zouden het gewaardeerd hebben als anderen, de enkele keer dat die haar zagen, naar haar welbevinden hadden gevraagd. Zo vertelt Amira dat mensen haar wel gezien hebben, maar toen niet naar haar verhaal hebben gevraagd of durfden te vragen. *'Ik wilde gewoon met iemand praten, mijn verhaal kwijt kunnen. Maar niemand vroeg naar mijn verhaal, ik kon bij niemand terecht. Niemand heeft aan mij gevraagd of ik hulp nodig had. Mensen hadden er geen oog voor. Terwijl je het echt aan mij kon zien. Mensen hadden een bord voor hun kop of wilden het niet zien. Had iemand maar gewoon gevraagd aan mij hoe het met me ging...'* Naima vindt het vreemd dat er bij de school van de kinderen geen belletje is gaan rinkelen dat ze de moeder nooit zagen.

Eerst zelf open staan

In de eerste fase van losmaken is er behoefte aan een vrij passieve vorm van steun. Je zou kunnen zeggen dat de behoefte van de verborgen vrouwen er dan alleen uit bestaat te merken dat anderen de signalen herkennen en dat ze met iemand anders hun verhaal kunnen delen. Aan daadwerkelijke hulp om iets aan de situatie te doen hebben ze op dat moment nog geen behoefte. De vrouwen zeggen dat zij pas open stonden voor hulp op het moment dat zij zélf hadden bedacht dat de situatie niet langer meer zo kon doorgaan. *'Je kan pas iemand helpen als diegene zelf inziet dat zij hulp nodig heeft, anders heeft de hulp geen zin. Er moet eerst een knop om'*, aldus de vrouwen. Belangstelling van de sociale omgeving kan daar wel een bijdrage aan leveren.

Huisarts als 'deur naar buiten'

Wanneer de vrouwen wel zo ver zijn dat ze open staan voor hulp, dan is de huisarts een belangrijke persoon. De aanwezigheid van hun man bij de contacten met de huisarts maakt het vragen om hulp echter onmogelijk. De vrouwen hadden graag alleen met hun huisarts willen spreken. Zo merken drie vrouwen expliciet op dat zij graag de huisarts om hulp hadden willen vragen, maar daar hun verhaal niet kwijt konden. Azhar legt uit dat als zij de gelegenheid had gehad om met de huisarts te praten, zij alles had verteld. *'De huisarts sprak Frans en ik kon ook Frans. Maar mijn man zat er altijd bij. Ik kon hem niet vertellen dat ik ongelukkig was en dat ik liever dood wilde.'* Ook Rachida kon haar verhaal niet kwijt aan de huisarts: *'Ik wilde zo graag hulp. Ik wilde zeggen tegen de dokter dat ik stress had en mijn situatie vertellen. De dokter was mijn deur naar buiten. Maar ik kon het niet vertellen. Mijn man zat er altijd naast en ik kon geen Nederlands.'*

Kennis van de hulpverleningsmogelijkheden

Als het moment daar is dat de verborgen vrouwen de stap willen zetten om daadwerkelijk uit de situatie te komen, hadden zij graag de hulpverlening weten te vinden of willen weten wat hun rechten waren. *'Ik wist niet waar ik naartoe moest voor hulp. En ik spreek gewoon Nederlands, laat staan als je de taal niet spreekt'*, aldus Amira. Maria had geen idee dat er zoiets bestond als de

vrouwenopvang. Azhar wil van haar man scheiden, maar heeft geen idee hoe ze dit aan moet pakken.

Naima vindt het een goed idee om een folder in het Arabisch met telefoonnummers door alle brievenbussen te doen. Dat kan altijd van pas komen. *'Want ik krijg heel vaak post in het Arabisch/Nederlands en die lees ik ook.'* Zelf heeft zij ooit van een familielid van haar man een kaartje met een telefoonnummer gekregen. Ze gaf haar het kaartje stiekem: *'Hier, ooit komt 't van pas'.* Dat heeft ze inderdaad bewaard. *'Ik wist: ooit zal de dag komen dat ik wegmoet.'* Toen ze zo ver was om weg te gaan bij haar man heeft ze dat nummer gebeld.

Na de breuk met de echtgenoot

Als zij hun echtgenoot eenmaal hebben verlaten, willen de vrouwen graag leren hoe zij zichzelf moeten redden in de buitenwereld. Zij hebben dit nooit geleerd of ze zijn het min of meer verleerd. In de periode dat zij thuis verborgen werden gehouden zijn ze zo 'gehersenspoeld' of 'geïndocctrineerd' door hun man dat zij bijvoorbeeld niet meer zelfstandig naar buiten durven. Azhar: *'Toen ik van hem gescheiden was en weer mijn eigen leven ging opbouwen, was ik bang als ik op straat liep. Ik was bang om verkracht te worden. Ik ging op een gegeven moment naar school en daar zaten ook mannen in de klas. Ik was bang voor hen, maar ze deden niks. Toen een bekende van mij vroeg of ik met haar wat ging drinken in het café, durfde ik dat eigenlijk niet. In het café zitten alleen maar hoeren, zei mijn ex-man altijd. Ik ging toch mee en zat naast een vrouw. De vrouw zag er niet uit als een hoer en ik vond het best gezellig daar.'*

De vrouwenorganisaties in de buurt hebben voor de meeste geïnterviewde vrouwen na de scheiding een belangrijke rol gespeeld om het leven weer op te pakken. Zij kwamen in contact met andere vrouwen, hadden de mogelijkheid om hun geschiedenis al dan niet te vertellen, konden deelnemen aan activiteiten - en dit alles geheel vrijwillig en in een ongedwongen sfeer. *'Ook toen ik weg was bij mijn man, voelde ik mij helemaal alleen. Ik wist niet wat ik moest doen. Een wijkagent heeft mij gewezen op de vrouwenorganisatie hier in de buurt. Dit heeft mij enorm geholpen. Je kan er makkelijk terecht en kan praten met andere vrouwen. Je hoeft niet over je problemen te praten, maar het kan wel. Je komt er ook vrouwen tegen die een beetje hetzelfde hebben meegemaakt. Dat is fijn. Ik dacht altijd dat ik de enige was...'*, vertelt Amira.

Alle geïnterviewde vrouwen, op Asha na, hebben ook professionele hulp gekregen. Vele jaren van intensieve psychologische hulp hebben hen er uiteindelijk toe in staat gesteld het verleden een plekje te kunnen geven.

Samenvattend kunnen we stellen dat het bieden van een luisterend oor als belangrijkste hulpbehoefte naar voren komt. Om verborgen vrouwen te kunnen helpen is het volgens de geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen van belang dat de vrouw in kwestie open staat voor hulp en dat zij zich realiseert dat zij hulp nodig heeft. Is dit besef er (nog) niet, dan is het volgens de vrouwen niet mogelijk om deze vrouw te helpen.

Als de vrouw eenmaal zo ver is dat ze besloten heeft dat ze uit de situatie wil, blijkt een zorgverlener als de huisarts een belangrijke 'deur naar buiten'. Het is dan wel belangrijk dat de vrouw in de gelegenheid gesteld wordt om zonder haar man met de huisarts te praten. Ook willen vrouwen dan weten wat hun rechten zijn en welke hulpverleningsmogelijkheden er zijn. Daarna is er volgens de vrouwen een belangrijke rol weggelegd voor vrouwenorganisaties die op een laagdrempelige wijze activiteiten en/of hulpverlening aanbieden. Wat de vrouwen heeft geholpen, is het in contact komen met andere vrouwen en het kunnen deelnemen aan activiteiten waarbij je vrijblijvend de mogelijkheid krijgt om je verhaal te vertellen.

7.2 *De hulpbehoefte van verborgen vrouwen volgens de andere respondenten*

De opvattingen van de andere geïnterviewden komen grotendeels overeen met die van de voormalig verborgen vrouwen zelf. Zo benadrukken ook zij het belang van een luisterend oor en het geven van het besef dat de vrouwen er niet alleen voor hoeven te staan.

Professionals die ervaring hebben met de hulp aan verborgen vrouwen vinden het van belang dat hulpverleners de vrouwen de tijd geven. Het gaat erom dat een hulpverlener goed aanvoelt hoe ver een vrouw is in haar besluitvormingsproces. De vrouw moet de tijd krijgen en alleen weggehaald worden als zij daar zelf geestelijk klaar voor is. Op het moment dat hulpverleners een verborgen vrouw voor het eerst spreken weet ze vaak niet of ze weg wil en een eigen leven wil opbouwen. *'Soms heeft een vrouw voor het eerst contact met de hulpverlening en schrikt de vrouw daarvan, ze weet dan eigenlijk nog niet goed wat zij wil. De hulpverlener moet geen beslissing forceren. Het heeft geen zin om de vrouw te vroegtijdig bij haar man weg te halen, dan gaat ze weer naar hem terug en dan wordt de situatie nog problematischer.'*

Volgens een respondente van een zelforganisatie willen sommige vrouwen niet weg, hoewel ze worden mishandeld en zij wel behoefte hebben aan rust en veiligheid. Ze zijn te angstig om hun man te verlaten en/of zij blijven bij hem vanuit de huwelijkstrouw. Ook zij benadrukt dat het belangrijk is dat de man afwezig is bij de enkele contactmomenten die er zijn met artsen, verloskundigen, vrijwilligers of medewerkers van het project Achter de voordeur. In het bijzijn van de man is de problematiek en het huiselijk geweld immers niet bespreekbaar.

Echter, een respondent van de vrouwenopvang meent dat de ommekeer niet altijd uit het eigen initiatief van de vrouw komt. Want als de situatie is geëscaleerd en dit bij instanties als Jeugdzorg of de politie bekend is geworden, is het Jeugdzorg of de politie die ingrijpt. *'Jeugdzorg stelt de vrouwen dan voor de keuze dat ze óf met kind(eren) naar de opvang gaat óf dat kind(eren) elders geplaatst worden. In die zin vindt de ommekeer niet altijd vrijwillig plaats.'*

7.3 *Mogelijkheden voor hulp aan verborgen vrouwen*

In deze paragraaf gaan we in op de samenhang tussen de behoeften van de vrouwen en de mogelijkheden voor interventie. We hebben in de vorige hoofdstukken geconstateerd dat er twee varianten van verborgen vrouwen naar voren komen, zowel met grote verschillen als met een aantal overeenkomstige kenmerken. Ook binnen deze twee varianten zijn soms weer grote verschillen.

Opvallend is dat elk van de verborgen vrouwen gebukt gaan onder diverse lichamelijk en psychische klachten. Zij hebben last van psychosomatische klachten, zijn depressief en hebben in sommige gevallen suïcidale gedachten. De komst van kinderen zorgt nogal eens voor extra spanningen en soms ook voor verergering in het gedwongen isolement. Ook is diverse malen naar voren gebracht dat de kinderen onder de situatie lijden en waarschijnlijk daardoor klachten of problemen hebben ontwikkeld. Zo geven sommige voormalig verborgen vrouwen aan dat niet alleen zij, maar ook de kinderen zijn mishandeld. In ieder geval zijn de kinderen getuige geweest van huiselijk geweld.

Verder is duidelijk geworden dat de situatie van verborgen houden geen stabiele, onveranderlijke situatie is, maar een proces. Meestal gaat het in dat proces na verloop van tijd steeds verder bergafwaarts. Ook maakten de voormalig verborgen vrouwen duidelijk dat het een tijd heeft geduurd voordat zij open stonden voor een radicale breuk met hun echtgenoot of hun situatie.

Dit alles brengt de volgende twee kwesties op tafel, te weten het aspect van vrijwilligheid en onvrijwilligheid van de hulpverleningsmogelijkheden, en het aspect van de interventiemogelijkheden. Zo is in het geval dat de kinderen gevaar lopen of in hun ontwikkeling bedreigd worden, of als er ernstig geweld tegen de verborgen vrouw wordt gepleegd, ingrijpen van Jeugdzorg of de politie nodig.

Er is in de interventies daarom een tweedeling te maken: presentie en empowerment voor vrouwen die niet weg durven te gaan, en optreden van politie en/of Jeugdzorg bij vrouwen die niet weg kunnen gaan. In het begin van het proces zijn dan op empowerment gerichte interventie in beeld. Deze initiatieven variëren van inburgeringscursussen tot achter de voordeur-projecten en projecten van vrouwenorganisaties. Ook huisartsen en andere professionals in de gezondheidszorg zouden uitgerust kunnen worden om de problematiek van verborgen vrouwen (beter) te kunnen herkennen en bespreekbaar te maken. Zo kunnen ze functioneren als 'deur naar buiten'. Verder moeten professionals zoals huisartsen en verpleegkundigen van het consultatiebureau hun 'niet pluis-gevoel' ergens kwijt kunnen. Als zij op de hoogte zijn kan dat bij een centraal punt, zoals een steunpunt huiselijk geweld, of als er kinderen bij betrokken zijn bij Vangnet jeugd of het AMK. Bij kinderen kunnen meerdere min of meer vage signalen bij elkaar over een gezin wel een duidelijker indicatie opleveren dat er wat aan de hand is.

Een bevinding van het onderzoek is dat deze eerste fase, een soort bewustwordingsfase bij de verborgen vrouw, heel lang duurt. Deze periode kan wel tien

jaar in beslag nemen. Vooral op dit punt valt winst te behalen door het mogelijk te maken dat deze periode minder lang duurt.

Verderop in het proces is de situatie vaak zo verergerd dat politie en/of Jeugdzorg in beeld komen. Hier kan aangesloten worden bij het bestaande beleid voor huiselijk geweld. Op dit punt is dan ook weinig te verbeteren, hoewel de bewustwording en daarmee signaleringsmogelijkheden van de problematiek van verborgen vrouwen bij politie en Jeugdzorg vergroot kunnen worden.

Stoplichtmodel

We hebben het verschil in hulp aan verborgen vrouwen gevisualiseerd in onderstaand stoplicht. In het bovenste gedeelte van het figuur (in groen/geel) is ruimte voor vrijwillige steun, het geven van identificatiemogelijkheden, empowerment.

De doelgroep is in feite nog breder, het gaat ook om geïsoleerde vrouwen. In het middelste en onderste gedeelte van het stoplicht komt de beschermde functie van de gedwongen hulpverlening in beeld: in oranje de politie en in rood Jeugdzorg en de politie.

Figuur Stoplichtmodel hulp aan verborgen vrouwen

7.4 *Mogelijk werkzame elementen van interventies en mogelijkheden voor hulp*

Identificatiemogelijkheden en empowerment

In de eerste fase gaat het om identificatiemogelijkheden en empowerment.

Sommige verborgen vrouwen zijn een stap verder gekomen door het kijken naar

bepaalde programma's op de televisie over bijvoorbeeld de rechten van de vrouw en hun rechtspositie. Zij geven aan dat tegenwoordig door zenders uit hun land van herkomst aandacht besteed wordt aan huiselijk geweld. Ook hebben zij zo veel mogelijk naar Nederlandse zenders gekeken om de Nederlandse taal te leren.

Het vertonen van films als *Als ik haar was* (zie kader) zou voor Turkse of Marokkaanse verborgen vrouwen van belang kunnen zijn. Het is ook belangrijk dat de verborgen vrouwen op de hoogte raken van de mogelijkheden om, als ze eenmaal zo ver zijn om de stap te zetten om weg te gaan, daar een mogelijkheid toe zien. Een voorbeeld van een werkzame interventie blijkt het verstrekken van een kaartje met het telefoonnummer van het steunpunt huiselijk geweld.

In de databank van de site www.huiselijkgeweld.nl is de methode 'Als ik haar was' te vinden. De methode bestaat uit een Turkse en Marokkaanse voorlichtingsfilm over huiselijk geweld in allochtone kring die is ingesproken in meerdere talen, met een bijbehorende handleiding. Doel van de methode is slachtoffers uit hun isolement te halen en ze te wijzen op de mogelijkheden om iets aan hun situatie te doen.

In de gedeeltelijk in Marokko en Turkije opgenomen film van de Stichting Kezban wordt een jonge vrouw gevolgd die naar haar nieuwe echtgenoot in Nederland afreist. Al na korte tijd wordt duidelijk dat het huwelijk en haar relatie met de schoonfamilie zich niet harmonieus ontwikkelen en zij zich in een zeer geïsoleerde positie bevindt. Door de verhaallijn heen zijn er fragmenten waarin vrouwen vertellen hoe zij zelf het slachtoffer werden van huiselijk geweld. Deze fragmenten 'weerspiegelen de invloed van cultuur, familie en maatschappelijke positie op de omgang met deze problematiek.'¹⁰ Ook een arts en een politieagent komen in de film aan het woord over het hulpaanbod en de juridische situatie in Nederland.

De handleiding geeft aanwijzingen hoe de verschillende thema's, waaronder eenzaamheid en isolement en sociale controle bespreekbaar te maken. De site vermeldt dat er in 2006 evaluatieonderzoek is gedaan door Driessse (2006), waaruit blijkt dat de film zeer herkenbaar is voor de doelgroep. De combinatie van voorlichting in de eigen taal, laagdrempeligheid en een veilige en vertrouwde omgeving blijkt aan te slaan.

Outreaching werken

Deze groep vrouwen kan alleen worden bereikt als er outreachend gewerkt wordt. Het hangt nogal van de hulpverlener af of dit ook daadwerkelijk gebeurt. Als een vrouw niet komt opdagen hoor je wel eens van hulpverleners dat ze wel nagebeld hebben, of een brief hebben geschreven. Maar wanneer de hulpverlener vervolgens niets terug hoort van de vrouw op deze actie(s), dan besluit de hulpverlener om het contact af te sluiten. Vaak met als reden dat de cliënt niet gemotiveerd zou zijn. Daarmee verdwijnt zo'n vrouw uit het zicht. Het is beter als hulpverleners heel veel geduld hebben en op een gegeven moment doorpakken, of de zaak aan een andere partij doorspelen.

---

10 Ontleend aan <http://www.huiselijkgeweld.nl/interventies/effectieve-interventies/overzicht2/detail?id=1418> op 17-02-2012.

Achter de voordeur-projecten zijn bij uitstek een voorbeeld van outreachend te werk gaan. Ook gebeurt het dat vrijwilligers proberen huisbezoeken af te leggen, wanneer de man afwezig is.

Een open en begripvolle opstelling

Een accepterende en begripvolle houding is van belang - ook bij huisbezoeken. Dit vraagt van de hulpverleners een goed oog voor de situatie waar de vrouw in zit, en ook begrip daarvoor. Dit geldt zowel voor het niet-geïntegreerd zijn als voor de situatie van huiselijk geweld. Zo zegt een hulpverlener: *'Hulpverleners moeten vrouwen die al twintig jaar in Nederland wonen en nog geen woord Nederlands praten niet veroordelen. Je weet niet wat erachter zit, misschien verlangt ze er juist naar om Nederlands te spreken, maar weet ze niet hoe dit aan te pakken. Kijk vanuit het perspectief van de ander. En je kunt zelf wel denken 'als mijn partner mij een klap geeft, ben ik bij hem weg', maar respecteer het als een ander daar anders over denkt.'*

Dit lijkt sterk op de zogeheten presentiebenadering. De presentiebenadering is een manier van aansluiting zoeken bij mensen die niet om hulp vragen en zich vaak buitengesloten voelen. De presentiebenadering concentreert zich op de betrekking tussen cliënt en hulpverlener. Drie elementen zijn daarin belangrijk. Ten eerste aandachtigheid. Aandachtigheid betekent het geven van respect aan cliënten in de alledaagse omgang met hen, binnen een hartelijke en informele benadering. Verbondenheid ontstaat door het doen van gewone dingen. Een tweede element is het je begeven in de leefwereld van de cliënt (outreachend). Door de cliënt op te zoeken in plaats van dat de cliënt naar jou toekomt, is het gemakkelijker om de afstand tussen professional en cliënt te overbruggen. Je beweegt je in de leefwereld van de cliënt, je deelt in het leven van de ander. Dat betekent ook dat je je aanpast aan het ritme van de cliënt. Dit delen in het leven van een ander wordt binnen de presentiebenadering ook wel exposure genoemd.

Exposure dompelt je onder in een vreemde wereld in de hoop dat vooroordelen over die wereld kleiner worden en plaatsmaken voor het leven zoals dat feitelijk in die wereld wordt geleefd. Het derde element van deze benadering is het onvoorwaardelijk en aanspreekbaar zijn op meer dan één probleem. Door je op deze wijze nabij op te stellen kunnen verhalen van mensen worden verteld en worden problemen zichtbaar. Het biedt tegelijkertijd mogelijkheden om op een veilige manier naar openingen en perspectieven te zoeken. Het probleem hoeft niet meteen te verdwijnen, het gaat erom dat mensen moed verzamelen om verder te gaan en dat het probleem niet allesoverheersend wordt. De presentiebenadering kan een bijdrage leveren aan de vraag hoe iemand kan omgaan met ogenschijnlijk perspectiefloze situaties (Baart, 2001).

Bewustmaken van hulpbronnen

Een respondent die werkzaam is binnen de vrouwenopvang heeft de ervaring dat de vrouwen in kwestie heel vaak toch wel spraken met deze of gene. Hoewel de vrouwen dikwijls zeggen dat zij niemand hebben, blijkt dan dat ze toch heel goed

contact hadden met een buurvrouw, nicht of een moeder op school. *‘Dat is opvallend bij deze geïsoleerde vrouwen. Zij hebben meer hulpbronnen dan ze zelf beweren. Het is noodzakelijk dat er met deze vrouwen ingezet wordt op het exploreren van die hulpbronnen, hoe ze daar beter gebruik van kunnen maken en dat er ook gekeken wordt naar de punten waar haar krachten zitten. Wij werken steeds meer met krachtinventarisaties om te bezien wat er - ondanks het geïsoleerd leven - wel goed ging en wat wel goed lukt in de opvang.’* Het is blijkbaar niet vanzelfsprekend dat een verborgen vrouw zich dit realiseert en deze hulpbron ook in kan zetten. De hulpbronnen in de omgeving kunnen worden aange-merkt als beschermende factoren. Het is belangrijk dat eventuele hulp, maatregelen of ondersteuning aansluit bij het versterken van deze beschermende factoren. Deze benadering ligt ook in het verlengde van het toekomstgericht werken, een werkwijze die onder andere de vrouwenopvang veelvuldig toepast.

Toerusten

Voor de verborgen vrouwen die geen Nederlands spreken is het van essentieel belang dat zij dit leren. De inburgeringscursussen spelen hier een grote rol in. Bij het toerusten hoort ook het informeren van vrouwen over hun rechten en over hulpverleningsmogelijkheden.

De vrouw bepaalt zelf het tempo

De hulpverlener of vrijwilliger heeft geduld en pusht de vrouw niet om bij haar man weg te gaan. Het is niet aan de hulpverlener om te bepalen wanneer het tijd is om te vertrekken. De hulpverlener stelt zich op als een gids, door duidelijk uit te leggen welke mogelijkheden er zijn en welke wegen bewandeld kunnen worden. De hulpverlener maakt de vrouw duidelijk dat zij degene is die de keuzes maakt. Ze kan dan vervolgens hulp krijgen bij de gemaakte keuzes. Afhankelijk van de organisatie heeft de hulpverlener wel te maken met een meldcode (zie hierna).

Ook initiatieven richten op de mannen

Naast interventies die zijn gericht op verborgen vrouwen, zijn er interventies die zich richten op de emancipatie van mannen. Die benaderingen zijn ook van groot belang. De zelforganisaties spelen hierbij een onmisbare rol. Er vinden al trainingen plaats die gaan over mannenemancipatie en over de bewustwording bij de man van zijn rol in het gezin. Ze focussen onder andere op hoe de mannen op een andere manier met hun vrouw en kinderen kunnen omgaan.¹¹ Als er bij de mannen een mentaliteitsverandering optreedt kan dit ook weer van invloed zijn op het verborgen houden van vrouwen.

Van de aanpak van eengerelateerd geweld is te leren dat het inschakelen van een invloedrijke persoon uit de gemeenschap hierbij ook behulpzaam kan zijn (Lünnemann & Wijers, 2010).

---

11 Uit interview medewerker gemeente Amsterdam.

Meldcode

Een nieuwe wet die dit jaar van kracht wordt verplicht organisaties om te gaan werken met een meldcode als er vermoedens zijn van kindermishandeling of huiselijk geweld. Huwelijksdwang valt ook onder huiselijk geweld. De meldcode is er voor medewerkers in de gezondheidszorg, het onderwijs, de kinderopvang, de maatschappelijke ondersteuning, Jeugdzorg en de politie. Volgens het vijfstappenplan van de meldcode moeten professionals bij een vermoeden dat er iets niet pluis is een collega raadplegen en zo nodig ook de meldpunten kindermishandeling en huiselijk geweld. Ze moeten een gesprek aangaan met hun cliënt en uiteindelijk een beslissing nemen of ze officieel een melding maken en hulp regelen voor het gezin.

7.5 Tot slot

Er lijken geen nieuwe interventies nodig te zijn om vrouwen naar hulp te begeleiden, omdat er aangesloten kan worden bij de uitgebreide infrastructuur van de aanpak van huiselijk geweld. Wel kan er nog heel veel gedaan worden om de aansluiting op die infrastructuur te verbeteren. In de fase van bewustwording bij verborgen vrouwen is nog een hele wereld te winnen, in de zin van bevordering van het verkorten van de periode van isolement totdat een verborgen vrouw de stap durft te zetten om weg te gaan of hulp te zoeken.

Interventies die zich meer in het algemeen richten op de emancipatie van mannen zijn echter ook van groot belang. De zelforganisaties spelen hierbij een belangrijke rol. Als er bij de mannen een mentaliteitsverandering optreedt kan dit ook weer van invloed zijn op de verborgen vrouw met kinderen slachtoffer huiselijk geweld.

8 *Omvang, herkomstlanden en vindplaatsen*

Kenmerkend aan ‘verborgen vrouwen’ is dat het vrouwen zijn die geïsoleerd van anderen leven. Zij zijn niet of nauwelijks zichtbaar voor de hulpverlening en politie, en zelf weten ze ook de weg naar hulpverlening niet of pas na lange tijd te vinden. Informatie over verborgen vrouwen is hierdoor spaarzaam voorhanden bij hulpverlenende instanties en politie. Dit maakt het lastig om zicht te krijgen op de omvang van de problematiek, de herkomstlanden en de spreiding van verborgen vrouwen over de verschillende delen van Amsterdam. Omdat een compleet beeld per definitie onmogelijk is, geven we de sterkste indicaties van herkomstlanden. Ook maken we een beredeneerde schatting oftewel educated guess. Eerst beschrijven we de gevolgde aanpak. Vervolgens duiden we gegevens die een beeld schetsen van de omvang, herkomstlanden en vindplaatsen. Daarna geven we een beredeneerde schatting van de omvang van verborgen vrouwen in Amsterdam. We sluiten af met een samenvatting van onze bevindingen.

8.1 *De aanpak*

Op basis van diverse bronnen en onderzoeksmethoden proberen we tot een beredeneerde schatting te komen van de omvang van de verborgen vrouwen-problematiek. We gebruiken daarvoor de gegevens uit verschillende onderzoeksmethoden: literatuurstudie, interviews met drie soorten respondenten, veldwerk, gegevens uit databestanden en een expertraadpleging. Er is dan sprake van een zogeheten triangulatie. Triangulatie is een manier om informatie op geldigheid te toetsen door deze met minstens twee andere bronnen te vergelijken. De methode heeft tot doel eenzijdigheid van gezichtspunten zo veel mogelijk te voorkomen.

De eerste dataverzameling wordt immers gecompenseerd door de tweede dataverzamelmethode, enzovoorts (Goderie, Spierings & ter Woerds, 2002). We concentreren ons allereerst op de gehouden interviews met mensen die geacht kunnen worden in aanraking te komen met geïsoleerde vrouwen en op de registratiegegevens en bevolkingsgegevens. We interpreteren dit aan de hand van beschikbare literatuur. Omdat het onmogelijk is om binnen dit onderzoeksproject in de gehele stad onderzoek te doen, is voor een verdieping in twee wijken gekozen. Dit na overleg met de opdrachtgever en in afstemming met de GGD, rekening houdend met de bevolkingsgegevens van de Dienst Onderzoek en Statistiek, O+S. We hebben gekozen voor twee stadsdelen. Deze zijn verschillend

in bevolkingssamenstelling en doen op basis van het vooronderzoek vermoeden dat er verborgen vrouwen kunnen leven (zie ook 8.4). Dit zijn de stadsdelen Nieuw-West en Zuidoost. Binnen deze stadsdelen is weer ingezoomd op twee wijken, waarover in de volgende paragraaf meer.

Interviews

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 hebben we gesproken met een grote verscheidenheid aan respondenten. In totaal hebben wij 50 vrijwilligers, (para)professionals en anderen geïnterviewd, die werkzaam zijn binnen uiteenlopende organisaties en die mogelijk contact hebben met verborgen vrouwen. Wij hebben elk van hen gevraagd om een schatting te geven van de omvang van de verborgen vrouwen op zowel wijk- als stadsdeelniveau. Wanneer zij hiertoe in staat waren, hebben wij ze gevraagd een beeld te schetsen van de herkomstlanden van de verborgen vrouwen. Vervolgens vroegen wij de respondenten naar hun eigen ervaringen met verborgen vrouwen: hebben zij rechtstreeks contact met verborgen vrouwen of verloopt het contact 'via via', of is het van horen zeggen? Wanneer is het de respondent duidelijk dat het verborgen vrouwen betreft en wanneer gaat het om vermoedens van de respondent? Ook hebben we bepaald over welke periode de respondent uitspraken kon doen. Tot slot hebben we gevraagd of er volgens de respondent sprake is van een toe- of afname van het aantal en wat hiervan de mogelijke redenen kunnen zijn. Respondenten kunnen aangeven dat de problematiek niet speelt in de wijk of dat ze er niet op letten.

Registratiegegevens

We kunnen gebruikmaken van twee soorten gegevens. Omdat de problematiek van verborgen vrouwen te zien is als huiselijk geweld kunnen we benutten wat er al bekend is over de aard en omvang van huiselijk geweld in Amsterdam. Daarnaast wordt in de residentiële vrouwenopvang bij cliënten die zich aanmelden een risicoscreening afgenomen. Een van de onderwerpen waarop gescoord kan worden is *opsluiting/isolatie*. We hebben Blijf Amsterdam gevraagd om geaggregeerde registratiegegevens uit de risicoscreening van de afgelopen twee jaar.

Literatuur

Er is gezocht naar aanvullende informatie over de omvang, herkomstlanden en vindplaatsen in (in eerste instantie) Amsterdam, maar ook naar landelijke gegevens. Hiermee wilden we relevante aanwijzingen op het spoor komen, vanwege de in de interviews genoemde ontwikkelingen over de afgelopen jaren die het aantal verborgen vrouwen mogelijk beïnvloed hebben. Zoektermen waren huiselijk geweld, huwelijksmigratie, huwelijksdwang, opsluiting.

Hieronder geven we allereerst de achtergrondgegevens weer uit de bevolkingsadministratie van de stad en de twee gekozen wijken. Vervolgens behandelen we de gegevens uit de interviews, gevolgd door aanvullende informatie uit de literatuur. We sluiten af met een conclusie.

8.2 Bevolkingsgegevens Amsterdam, Nieuw-West en Zuidoost

Amsterdam

In 2011 bestond de totale bevolking van Amsterdam uit 780.559 personen, waarvan 396.276 vrouwen en 384.283 mannen. Er zijn ongeveer evenveel autochtone (n=388.305) als allochtone Amsterdammers. Van de allochtonen is de eerste generatie (n=223.257) wat groter dan de tweede generatie (n=169.267). Er zijn in Amsterdam 176 verschillende nationaliteiten. Veruit de meeste huishoudens worden gevormd door alleenstaanden. Voor dit onderzoek zijn relevant de mensen in huishoudens samenwonend zonder kinderen (n=84.469) en samenwonend met kinderen (n=67.543) en de leeftijdsgroepen 20-34 jaar (n=212.246) en 35-49 jaar (n=185.519). In de bovengenoemde bevolkingsgegevens gaat het om mensen die ingeschreven staan in de gemeentelijke basisadministratie (GBA).

Nieuw-West

De bevolking van Nieuw-West bestaat voor 60% uit allochtonen, waarvan 50% niet-westerse allochtonen. Het betreft voornamelijk mensen uit Marokko en Turkije. Voor een kleiner deel betreft het Surinamers, Bulgaren, Pakistani, Polen, Chinezen, Indiërs en Roemenen. Het aantal vreemdelingen¹² is groter bij de vrouwelijke bevolking afkomstig uit Bulgarije, Polen, India, China en Roemenië dan het aantal bipatriden.¹³ We tonen hieronder de aantallen van de negen grootste bevolkingsgroepen (niet-westerse nationaliteiten) bij de vrouwen in Nieuw-West.

Vrouwen Nieuw-West	Vreemdelingen	Bipatriden	Totaal
01-01-2010			
Marokko	2822	10121	12943
Turkije	1917	5843	7751
Suriname	94	250	344
Bulgarije	296	12	308
Pakistan	86	192	278
Polen	188	74	262
India	176	47	223
China	178	42	220
Roemenië	170	26	196

Binnen het stadsdeel Nieuw-West is de focus van het onderzoek gelegd op de wijk Slotervaart.

12 Iemand is vreemdeling als hij niet de Nederlandse nationaliteit bezit en niet op grond van een wettelijke bepaling als Nederlands moet worden behandeld.

13 Bipatriden zijn mensen met een dubbele nationaliteit.

Zuidoost

In Zuidoost wonen veel Ghanezen, Surinamers, Marokkanen en Pakistani, maar ook andere niet-westerse allochtonen. In de figuur hieronder tonen we de aantallen van de negen grootste bevolkingsgroepen (niet-westerse nationaliteiten) bij de vrouwen in Zuidoost. Het aantal vreemdelingen is groter dan het aantal bipatriden bij de vrouwen uit Ghana, Nigeria, India, Indonesië en China.

Vrouwen Zuidoost	Vreemdelingen	Bipatriden	Totaal
01-01-2010			
Ghana	1236	1103	2339
Suriname	429	903	1332
Marokko	168	516	684
Pakistan	129	274	403
Turkije	43	274	317
Nigeria	143	91	234
India	101	76	177
Indonesië	121	30	151
China	84	7	91

Binnen het stadsdeel Zuidoost hebben we ons gericht op de Bijlmermeer (F- & G-buurt).

Illegalen

Daarnaast zijn er ook mensen die langdurig in Amsterdam verblijven, maar niet ingeschreven staan in het GBA. Dit zijn vreemdelingen zonder geldige verblijfsvergunning: de illegalen. Over de illegale bevolking is erg weinig bekend. 'De kennis over de omvang en de samenstelling van de niet-geregistreerde bevolking is beperkt... Zelfs over het aantal illegalen kunnen geen harde uitspraken worden gedaan.' (Hoogteijling, 2002, p.3.)

8.3 *Herkomstlanden: informatie uit de interviews*

Bij de start van het onderzoek gingen we ervan uit dat het onderwerp alleen uit het buitenland afkomstige vrouwen zou betreffen. Maar al snel kwamen wij erachter dat dit niet geheel opging. Uit de interviews blijkt dat veruit de grootste groep inderdaad bestaat uit vrouwen die vanuit het buitenland naar Nederland zijn gekomen. Verder is er een kleine groep in Nederland geboren vrouwen met een allochtone achtergrond. Een enkele verborgen vrouw betreft een autochtone Nederlandse vrouw. Autochtone verborgen vrouwen zijn meer de uitzonderingen volgens vrijwel alle respondenten. De verborgen vrouwen die - veelal in het kader van huwelijksmigratie - uit het buitenland naar Nederland zijn gekomen, zijn

volgens de respondenten afkomstig uit een brede schakering landen, te weten: Marokko, Turkije, Tunesië, Bulgarije, Pakistan, Afghanistan, Suriname (Hindoestanen), Iran, Tunesië, Algerije, Egypte, Somalië, Thailand, China, Vietnam, Latijns-Amerika (Brazilië), Tsjetsjenië, Mali, Soedan, Portugal, Rusland en Libië. Marokko, Turkije en Suriname worden veruit het vaakst genoemd. Ook de Roma worden door meerdere respondenten genoemd. Roma zijn een van oorsprong nomadisch volk waarvan verreweg de meesten in de Balkanlanden wonen. De meerderheid van de respondenten benadrukt dat het voornamelijk islamitische landen betreft waar de verborgen vrouwen vandaan komen. Eén respondent brengt daar terecht de volgende nuancering op aan. *‘Het komt voor onder gezinnen uit alle landen waar een wij-cultuur heerst zoals Marokko, Turkije, Pakistan en Afghanistan. Dit zijn echter niet alleen islamitische landen, ook in delen van landen waar het christelijk geloof wordt aangehangen komen deze praktijken voor, als Syrië, delen van Turkije en Armenië’* (ambulante hulpverlening).

8.4 *Omvang en vindplaatsen: informatie uit de interviews*

In deze paragraaf beschrijven we wat de interviews aan bruikbare informatie hebben opgeleverd over de omvang van de groep verborgen vrouwen en de mogelijke vindplaatsen. We gaan eerst in op de respondenten die wat kunnen zeggen over Nieuw-West, vervolgens op de respondenten over Zuidoost en tot slot de respondenten met informatie over een ander deel van Amsterdam of heel Amsterdam.

Wat betreft de uitspraken van de respondenten over de omvang van het verschijnsel plaatsen we eerst nog enkele kanttekeningen die van belang waren voor de schatting.

Sommige respondenten, zoals twee wijkagenten in de Bijlmer, melden dat de problematiek niet bij hen in de wijk speelt. Soms kan dit een kwestie zijn van het nog niet gespist zijn op het opvangen van signalen. Een mooi voorbeeld daarvan is een arts in het Slotervaartziekenhuis die zegt er nooit zo op gelet te hebben, daarom geen omvangschatting kan maken, maar sinds ons verzoek om een interview wel op het verschijnsel verborgen vrouwen geattendeerd is en nu ook mogelijke signalen ziet. *‘Door ons telefoongesprek ben ik er wel extra op gaan letten en toevallig vandaag was er een jonge vrouw op zaal. De man zat er bovenop en voerde het woord. Ik vroeg aan de vrouw hoelang zij al in Nederland was. Ze woonde hier al zes jaar vertelde haar man. Als je zes jaar in Nederland woont en niet eens kan antwoorden hoe lang je hier woont dan vind ik dat vreemd. Je zag de vrouw ook steeds angstig naar haar man kijken. De man voerde de hele tijd het woord.’*

De uitspraken van de respondenten verschillen nogal in stelligheid over het aantal verborgen vrouwen. Dit heeft te maken met het gegeven dat een deel van

de respondenten zich realiseert dat ze de vraag hoeveel verborgen vrouwen het betreft, beantwoorden op basis van signalen - en niet op basis van zekerheid dat het daadwerkelijk verborgen vrouwen betreft, zoals volgens onze definitie. Dat noopt ze tot voorzichtigheid in het noemen van aantallen. Andere respondenten daarentegen noemen grote aantallen. Deze respondenten lijken toch een wat bredere definitie te hanteren dan de onze. Zij spreken eerder over geïsoleerde vrouwen in het algemeen dan over bewust verborgen vrouwen. Gezien het grijze gebied en de verborgenheid blijft het natuurlijk lastig zo niet onmogelijk voor respondenten om daar zicht op te krijgen. Verder lijkt de schatting bij sommige respondenten die grote aantallen noemen nog deels gebaseerd te zijn op de situatie in het (recente) verleden. We zullen nader ingaan op dit punt onder het kopje *ontwikkelingen*.

Een ander punt van belang is de kwestie van illegale vrouwen. Volgens de respondenten van de GGD is de groep illegale vrouwen waarschijnlijk een belangrijke vindplaats voor verborgen vrouwen. Het is al lastig om zicht te krijgen op verborgen vrouwen met een verblijfstitel, maar het zicht op illegale vrouwen ontbreekt al helemaal (politie Slotervaart, GGD vangnet jeugd).

Criteria betrouwbaarheid

In de *educated guess* betrekken we alleen de respons over de omvang die wij als redelijk betrouwbaar kwalificeren. Als criteria hanteren we daarvoor:

- De uitspraken zijn genuanceerd in die zin dat er verschil is in de mate van verborgenheid uit naar voren komt (niet alle geïsoleerde vrouwen zijn verborgen vrouwen).
- De uitspraken zijn gedaan op basis van eigen ervaring (niet van horen zeggen).
- De uitspraken kunnen geïllustreerd worden met voorbeelden.
- De uitspraken kunnen gedaan worden in combinatie met contextinformatie (bijvoorbeeld tijdsperiode, hardheid van observaties of signalen).

Sommige respondenten, zoals geïnterviewden uit de gezondheidszorg en van de politie, hebben wel vermoedens over het bestaan van verborgen vrouwen. Zij krijgen daar wel signalen over, maar kunnen geen uitspraken doen over de omvang. De signalen blijven daarvoor te vaag. We hebben uiteindelijk de uitspraken kunnen gebruiken van 32 respondenten voor indicaties over de omvang en landen van herkomst.

Respondenten over Nieuw-West

De geïnterviewde oudercontactmedewerksters van Spelotheken, peuterspeelzalen en voorscholen geven een verscheidenheid in de mate van verborgenheid aan. Als het gaat om verborgen vrouwen (conform de door ons gehanteerde definitie) verschilt de mate waarin zij deze vrouwen zijn tegengekomen. Zo geeft een oudercontactmedewerkster in Slotervaart aan het in twaalf jaar tijd maar één keer meegemaakt te hebben. Andere oudercontactmedewerksters rapporteren dat ze het in de afgelopen drie jaar twee keer of vijf tot tien keer mee hebben

gemaakt. Een volgende oudercontactmedewerkster vindt dat je wel kan stellen dat er per groep (peutergroep = 15 kinderen) één of twee vrouwen zijn die met deze problematiek te maken hebben. Dit verschilt echter per school. In wijken heb je scholen waar het meer speelt dan op een andere school. Zij noemt ook twee scholen in Slotervaart waar het op de ene school (school X) zeker voorkomt en op de andere (school Y) weer veel minder. Bepaalde mensen trekken immers naar bepaalde scholen toe. Volgens deze respondent heeft de ene school bijvoorbeeld meer kinderen van zeer laagopgeleide ouders dan andere scholen. Een volgende oudercontactmedewerkster in Slotervaart zegt dat er bij scholen met extreme leerlingproblematiek van de zestig moeders toch wel 10% verborgen vrouwen zijn. In de scholen met weinig problematiek is dat veel minder.

Een medewerkster van een *Achter de voordeur* project ziet per maand ongeveer 36 gezinnen. Een keer per maand heeft zij wel een vermoeden dat er sprake is van een verborgen vrouw. De nationaliteiten die ze tegenkomt zijn voornamelijk Marokkaans, daarna Turks. Ook komt de medewerkster Algerijnse en Tunesische vrouwen tegen, en een keer ging het om een vrouw uit Bulgarije. De voorbeelden van de verborgen vrouwen die de medewerkster omschrijft komen overeen met de verborgen vrouwen zoals we beschreven in de eerste verschijningsvorm (zie ook hoofdstuk 4). Het gaat dan om (migranten)vrouwen die zijn opgevoed met het idee dat een vrouw onderdanig is en naar de wensen van haar mannelijke familieleden dient te luisteren. Deze normen en waarden worden gedeeld door mensen in haar omgeving. De vrouwen trouwen via een gearrangeerd huwelijk met een man van dezelfde etniciteit. In mindere mate, vier keer in de afgelopen vijf jaar, is de respondent een verborgen vrouw tegengekomen die valt binnen de tweede verschijningsvorm van verborgen vrouwen. Het betreft dan verborgen vrouwen bij wie de etnische afkomst, cultuur en tradities minder van invloed zijn op het isolement. De motivatie van de pleger om de vrouw geïsoleerd te houden is hier niet zozeer gelegen in cultuur of geloof, maar in het kunnen uitoefenen van controle en macht.

Een brede school coördinator kent zo'n honderd moeders op de school met 340 kinderen. Zij vindt het lastig om een schatting te geven. Een deel van de ouders ziet ze gewoon niet. Dan komt alleen vader altijd naar de rapportvergaderingen. 'Is dat zorgelijk? Je wilt niet teveel in iemands privéleven wroeten.' In de afgelopen zes jaar heeft zij bij vijf vrouwen een vermoeden gehad dat zij verborgen werden gehouden. Dit zijn alle vijf moslimvrouwen die uit Marokko zijn gekomen en niet goed Nederlands spreken. Dit zijn volgens haar de meest kwetsbare vrouwen; zij spreken de taal niet, weten de weg niet, hebben geen sociale contacten en zijn afhankelijk van de man en zijn familie. Van de vijf gevallen was het driemaal zo dat de vrouw zelf aangaf dat zij van haar man niet mocht komen naar bijvoorbeeld een klassenavond, schooluitje of schoolvoorstelling van haar kind. De vrouw mocht alleen de kinderen naar school brengen en moest dan meteen weer terug naar huis gaan. In de andere twee gevallen ging het om vrouwen die hun adres niet wisten.

Een van de respondenten is een trainster in het omgaan met moeilijk bereikbare doelgroepen. Zij benadrukt dat er een heel spectrum van geïsoleerd zijn bestaat.

Daarbinnen onderscheidt zij een zware gradatie van isolatie, wat volgens haar de meisjes zijn die als importbruid naar Nederland komen en die tot de verborgen vrouwen behoren. Zij zegt dat het in heel Slotervaart om minder dan tientallen gaat. Naar haar indruk gaat het vooral om Turkse vrouwen. Daarnaast noemt zij vrouwen die leven in een isolement. Dat zijn vrouwen die wel boodschappen gaan doen, maar verder in een isolement leven. Ze willen wel de Nederlandse taal leren, maar hun leven speelt zich vooral binnenshuis af en de angst overheerst. De partner en schoonfamilie willen dat de vrouw binnenblijft, de vrouw durft niet voor zichzelf op te komen.

De respondenten van een vrouwenorganisatie in Slotervaart zitten net als de bovengenoemde trainster dicht op de vindplekken voor (voormalig) verborgen vrouwen. Deze organisatie, die inmiddels al zo'n twaalf jaar bestaat, heeft te maken met ongeveer tweehonderd vrouwen. Van die tweehonderd vrouwen hebben er volgens de coördinator zo'n tachtig een jaar of langer geïsoleerd van de samenleving geleefd. Ongeveer een derde van deze tachtig geïsoleerde vrouwen kan aangemerkt worden als verborgen vrouw: 'Er is hier namelijk sprake van bedreiging, mishandeling én achter slot en grendel leven. Enkel van hen komen zelfs niet eens op het balkon,' aldus de coördinator. De coördinator vult aan: 'Alleen al in de flat waar ik zelf woon zijn er vier vrouwen die sowieso nooit naar buiten komen.' De (voormalig) verborgen vrouwen waar de organisatie mee te maken krijgt, zijn Marokkaans, Turks, Algerijns, Afghaans en Somalisch.

Respondenten over Zuidoost

Een wijkagent is in de drie jaar dat hij in Zuidoost werkt nog geen verborgen vrouwen tegengekomen, maar dat wil volgens hem niet zeggen dat het helemaal niet speelt. Het gaat tenslotte om verborgen vrouwen. Hij kan zich voorstellen dat het in de Hindoestaanse gemeenschap speelt. 'Dit is een timide gemeenschap. In Zuidoost wonen ook veel vrouwen uit Afrikaanse landen, hier speelt deze problematiek niet. Deze vrouwen zijn heel zelfstandig.' Hiervoor werkte hij in Nieuw West. 'In Slotervaart en Osdorp komt deze problematiek wel duidelijker voor. Ik heb in de periode dat ik daar wijkagent was wel verhalen gehoord. Een cijfer geven is heel lastig. Ik denk dat het om tientallen gaat in Slotervaart en Osdorp. Ik denk dat het met name bij Marokkaanse vrouwen speelt.' Hij geeft een voorbeeld van een verborgen vrouw die zwanger was en medicijnen nodig had. Zij had stiekem contact met haar buurvrouw die toen voorwendde zelf zwanger te zijn om deze medicijnen voor haar buurvrouw te krijgen.

Een verpleegkundige van het consultatiebureau vertelt dat de grootste groepen waar ze mee te maken heeft Surinamers, Ghanezen, Pakistani, Roma en in mindere mate Chinezen zijn. Wat betreft verborgen vrouwen heeft ze het idee dat het in iedere bevolkingsgroep enkele vrouwen betreft. Behalve bij de Chinezen. Daar is wel een taalprobleem. Er moet met handen en voeten gecommuniceerd

worden, maar zij komen wel allemaal zelf naar het consultatiebureau. Haar collega heeft met verborgen Roma-vrouwen en verborgen vrouwen uit Somalië en Soedan te maken gehad.

Een huisarts in Zuidoost heeft de afgelopen vier jaar vijf keer een vermoeden gehad dat hij te maken had met een verborgen vrouw. Het meest recent betrof dit een Afghaanse vrouw. De man woonde al een tijdje hier en later kwamen ook zijn vrouw en kinderen naar Nederland. De vrouw kwam twee keer naar de praktijk, samen met haar man. De vrouw had allemaal vage, vermoedelijk stressgerelateerde klachten. De huisarts had het vermoeden van huiselijk geweld. De vrouw keek heel verdrietig en de man beantwoordde alle vragen. Het lukte niet om even alleen te zijn met de vrouw. Deze man gedroeg zich agressief en beledigend naar andere vrouwen die aanwezig waren in de praktijk. Andere voorbeelden die zij beschrijft zijn een Pakistaanse vrouw, die bij haar schoonfamilie kwam inwonen en door de schoonfamilie gezien werd als gratis hulp in de huishouding; een Roma-vrouw die geen kinderen kon krijgen en uiteindelijk werd 'ingeruild' voor een andere vrouw; en een Hindoestaanse vrouw. In dit laatste geval ging het om een oudere man die nog geen vrouw had. Hij haalde toen een jonge vrouw uit het buitenland die eenmaal hier niets mocht.

Een verloskundige zegt niet te maken te hebben gehad met verborgen vrouwen, wel met de groep die daar net voor zit. 'Driekwart van de moslimvrouwen die bij mij op de praktijk komt mag niets alleen. Dit betreft vooral vrouwen uit Pakistan en India, maar ook Marokkaanse en Turkse vrouwen. Maar of dit nu komt omdat er sprake is van problematiek van verborgen gehouden worden, of dat die vrouwen zelf niets alleen kunnen of durven te doen, is de vraag.' Ze weet niet of zich daarbij schrijnende situaties voordoen. Het hoort volgens deze verloskundige bij hun cultuur dat mannen het voor het zeggen hebben. Naar haar idee is de hele verborgen vrouwen-problematiek overdreven. 'Maar de echte gevallen die zullen je niks vertellen, die weten het goed te verbergen.'

Respondenten over Amsterdam of andere delen van Amsterdam

De respondent van SIEA (inburgering) schat dat er in zo'n 500 tot 1000 gezinnen sprake is van onderdrukking en isolering van vrouwen in Amsterdam. Hij benadrukt dat dit geen officiële telling, maar 'natte vinger werk' is. Het is puur een schatting op basis van het werk in de praktijk. Hij ziet deze problematiek momenteel het meest terug bij de Marokkaanse vrouwen. Turkse vrouwen zijn buiten zijn blikveld, omdat die na een uitspraak van de Hoge Raad niet meer verplicht zijn om een inburgeringscursus te volgen. Het aantal Turkse deelnemers binnen zijn organisatie is sterk teruggelopen. In de afgelopen 3,5 jaar hebben zo'n honderd personen, van wie de helft vrouwen, niet gereageerd op de oproep voor de inburgeringscursus. Dit kan overigens allerlei oorzaken hebben. Het hoeft dus niet in alle gevallen om verborgen vrouwen te gaan. Tussen de vijftien en dertig vrouwen zijn tussentijds van de cursus afgehaakt.

Een zorgcoördinator van Vangnet Jeugd (GGD) komt wel veel geïsoleerde vrouwen tegen, maar geen verborgen vrouwen. Zij schat in dat ieder van haar collega's in de afgelopen twee à drie jaar wel eens een gezin in de caseload gehad heeft, waarvan de moeder een verborgen vrouw was. Er is een twintigtal zorgcoördinatoren werkzaam bij Vangnet Jeugd. De coördinator vertelt dat Vangnet Jeugd afhankelijk is van meldingen van derden, zoals huisartsen of de politie. De zorgcoördinator verwacht dat het aantal verborgen vrouwen onder illegalen verhoudingsgewijs groter zal zijn dan onder een steekproef van de vrouwelijke bevolking.

Een coördinator van een Inloophuis heeft contact gehad met voormalig verborgen vrouwen via een project voor alleenstaande vrouwen met (probleem) kinderen en via een voedselbank. Via de voedselbank ging het om vier vrouwen (van wie twee ook bij het andere project kwamen), een Marokkaanse, een Tunesische, een Algerijnse en een Afrikaanse (moslima). De vrouw uit Algerije was hierheen gehaald als importbruid.

De respondent van het Amsterdams Buurvrouwen Contact (ABC) heeft veel te maken met de groep die net voor de groep verborgen vrouwen zit. De vrouwen die bij ABC komen mogen weliswaar naar taallessen, maar zitten toch in een groot isolement. 'We hebben meer dan driehonderd aanmeldingen per jaar. En dat is dus heel Amsterdam, zonder Zuidoost, zonder dat we aan werving doen. Daar zitten ook inburgeraars tussen. Maar van tweehonderd vrouwen zou je wel kunnen stellen dat zij vanuit een isolement beginnen.' De grootste groep zijn de vrouwen met een Turkse achtergrond, deze groep neemt toe. De Marokkaanse vrouwen vormen de een na grootste groep, daarna komen de vrouwen uit Egypte, Pakistan, Afghanistan, het Midden-Oosten, Ethiopië, Eritrea, Sri-Lanka, China en Oost-Europa. Het afgelopen jaar zijn er achttien of negentien vrouwen geweest die niet aan de DWI-oproep gehoor hebben gegeven. 'Dat zijn vaak degenen die dan ook echt verborgen zijn, maar het kan ook een misverstand zijn door bijvoorbeeld verhuizingen.' Volgens deze respondent richt iedereen zich op Nieuw-West, West en de probleemgebieden, maar kunnen verborgen vrouwen net zo goed in het centrum zitten. Wat betreft het aantal echt verborgen vrouwen heeft ze geen idee. 'Ik hoop dat het er maar tientallen zijn, maar als je slachtoffers van mensenhandel meerekent dan zijn het er zeker honderden. Als je ziet wat wij al tegenkomen, dan zitten er zeker situaties bij waar geen instantie binnenkomt of weet van heeft.'

Een advocaat heeft het afgelopen jaar acht zaken behandeld van vrouwen bij wie sprake was van verborgen vrouwen-problematiek. Deze vrouwen hadden een afhankelijke verblijfsvergunning of een illegale status. Een uitzondering was onlangs een Française, die door haar man werd opgesloten in huis. De vrouw had geen sleutel en was ook niet ingeschreven bij de gemeente. De advocaat merkt een stijging van het aantal gevallen, maar dat wil niet zeggen dat dit soort situaties nu vaker voorkomen. Zij is zelf meer thuis geraakt op dit terrein, haar contacten weten haar beter te vinden. Haar collega van hetzelfde kantoor heeft

een vergelijkbare ervaring. In de tien jaar dat zij zich met dit soort zaken heeft beziggehouden, had zij ook zo'n acht tot tien cases per jaar. Het advocatenkantoor richt zich op heel Amsterdam en inmiddels komen er ook cliënten van buiten Amsterdam. Deze respondenten weten dat er in Amsterdam nog een advocatenkantoor is dat zich met dergelijke zaken bezighoudt.

Respondenten over de regio Amsterdam en Nederland

Ook voor de respondent van de IND, die uitspraken doet over de IND regio Noord West, is het lastig om in te schatten hoe groot de problematiek van verborgen vrouwen is. Het is niet altijd direct duidelijk dat het om verborgen vrouwenproblematiek gaat. Vaak komen de vrouwen binnen onder de noemer van huiselijk geweld. Op basis van de aangeleverde stukken, bijvoorbeeld een proces-verbaal van aangifte, blijkt dan dat de vrouw nooit naar buiten mocht en opgesloten was.

Zij heeft de indruk dat dit het afgelopen jaar in haar regio maar weinig is voorgekomen - harde gegevens ontbreken. Na overleg met een collega komt zij tot een schatting van hooguit vijf keer in het afgelopen jaar. Daarnaast is er nog een groep vrouwen die niet opgesloten waren, maar waarvan de vrijheden wel aanzienlijk beperkt waren. Aan de hand van verklaringen bleek dan achteraf dat de vrouw bijvoorbeeld door de schoonfamilie of de man flink beknot werd in haar vrijheden, onder dwang bepaalde huishoudelijke werkzaamheden moest verrichten, of alleen onder begeleiding naar buiten mocht. Dit betrof hoofdzakelijk vrouwen met een Marokkaanse of Turkse achtergrond. 'Gewone' slachtoffers van huiselijk geweld of eengerelateerd geweld komen veel meer voor. Bij verborgen vrouwen gaat het naar haar ervaring vaak om vrouwen met een islamitische achtergrond uit een gesloten cultuur. Naast de al genoemde Marokkaanse en Turkse vrouwen komt de IND ook Afghaanse en Iraanse voormalig verborgen vrouwen tegen.

In het project *Aan de goede kant van de eer* werden in wijkcentra in tien steden waaronder Amsterdam, kleine groepen georganiseerd voor vrouwen over onder andere eengerelateerd geweld en weerbaarheid. Via sleutelfiguren van Centra Jeugd en Gezin en inburgeringscursussen, maar ook via vriendinnen kwamen de vrouwen naar deze groepen. Ook vrijwilligers in het wijkcentrum, vaak vrouwen uit besturen van Stichtingen van lokale zelforganisaties, wierven vrouwen voor deze bijeenkomsten. Aan de vrijwilligers is uiteengezet wat het belang is om in het bijzonder ook de verborgen vrouwen bij die voorlichtingsessies te betrekken. Speciaal voor deze vrouwen was een extra inspanning belangrijk om ze te bereiken. Juist zij zouden er veel aan hebben om de werkwijze, sociale kaart en doorverwijzingen te kennen binnen hun eigen gemeente. De voormalig projectleider zegt dat ze in de tien steden bij elkaar, per jaar minimaal 160 tot 180 vrouwen bereikten. Zij schat dat 25% van hen vrouwen uit de categorie 'verborgen vrouwen' waren. Dat zijn dus gemiddeld vier tot vijf vrouwen per jaar per stad.

8.5 *Omvang, herkomstland en vindplaatsen: registratiegegevens*

De problematiek van verborgen vrouwen is te scharen onder de veel bredere materie van huiselijk geweld. Daarom gaan we eerst in op wat er bekend is uit onderzoek naar registratiegegevens over de aard en omvang van huiselijk geweld in Amsterdam. Vervolgens kijken we naar registratiegegevens van de residentiële vrouwenopvang.

Gegevens over aard en omvang huiselijk geweld in Amsterdam

Van Rooy & Buster (2009) hebben onderzoek gedaan naar de registratie van huiselijk geweld door instellingen en organisaties in Amsterdam over het jaar 2007.

Het gaat hierbij om volwassenen (jonger dan 18 viel buiten de scope van het onderzoek). Hun onderzoek maakt duidelijk dat er vele haken en ogen zitten aan de wijze van registreren. Dat maakt het zeer lastig om op basis hiervan uitspraken te doen. Zo registreren niet alle instanties huiselijk geweld, wordt er zeer divers geregistreerd, en zijn niet alle instanties in staat zijn om registraties te leveren vanwege capaciteitsproblemen. Daarbij komt dat er problemen zijn met de data-extractie. En daarnaast leverden sommige instanties aan de onderzoekers geen registratiebestanden wegens de slechte kwaliteit van de registraties of de privacy van cliënten. Bovendien hanteerden niet alle instanties één en dezelfde definitie van huiselijk geweld en ook kwamen de registratieafspraken niet overeen.

‘Met bestaande registraties is het dus niet mogelijk om uitspraken te doen over alle slachtoffers en plegers die in verband met huiselijk geweld bekend zijn bij Amsterdamse instanties. De betrouwbaarheid is minder dan bij een eenduidige definitie en uniforme registratie. Bovendien kunnen met de huidige registraties nadere kenmerken van de personen (zoals etniciteit), de aard van het geweld (lichamelijk, psychisch, seksueel) en de relatie tussen slachtoffer en pleger niet op instantieoverstijgend niveau beschreven worden.’ (Van Rooy & Buster, 2009, p.5.)

De volgende instanties hebben registraties voor het onderzoek van Van Rooy & Buster aangeleverd:

- Politie
- Steunpunt Huiselijk Geweld (SHG)
- Slachtofferhulp (SLH)
- Vangnet & Advies (V&A)(GGD Amsterdam)
- Letselspreekuur (GGD Amsterdam)
- Vangnet Jeugd (GGD Amsterdam)
- de Roggeveen (HVO-Querido)
- Passantenhotel (HVO-Querido)
- Meldpunten Zorg en Overlast (Bos & Lommer, Centrum, Oud-West, Osdorp, Oost-Watergraafsmeer, Westerpark, Zeeburg)
- Spoedeisende hulp van het AMC

- Maatschappelijke Dienstverlening Amsterdam/Algemeen Maatschappelijk Werk (Sezo, Raster, Madizo, Combiwel, Dynamo)

In totaal zijn er registraties over 4822 unieke personen aangeleverd (waaronder 2790 slachtoffers en 1901 plegers). De meeste slachtoffers (73%) staan bij één instantie geregistreerd. Voor de verdere analyses van slachtoffers is gebruikge- maakt van registraties van organisaties die in de gehele stad actief zijn: Politie, Steunpunt Huiselijk Geweld (SHG), Vangnet en Advies van de GGD (V&A) en Slachtofferhulp (SLH).

In 2007 staan 2728 Amsterdammers bij deze stadsbrede organisaties als slachtoffer geregistreerd. Het betreft in meerderheid (maar niet uitsluitend) vrouwen. 7,0 op de duizend Amsterdamse vrouwen zijn in 2007 geregistreerd bij de Politie, SHG, V&A of SLH - tegen 1,6 op de duizend Amsterdamse mannen. Uit dit onderzoek komt naar voren dat als gekeken wordt op stadsdeelniveau, de percentages verschillen. Geregistreerde slachtoffers wonen relatief vaak in Zuidoost (0,7%), Noord (0,6%) en Nieuw-West (0,5%) en het minste in het Centrum (0,3%) en Zuid (0,2%). In zowel West als Oost is in 2007 0,4% van de inwoners als slachtoffer geregistreerd. Van de slachtoffers die bij de politie geregistreerd zijn is 26% ook bij de hulpverlening (SHG, V&A en SLH) bekend. Dit percentage is hoger bij vrouwen (28%) dan bij mannen (19%). In Zuidoost (17%), Centrum (19%) en Oost (22%) is een kleiner deel van de bij de politie bekende slachtoffers ook bij de hulpverlening geregistreerd dan in Amsterdam Zuid (27%), West (29%) en Nieuw- West (30%).

De bij de politie geregistreerde slachtoffers uit Amsterdam Noord worden met 38% het vaakst bij de hulpverlening gezien.

Op basis van de registraties van politie, SHG en V&A is geschat dat 1,9% van de Amsterdammers van 18 jaar en ouder in 2007 slachtoffer is geworden van huiselijk geweld (1,1% - 3,4%). Deze schatting is gedaan met de ‘vangst-hervangst’ (capture-recapture) onderzoeksmethode. Naast dit geschatte intervalpercentage is het voor ons onderzoek naar verborgen vrouwen van belang dat slechts een kwart van deze slachtoffers bekend is bij de politie en/of hulpverlening.

Volgens O+S, Bureau Onderzoek en Statistiek, heeft in 2008 1,8% van de vrouwelijke bevolking in Amsterdam te maken gehad met huiselijk geweld (www.os.amsterdam.nl, jaarboek 2011).

Gegevens van de residentiële vrouwenopvang

In de residentiële vrouwenopvang wordt bij cliënten die zich aanmelden een risicoscreening afgenomen. Een van de onderwerpen waarop gescoord kan worden is *opsluiting/isolatie*. We hebben Blijf Amsterdam gevraagd om geaggregeerde registratiegegevens uit de risicoscreening van de afgelopen twee jaar. In 2010 is er van de 1558 keer dat er een risicoscreening is afgenomen 113 keer aangegeven dat er sprake was van opsluiting/isolatie. In 2011 is er van de 1464 keer dat er een risicoscreening is afgenomen 122 keer aangegeven dat er opsluiting/isolatie

plaatshad. Niet aangegeven kon worden om hoeveel unieke cliënten dit gaat, omdat een risicoscreening in principe meerdere keren afgenomen kan worden. Ook bestrijkt het werkgebied van Blijf Amsterdam een veel groter gebied dan Amsterdam. De gegevens van de risicoscreening betreffen dus ook gegevens van niet-Amsterdamse vrouwen. De gegevens konden niet aangeleverd worden voor alleen de vrouwen uit Amsterdam. We kunnen deze gegevens dus alleen gebruiken als een verhoudingsgetal: bij de risicoscreenings van de residentiële opvang is in zo'n 14% van de gevallen sprake geweest van opsluiting of isolatie. Dit betreft dus het hele spectrum van geïsoleerd houden tot en met opsluiting.

Wanneer we de gegevens bekijken op de combinatie van scores op opsluiting/isolatie en geboorteland, blijkt dat er in 2011 meer landen van herkomst zijn (n=30) dan in 2010 (n=22). Beide jaren gezamenlijk genomen valt op dat Nederland als geboorteland er met kop en schouders boven uitsteekt: 44% van de vrouwen met een score op opsluiting/isolatie heeft als geboorteland Nederland.¹⁴ Dat in Nederland geboren vrouwen zo'n groot deel vormen van de vrouwen die te maken hebben gehad met opsluiting/isolatie is een gegeven dat nog niet eerder in het onderzoek naar voren is gekomen. Op grote afstand volgen de geboortelanden Marokko (11%), Turkije (9%), Suriname (4%), Irak en Somalië (beide 3%). De variëteit aan landen is zeer groot: in beide jaren zijn er 41 verschillende landen. Nog niet door de respondenten genoemde landen zijn Afghanistan, Armenië, Brits Guyana, Irak, Iran, Kongo, Kroatië, Libanon, Libië, Nederlandse Antillen, Oekraïne, Peru, Polen, Rusland, Slowakije, Duitsland, Guinee, Litouwen, Slovenië, Tsjechië en Vietnam.

Het gegeven dat in Nederland geboren vrouwen zo'n groot deel vormen van de vrouwen die te maken hebben gehad met opsluiting/isolatie, vraagt om nadere duiding. Daarvoor is er nogmaals gesproken met een intaker van de vrouwenopvang. Deze respondent herkent de aantallen en de geboortelanden in de registratiegegevens, ook de hoge score van Nederland als geboorteland. Er wordt volgens de intaker in de risicoscreening op *isolatie/opsluiting* gescoord in de ernstige gevallen. 'Op het moment van de intake is de situatie behoorlijk geëscaleerd. De partners komen dan veelal in een justitieel traject waarbij ze gedwongen psychiatrisch onderzocht worden. Het blijkt dan te gaan om mannen met een psychiatrische stoornis zoals schizofrenie of paranoïde stoornissen. Ook hebben die mannen nogal eens een criminele achtergrond. De vrouwen van deze mannen mogen helemaal niets, omdat volgens de partner alles slecht en raar is. De mannen zijn onberekenbaar, onvoorspelbaar en hebben waanideeën, wat maakt dat de vrouwen geen tegengas durven te geven.' Bij de mannen met psychiatrische problematiek gaat het vaak om vrouwen die in Nederland zijn geboren. Dit zijn autochtone vrouwen en tweede en derde generatie allochtone vrouwen.

---

14 Het was helaas niet mogelijk om het geboorteland van de beide ouders te koppelen aan het geboorteland van de vrouwen. Het geboorteland van de ouders wordt in de risicoscreening wel ingevuld.

8.6 *Omvang, herkomstland en vindplaatsen: ontwikkelingen*

Huwelijksmigratie en huwelijksdwang

Zoals we al beschreven in hoofdstuk 4 komen de meeste vrouwen naar Nederland vanwege huwelijksmigratie. Uit Kamerstuk 32 175 nr.1 van oktober 2009 (www.equality.nl) blijkt dat huwelijksmigranten uit zeer veel verschillende landen komen. De top 5 bestaat dan uit Turkije (12,4%), Somalië (8,9%), India (8,3%), Marokko (7%) en Suriname (6,7%). Ook de achtergronden zijn heel verschillend. Zo gaat het bij Turken en Marokkanen meestal om gezinsvorming met een Nederlander van allochtone herkomst. Bij landen als Brazilië, Thailand, Rusland en de Filipijnen gaat het vooral om autochtone mannen die op zoek zijn gegaan naar een echtgenote.

Van de Marokkaanse huwelijksmigranten is 55% vrouw; uit Turkije komen evenveel mannen als vrouwen als huwelijksmigrant naar Nederland. In een deel van de gevallen gaat het bij huwelijksmigratie om huwelijksdwang. Op de internetsite van MOVISIE (www.movisie.nl) is te lezen dat huwelijksdwang voorkomt in Turkse, Marokkaanse, Surinaams-Hindoestaanse, Somalische, Iraanse, Iraakse, Afghaanse, Pakistaanse, Koerdische, Chinese, Molukse en Roma-gemeenschappen. Koerdische en Molukse gemeenschappen zijn niet genoemd door onze respondenten.

Het CBS heeft recentelijk onderzoek gedaan naar gemengde relaties (CBS webmagazine, dinsdag 24 april 2012). Dit onderzoek omvat niet alleen huwelijken, maar ook samenwonende stellen. Op 1 januari 2011 woonden in Nederland 265.000 paren die bestaan uit een autochtoon en een buitenlandse partner. Hun aantal is het afgelopen decennium toegenomen met 22.000. Ter vergelijking: het totaal aantal paren in Nederland is 4,2 miljoen. Bij de gemengde relaties (herkomst buitenlandse partner eerste generatie) komen Surinaams-Nederlandse partners het meest voor, gevolgd door Antilliaans/Arubaans-Nederlandse paren. Thais-Nederlandse paren vormen de derde groep. De meest in het oog springende stijging volgens het CBS is de verdubbeling van het aantal samenwoonrelaties tussen een autochtone man en een Thaise of Russische vrouw.

Emancipatie

Brink et al. (2009) deden onderzoek naar inburgeraars in Amsterdam. Daaruit blijkt de categorie jongere vrouwen in meerdere opzichten, net als de oudere vrouwen, op grote afstand van de Nederlandse samenleving te verkeren. Ruim de helft geeft aan niet buitenshuis te willen werken. Ook komt slechts een kwart voor ontmoetingen of activiteiten wel eens buiten de eigen buurt. Ongeveer een vijfde van de jongere vrouwen is niet op de hoogte van de inburgeringsplicht. Bijna een derde is dan ook niet ingeburgerd. Brink et al. zien wel een aantal positieve punten waardoor de toekomstige positie rooskleuriger lijkt dan die van de oudere vrouwen. Zo verklaart driekwart van de niet-werkende jongere vrouwen later wel te willen werken, in tegenstelling tot een minderheid van de oudere vrouwen. Ook

hebben de meeste jongere vrouwen regelmatig contact met autochtone Nederlanders. Zij denken van alle onderscheiden groepen inburgeraars ook het minst aan terugkeer naar het land van herkomst.

Ook uit de interviews komt een voortschrijdende emancipatie van allochtone vrouwen naar voren. Het beeld wordt bevestigd door de literatuur die de laatste jaren over dit onderwerp verschenen is (zie bijvoorbeeld Pels (1998), Pels (2000), Pels & De Gruijter (2006)). Zo ziet een brede school coördinator rondom actieve moeders een duidelijk verschil met zes jaar geleden. 'De moeders worden steeds actiever, spreken beter Nederlands en doen mee.' Ook oudercontactmedewerkers in Bos en Lommer en Osdorp zeggen dat zij merken dat de vrouwen zich steeds meer ontwikkelen en dat deze problematiek daar minder voorkomt. Dit zou volgens hen ook op te maken zijn uit de toename van het aantal echtscheidingen.

De respondent van SIEA (inburgering) ziet nu een nieuwe generatie vrouwen opstaan, die de onderdrukking door mannen niet meer pikken. De problematiek van de verborgen vrouwen is naar zijn idee over het hoogtepunt heen.

Een respondent van het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders heeft de indruk dat er de laatste tijd een daling is in het aantal verborgen Marokkaans/Nederlandse vrouwen in Nederland. Volgens deze respondent zijn Marokkaanse vrouwen tegenwoordig beter ontwikkeld en durven zij nu vaker dingen als een scheiding te regelen. Maar, dit vergt wel de nodige inspanning van haar en familie die haar probeert te helpen. Jonge meisjes die uitgehuwelijkt worden hebben zich echter nog onvoldoende kunnen ontwikkelen en weten nog niet hoe zij zichzelf moeten redden. In Nederland bestaan voorlichtingscampagnes voor de Marokkaans-Nederlandse vrouwen in Nederland.

Volgens twee experts uit de Hindoestaanse gemeenschap kwam het fenomeen verborgen vrouwen twintig jaar geleden veel meer voor dan tegenwoordig. In alle sociale klassen werden gearrangeerde huwelijken gesloten. Tegenwoordig kom je dat veel minder vaak tegen. Zij merken dat veel verhalen over dergelijke praktijken gebaseerd zijn op de situatie destijds; nu gebeurt dat nog maar weinig in de Hindoestaanse gemeenschap. Daar noemen zij verschillende redenen voor. De jeugd van tegenwoordig pikt het niet meer om met een onbekende te moeten trouwen. Communicatie speelt een grote rol: door Hyves en door Facebook leren partners elkaar kennen en is er voor het huwelijk veel meer contact. Daarnaast is het niet meer zo gemakkelijk om een partner uit het buitenland over te halen naar Nederland. Vanuit de Nederlandse overheid gelden steeds strengere regels voor immigratie. Daarnaast, zo voegen zij toe, gaat het nu in het buitenland ook beter. Mensen hoeven dan niet meer zo nodig naar Nederland te komen.

Er zijn nieuwe kabinetsplannen op het gebied van huwelijks- en gezinsmigratie. Dit is een reactie op de achterblijvende integratie en emancipatie van een deel van de gezinsmigranten en de problematiek van gedwongen uithuwelijking. Een andere aanleiding zijn de nadelige gevolgen van de achterblijvende integratie voor de hulpverleners, docenten, de opvoeding, en het onderwijs aan de kinderen van de huwelijksmigranten. Deze plannen zijn vooral gericht op het stellen van

eisen, teneinde voldoende bagage te verwerven om hier te wonen en werken, maar ook op het waarborgen van vrije partnerkeuze en het tegengaan van dwang en schijnconstructies.

8.7 Conclusie

Het is duidelijk dat er een problematiek van verborgen vrouwen bestaat in Amsterdam. Het is de vraag wat de exacte omvang van deze problematiek is, wat de landen van herkomst van de vrouwen zijn en waar ze te vinden zijn. Het doen van een educated guess van de omvang van een verborgen verschijnsel is precair.

Toch durven we op basis van alle gegevens wel een voorzichtige uitspraak te doen over de minimale omvang van de groep verborgen vrouwen in Amsterdam.

Ook kunnen we aangeven om welke geboortelanden het gaat.

Hierbij baseren we ons allereerst op de uitspraken van de respondenten over de omvang van het verschijnsel. In de schatting betrekken we alleen de respons over de omvang die wij als redelijk betrouwbaar kwalificeren (zie par. 8.3 voor de gehanteerde criteria). Verder houden we er rekening mee dat sommige respondenten pas te maken krijgen met de vrouwen als zij inmiddels geen verborgen vrouwen meer zijn: zij spreken dan over voormalig verborgen vrouwen. Ook nemen we het gegeven mee uit de literatuur en de interviews, dat zich de laatste jaren een voortschrijdende emancipatie van allochtone vrouwen voordoet - iets wat het aantal verborgen vrouwen terug lijkt te dringen. Verder betrekken we in de schatting van de omvang de registratiegegevens van de vrouwenopvang. Als contextinformatie gebruiken we het resultaat uit het vangst-hervangst onderzoek naar slachtoffers van huiselijk geweld (Van Rooy & Buster, 2009). Dat laat zien dat slechts een kwart van de slachtoffers van huiselijk geweld bekend is bij de politie en/of de hulpverlening. Tot slot is er rekening gehouden met de onderzoeksbevinding dat er een groot aantal herkomstlanden naar voren komt, zowel in de interviews als in de registratiegegevens van de residentiële vrouwenopvang.

Deze overwegingen tezamen leiden tot de uitspraak dat het verschijnsel verborgen vrouwen in Amsterdam in totaal in ieder geval enkele honderden (twee- tot driehonderd) betreft. We hebben in deze ruwe schatting twee bronnen het zwaarst laten wegen. Ten eerste zijn dat de door ons als voldoende betrouwbaar geachte uitspraken van respondenten over de omvang, ten tweede de registratiegegevens van de vrouwenopvang. Het aantal betreft een ondergrens. Er moest immers rekening worden gehouden met een *dark number*, waaronder de verborgen vrouwen onder illegalen. Ook hebben we weinig verhalen gehoord over de zogeheten Postorderbruiden, terwijl deze groep volgens de gegevens van het CBS aanzienlijk gegroeid is. Het ligt voor de hand dat hier ook verborgen vrouwen onder zullen zijn.

We kunnen op basis van de onderzoeksinformatie twee belangrijke verschijningsvormen van verborgen vrouwen onderscheiden (zie ook hoofdstuk 4). De

eerste verschijningsvorm, 'de ondergeschikte verborgen vrouw', betreft vrouwen die afkomstig zijn uit landen waar een traditionele, islamitische of christelijke 'wijk-cultuur' overheerst. Cultuur, religie of schaamte worden gebruikt als argument om de vrijheid van vrouwen sterk in te perken. Zolang de vrouw zich schikt in haar lot, is de noodzaak minder aanwezig om haar met (het dreigen met) geweld in haar positie te houden. Bij de tweede verschijningsvorm, 'de opgesloten verborgen vrouw', zijn de etnische afkomst, cultuur en tradities niet of niet de belangrijkste invloeden. Ook is een gedwongen huwelijk hier meestal niet aan de orde en kiest de vrouw zelf haar partner. Bovendien heeft de partner niet altijd dezelfde culturele herkomst als de vrouw. Het betreft zowel vrouwen die al in Nederland wonen, als vrouwen die voor hun partner naar Nederland komen. Deze vrouwen worden over het algemeen wel steeds met (excessief) geweld in hun positie gehouden. De verschijningsvormen sluiten elkaar echter niet per definitie uit.

Het lijkt erop dat de vrouwen uit de eerste verschijningsvorm in meerderheid (maar zeker niet uitsluitend) in wijken met de grootste concentraties islamitische bevolkingsgroepen te vinden zijn. Zoals gezegd lijken tussen deze wijken ook nog weer grote verschillen te zitten. De vindplekken voor vrouwen uit de tweede verschijningsvorm zijn nog veel diffuser. In principe kunnen zij overal in Amsterdam woonachtig zijn. Afgaande op de gegevens van Blijf zijn de meest voorkomende geboortelanden Nederland, Marokko, Turkije, Suriname, Irak en Somalië.

9 *Conclusies en aanbevelingen*

Het verkennende onderzoek naar verborgen vrouwen in Amsterdam heeft tot doel een eerste inzicht te verschaffen in het fenomeen van het verborgen houden van vrouwen en in de omvang van deze problematiek in de gemeente Amsterdam. In dit hoofdstuk gaan we in op de beantwoording van de onderzoeksvragen (vgl. hoofdstuk 2) en sluiten wij af met enkele aanbevelingen.

9.1 *Conclusies*

Hoe ziet het profiel van verborgen vrouwen eruit?

Er bestaat geen eenduidige definitie van ‘verborgen vrouwen’. Tijdens het onderzoek blijkt het fenomeen ‘verborgen vrouwen’ dan ook op verschillende wijzen te worden ingevuld en geïnterpreteerd. Een centraal kenmerk in de onderzoeksgroep ‘verborgen vrouwen’ is: *een door de partner en/of familie afgedwongen, en door de vrouw in kwestie niet gewenst, leven in isolement*. In feite worden deze vrouwen thuis opgesloten en mogen zij geen of slechts zeer beperkt contact hebben met de rest van de samenleving. Als er contact is met anderen, gebeurt dit vaak onder begeleiding en controle. De echtgenoot gaat bijvoorbeeld mee naar de huisarts om daar het woord te doen. Een vrouw die compleet geïsoleerd leeft, mag niet of nauwelijks naar buiten. Zelfs niet voor een boodschap of om de kinderen naar school te brengen. Het naar buiten kijken door het raam kan zelfs worden verboden. Er zijn wat betreft de leefsituatie allerlei verschijningsvormen denkbaar. Deze vormen verschillen onderling echter zo sterk van elkaar dat zij niet onder één noemer kunnen worden geplaatst. Op basis van de bevindingen uit het onderzoek hebben we grofweg twee verschillende verschijningsvormen van verborgen vrouwen vastgesteld.

De eerste verschijningsvorm noemen we de ‘ondergeschikte verborgen vrouw’. Het gaat hierbij om (migranten)vrouwen die vaak zijn opgegroeid in families die een traditionele opvatting hebben over onder andere de rol en positie van de vrouw, het huwelijk en ouderschap/opvoeding. Zij zijn vaak opgevoed met het idee dat een vrouw onderdanig is en naar de wensen van haar mannelijke familieleden dient te luisteren. Deze normen en waarden worden gedeeld door mensen in haar omgeving. De vrouwen trouwen via een gearrangeerd huwelijk met een man van dezelfde etniciteit. De vrouwen zijn meestal laag opgeleid. Man en/of schoonfamilie houden de vrouwen klein en ontwetend. Cultuur, religie of schaamte

worden gebruikt als argument om hun vrijheid sterk in te perken: een nette vrouw beweegt zich niet zomaar buiten de deur, zij hoort binnen te blijven, al dan niet met de deur op slot. Zolang de vrouw zich schikt in haar lot, is de noodzaak minder aanwezig om haar met (het dreigen met) geweld in haar positie te houden. De vrouwen zijn als het ware slachtoffer van 'het systeem' waar zij zich in bevinden. Dat ze (het gevoel hebben) in de gaten worden gehouden door familie en eigen gemeenschap heeft een groot effect op deze vrouwen. De controlemechanismen zijn in feite angst voor schaamte en roddel. Daarnaast zijn deze vrouwen ook minder weerbaar omdat zij dikwijls de taal niet spreken en de weg niet weten in de Nederlandse samenleving.

De tweede verschijningsvorm, 'de opgesloten verborgen vrouw', bestaat uit vrouwen bij wie de etnische afkomst, cultuur en tradities minder van invloed zijn.

Ook is een gedwongen huwelijk hier veelal niet aan de orde en kiest de vrouw zelf haar partner. De partner hoeft overigens niet dezelfde culturele herkomst te hebben als de vrouw. De vrouw kan wel voor de partner naar Nederland komen. In deze verschijningsvorm vallen ook (hoog)opgeleide vrouwen, die in principe in staat zijn zichzelf te redden. Voor de vrouwen die uit het buitenland komen geldt dit weer in mindere mate. Bij deze groep verborgen vrouwen komt vaak excessief geweld voor, of dreiging daarmee, als mechanisme om ze geïsoleerd en verborgen te houden. Het geweld wordt bewust ingezet om de vrouwen af te schermen van de maatschappij. Er is hier meer sprake van letterlijke vrijheidsberoving: de deur gaat daadwerkelijk op slot. De motivatie van de pleger is hier niet zozeer gelegen in cultuur of geloof, maar in het kunnen uitoefenen van controle en macht. Wat de vrouwen tegenhoudt om weg te gaan is het (dreigen met) geweld en/of het - zelfs letterlijk - niet zien van een ontsnappingskans.

Er bestaan grote verschillen tussen de twee verschijningsvormen van verborgen vrouwen. Toch komen er ook overeenkomstige kenmerken naar voren. De komst van kinderen zorgt doorgaans voor extra spanningen en kan de situatie van gedwongen isolement verergeren. De verborgen vrouwen gaan gebukt onder diverse lichamelijke en psychische klachten. Zij hebben last van psychosomatische klachten, zijn depressief en hebben in sommige gevallen suïcidale gedachten.

Vrouwen uit de eerste, en in mindere mate uit de tweede verschijningsvorm, die uit het buitenland naar Nederland komen, hebben meestal een afhankelijke verblijfsvergunning. Ze weten niet wat hun rechten zijn in Nederland. Daardoor hebben zij het gevoel niet weg te kunnen bij hun man.

Wat zijn risicofactoren?

Uit de literatuur, de interviews met de voormalig verborgen vrouwen en met de overige respondenten zijn een aantal risicofactoren naar voren gekomen. We kunnen hierbij factoren onderscheiden die het risico vergroten dat een vrouw in de situatie terecht komt, en factoren die het risico vergroten dat de situatie bestendigt.

In de literatuur komen de volgende risicofactoren naar voren:

- Huwelijksdwang.
- Het verschijnsel importbruid, in combinatie met endogamie (het trouwen binnen de eigen etnische groep), of in combinatie met postorderbruid.
- Bonding; een sterk gesloten groep met een sterke sociale controle die een wantrouwende houding heeft tegenover de buitenwereld, en waar weinig of geen contacten met sociaal heterogene groepen plaatsvindt.
- Geïsoleerde vrouwen; allochtone vrouwen die geïsoleerd blijven, de Nederlandse taal niet machtig zijn, geen inburgeringstraject hebben gevolgd en vaak analfabeet zijn in de eigen taal.

Uit de interviews met de voormalig verborgen vrouwen en de respondenten komen als risicofactoren naar voren:

- Een illegale status en een afhankelijke verblijfssituatie.
- Inwonen bij de schoonfamilie.
- Een traditionele christelijke, hindoestaanse of islamitische opvoeding waarbij het een taboe is om te scheiden.
- Een niet steunende sociale omgeving (schoonfamilie, buurtgenoten).
- Geen kennis hebben van hulpverleningsmogelijkheden.

Wordt de problematiek van verborgen vrouwen (h)erkend?

Het antwoord op de vraag in hoeverre de 'buitenwereld' de verborgen vrouwen herkent en zich überhaupt bewust is van het verschijnsel, is niet eenduidig.

Tussen respondenten zien we duidelijke verschillen in de mate van 'bewust zijn van het fenomeen' en het 'herkennen' ervan. Zo zijn respondenten van zelforganisaties (bijvoorbeeld vrouwenorganisaties) zich heel bewust van de problematiek en ook alert op mogelijke signalen. Dit geldt ook voor sommige professionals, zoals medewerkers van de hulpverlening. Anderzijds zijn er professionals die zich in de uitvoering van hun werk niet bezig houden met mogelijke signalen van gedwongen isolement. Dit verschil heeft voornamelijk te maken met het gegeven dat het gedwongen isolement voor veel professionals een nog onbekende problematiek is. Soms is het interview in het kader van dit onderzoek een aanleiding om het verschijnsel te gaan herkennen. Door de bekendheid van het fenomeen onder professionals te vergroten, zal de herkenning van de problematiek van verborgen vrouwen worden bevorderd.

Wat zijn de hulp(verlenings)behoefte van verborgen vrouwen?

De door ons geïnterviewde voormalig verborgen vrouwen geven aan dat hun belangrijkste hulpbehoefte destijds het krijgen van een luisterend oor was. Volgens hen is het om de vrouwen te kunnen helpen, vooral belangrijk dat de vrouw in kwestie beseft dat ze hulp nodig heeft en hiervoor open staat. Is dit besef er (nog) niet, dan is het volgens de respondenten niet mogelijk om deze vrouw te helpen.

Als de vrouw eenmaal heeft besloten dat ze uit de situatie wil stappen, blijkt een zorgverlener zoals de huisarts een belangrijke ‘deur naar buiten’. Het is dan wel belangrijk dat de vrouw in de gelegenheid wordt gesteld om zonder haar man met de huisarts te praten. Ook moet de huisarts zich bewust zijn van het fenomeen verborgen vrouwen. Vrouwen willen in die fase van het proces graag weten wat hun rechten en wat de hulpverleningsmogelijkheden zijn. Daarna is er volgens de vrouwen een belangrijke rol weggelegd voor vrouwenorganisaties, waarbij op een laagdrempelige wijze activiteiten en/of hulpverlening kan worden geboden. Het in contact komen met andere vrouwen heeft de vrouwen geholpen. Evenals het deel kunnen nemen aan activiteiten, waarbij vrijblijvend de mogelijkheid wordt geboden om je verhaal te vertellen.

Het beeld dat wordt geschetst door professionals die ervaring hebben met de hulp aan verborgen vrouwen, sluit hier bij aan. Ook zij geven aan dat het van belang is dat hulpverleners de vrouwen de tijd geven. Het gaat erom dat een hulpverlener goed aanvoelt hoe ver een vrouw is in haar besluitvormingsproces.

De vrouw moet volgens hen alleen weggehaald worden als zij daar zelf geestelijk klaar voor is. Een geluid vanuit de zelforganisaties is dat sommige verborgen vrouwen niet weg willen bij hun man, maar alleen behoefte hebben aan rust en veiligheid. Dat er enkel een beslissing geforceerd moet worden als de vrouw daar zelf aan toe is, is vanuit het perspectief van de vrouw begrijpelijk. Ons inziens kan dit echter gaan wringen in een situatie waarbij kinderen lijden onder de gezinssituatie en getuige zijn van bijvoorbeeld huiselijk geweld.

Hoe hebben voormalig verborgen vrouwen interventies van derden (of juist het ontbreken daarvan) ervaren en gewaardeerd in de fase van toeleiding naar hulp?

Uit de verhalen van de vrouwen komt naar voren dat de directe omgeving, zoals burens, familie en schoonfamilie, signalen moeten hebben opgevangen van isolatie en mishandeling. De schoonfamilie was vaak niet alleen op de hoogte van het feit dat de vrouwen werden mishandeld en geïsoleerd, maar oefende ook direct of indirect druk op hen uit om de situatie in stand te houden. Ook kwam het voor dat de schoonfamilie zelf de vrouw uitbuitte. Eén vrouw had daarentegen een schoonfamilie die haar prees om haar rol als goede echtgenote en haar een kaartje gaf van een maatschappelijk werkster. Deze vrouw had echter wel op een actievere rol van haar schoonfamilie gehoopt.

Het uitblijven van een reactie van de directe omgeving bevestigde de vrouwen in het gevoel dat zij destijds hadden; dat zij zich hadden te schikken in hun lot en er alleen voor stonden.

Toch zijn er wel mensen uit de directe omgeving geweest die, toen na verloop van lange tijd de situatie ernstig uit de hand begon te lopen, de politie hebben gebeld. De vrouwen die hier mee te maken hadden, werden door de politie apart van hun man gehoord en konden daarom (eindelijk) hun verhaal vertellen.

De vrouw die het nummer op het kaartje van haar schoonfamilie belde, is erg geholpen door de praktische en concrete aanpak van het steunpunt huiselijk geweld. Men begreep daar dat zij buiten de deur niet zelfredzaam was.

Wat zijn kenmerken van werkende en niet werkende interventies?

Omdat er geen doelbewuste interventies hebben plaatsgevonden om de geïnterviewde verborgen vrouwen te helpen, is het niet mogelijk uitspraken over werkende en niet werkende interventies te doen. Wel kunnen we uit de interviews met de voormalig verborgen vrouwen en met de andere respondenten elementen voor een aanpak afleiden.

In deze aanpak moet rekening worden gehouden met de verscheidenheid aan verborgen vrouwen en met de fase waarin zij verkeren. In het onderzoek komen twee verschijningsvormen van verborgen vrouwen naar voren. Tussen deze vormen bestaan zowel een aantal grote verschillen als een aantal overeenkomstige kenmerken. Ook binnen de twee vormen doen zich soms verschillen voor. Elk van de verborgen vrouwen gaan gebukt onder diverse lichamelijk en psychische klachten. Zij hebben psychosomatische klachten, zijn depressief en hebben in sommige gevallen suïcidale gedachten. Ook de kinderen in het gezin lijden onder de situatie. Soms zijn niet alleen de vrouwen, maar ook de kinderen mishandeld. Verder is duidelijk geworden dat de situatie van verborgen houden geen stabiele, onveranderlijke situatie is, maar een proces. In dat proces gaat het vaak na verloop van tijd steeds verder bergafwaarts. De voormalig verborgen vrouwen maakten tevens duidelijk dat het een tijd heeft geduurd voordat zij open stonden voor een radicale breuk met hun echtgenoot c.q. hun situatie. Daarnaast komt het voor dat de vrouw niet wil scheiden, maar alleen hulp wil om de situatie te normaliseren en veilig te maken. We hebben het verschil in hulp aan verborgen vrouwen gevisualiseerd in een stoplichtmodel. In het bovenste gedeelte (groen/geel) is ruimte voor vrijwillige steun, het geven van identificatiemogelijkheden, empowerment en dergelijke. De doelgroep is dan ook nog breder, het gaat ook om geïsoleerde vrouwen. In het middelste en onderste gedeelte komt de beschermende functie van de gedwongen hulpverlening in beeld: in oranje de politie en in rood Jeugdzorg en de politie. Ook hebben we geconstateerd dat er frictie kan ontstaan tussen de behoefte van de verborgen vrouw aan passieve steun en de maatschappelijke behoefte om in te grijpen als de belangen van de kinderen in het geding komen.

We hebben de volgende elementen voor een aanpak beschreven:

- Identificatiemogelijkheden en empowerment.
- Informeren over rechten en hulpverleningsmogelijkheden.
- Outreachend werken.
- Mogelijkheden bieden om de vrouw zonder haar echtgenoot te spreken: niet alleen bij huisarts, verloskundige en politie, maar ook bij gesprekken in het kader van verblijfsvergunning, inburgering, verlenging paspoort.

- Een open en begripvolle opstelling (die bepaalde kennis en vaardigheden impliceert).
- Bewustmaken van hulpbronnen.
- Inschakelen van een persoon die invloedrijk is in de gemeenschap.
- Toerusten (inburgeringscursus, taal leren).
- Deskundigheidsbevordering van professionals (gezondheidszorg, onderwijs, politie).
- Interventies gericht op (de emancipatie van) mannen
- Achter de voordeur-projecten.

Wat is de verdeling naar landen van herkomst van deze vrouwen?

Op basis van de interviews met de respondenten komt het volgende beeld naar voren. Veruit de grootste groep bestaat uit vrouwen die uit het buitenland naar Nederland zijn gekomen. Verder is er een kleine groep in Nederland geboren allochtone vrouwen. Een enkele verborgen vrouw is een autochtone Nederlandse vrouw.

De verborgen vrouwen die - veelal in het kader van huwelijksmigratie - uit het buitenland naar Nederland zijn gekomen, zijn afkomstig uit een brede schakering van landen, te weten: Marokko, Turkije, Tunesië, Bulgarije, Pakistan, Afghanistan, Suriname (Hindoestanen), Iran, Tunesië, Algerije, Egypte, Somalië, Thailand, China, Vietnam, Latijns-Amerika (Brazilië), Tsjetsjenië, Mali, Soedan, Portugal, Rusland en Libië. Marokko, Turkije en Suriname worden veruit het vaakst genoemd. Ook de Roma worden door meerdere respondenten genoemd.

Welke beredeneerde schatting is er te geven van het aantal verborgen vrouwen in Amsterdam? Is er een beeld te geven van de spreiding over de stad?

Het doen van een *educated guess* van de omvang van een verborgen verschijnsel is precair. Toch durven we op basis van alle gegevens wel een voorzichtige uitspraak te doen over de omvang van de groep verborgen vrouwen in Amsterdam.

Wij schatten dat het aantal verborgen vrouwen in Amsterdam in totaal in ieder geval enkele honderden (twee- tot driehonderd) betreft. Dit aantal is een ondergrens. Daarbij vormen vrouwen uit de eerste verschijningsvorm 'de ondergeschikte verborgen vrouw', de grootste groep. Deze vrouwen zijn in meerderheid te vinden in wijken met de grootste concentraties islamitische bevolkingsgroepen. Er lijken tussen deze wijken ook nog weer verschillen te zijn. Er is nader onderzoek nodig om te achterhalen wat mogelijke oorzaken hiervoor zijn. De vindplekken voor vrouwen uit de tweede verschijningsvorm, 'de opgesloten verborgen vrouw', zijn nog veel diffuser. In principe kunnen zij overal in Amsterdam woonachtig zijn. Afgaande op de gegevens van Blijf zijn de verborgen vrouwen het meest afkomstig uit Nederland, Marokko, Turkije, Suriname, Irak en Somalië.

9.2 *Aanbevelingen*

In het licht van bovenstaande conclusies formuleren wij de volgende aanbevelingen.

1. *Agendeer de problematiek van verborgen vrouwen*

Het verschijnsel verborgen vrouwen is waarschijnlijk niet zeer omvangrijk, maar heeft voor de vrouwen die het betreft wel zeer ernstige gevolgen. Aangezien de problematiek nog zeer weinig bekendheid heeft, is het voor de gemeente van belang de problematiek niet alleen te agenderen, maar ook een probleemeigenaar aan te wijzen.

2. *Bevorder aansluiting bij huiselijk geweld aanpak*

Sluit voor de aanpak van verborgen vrouwen zo veel mogelijk aan bij het bestaande beleid voor huiselijk geweld en de bestaande interventies. Er zijn echter wel extra inspanningen vereist om deze aansluiting te faciliteren. Zo moet in ieder geval een omschrijving van deze problematiek in de omschrijving van huiselijk geweld worden opgenomen. Daarnaast is er nog een wereld te winnen qua preventie, niet alleen voor de verborgen vrouwen zelf maar ook voor hun kinderen. Te denken valt in ieder geval aan het geven van voorlichting (door het steunpunt huiselijk geweld). Dit kan in eerste instantie toegespitst worden op bepaalde 'risico-wijken'. Ook het faciliteren van vrouwen- en zelforganisaties die een podia creëren waar vrouwen naar toe kunnen gaan voor laagdrempelige activiteiten (empowerment) en eventuele hulp, is van belang. Nagegaan moet worden welke stappen hiervoor gezet kunnen worden in aansluiting op de bestaande aanpak.

3. *Onderneem actie op het Stille Dilemma karakter van het probleem*

De taboesfeer en het als moeilijk bespreekbaar ervaren van de problematiek belemmert een aanpak. Hier zitten meerdere aspecten aan:

- a. In de presentatie van en het spreken over het fenomeen verborgen vrouwen moet duidelijk zijn dat het een fenomeen betreft dat in meerdere bevolkingsgroepen voorkomt, dat het niet uitsluitend allochtone bevolkingsgroepen betreft en dat het verborgen houden van vrouwen slechts bij een beperkt deel van genoemde groepen voorkomt. Desalniettemin is een 'mentaliteitsverandering' binnen met name deze groepen wenselijk; niet alleen vrouwen, maar ook mannen moeten worden geïnformeerd over rechten, plichten en relevante regelgeving. Interventies gericht op de emancipatie van mannen zijn dan ook van belang. Migrantenorganisaties kunnen hierin een rol vervullen. Nagegaan moet worden wat de mogelijkheden hiervoor zijn.
- b. Signaleren verbeteren, onder andere door deskundigheidsbevordering en kennis disseminatie, in combinatie met het verbeteren van melden. Dit moet specifiek gericht worden op de professionals die contactmomenten met de

verborgen vrouwen kunnen hebben, zoals politie en mensen in de zorg (huisarts, verloskundige, SEH, consultatiebureau). Belangrijk is ook aandacht te hebben voor de situatie van de kinderen. Voor het kunnen signaleren en bespreekbaar maken, wordt bepaalde kennis voorondersteld. Dit onderzoek is een eerste aanzet, er is verdere kennisontwikkeling nodig.

4. Zorg voor opvolging van (gestapelde) signalen

Hierbij kan een bepaalde spanning zijn tussen het door een verborgen vrouw zelf gewenst tempo en het maatschappelijk belang om te interveniëren (bijvoorbeeld gezien de betrokkenheid van kinderen of de veiligheid van de vrouw en/of kinderen).

Inventariseer wat de drangmogelijkheden in dit kader zijn. Door bepaalde zaken te protocolleren (denk aan de gang van zaken rond de controles van een pasgeboren kind) en daarmee te normaliseren, wordt de kans op handelingsverlegenheid van professionals en stigmatisering van bevolkingsgroepen verkleind.

Bijlage 1

Overzicht respondenten

De 50 respondenten zijn werkzaam als professional of vrijwilliger bij een van onderstaande organisaties/instellingen.

- Vrouwenorganisaties
- Advocatuur
- Vrouwenopvang
- Ambulante hulpverlening
- Politie
- Gemeente
- Migrantenorganisaties
- Universiteit
- Welzijnsorganisaties
- Zelforganisaties
- Inburgering organisatie
- Kraamzorg
- Verloskundigen praktijken
- Ouder Kind Centra's
- Ziekenhuis
- Immigratie en Naturalisatie Dienst
- Gezondheidscentra
- Basisscholen
- Peuterspeelzalen/voorscholen

Bijlage 2

Overzicht voormalig verborgen vrouwen¹⁵

Maria, is een jonge hoogopgeleide Poolse vrouw. Zij wordt verliefd op een Iranese man die in Polen op vakantie is. Zij krijgen een relatie en trouwen, waarop Maria naar Nederland verhuist en intrekt bij haar man. Vanaf dat moment veranderde haar leven, naar eigen zeggen in een hel. Er is sprake van zeer ernstig geweld en controle. Na vijf jaar wist Maria te ontsnappen, zij heeft twee kinderen.

Asha, is een vijftig jarige Hindoestaanse vrouw. Zij heeft het grootste deel van haar huwelijk binnenshuis geleefd. Haar man controleerde haar en was zeer achterdochtig. Vanwege de eer van de familie en de druk van de schoonfamilie bleef Asha bij haar man, drie jaar gelden besloot ze uiteindelijk toch te scheiden.

Amira, is een Marokkaanse vrouw van midden veertig. Op haar zesde kwam zij naar Nederland. Amira heeft geen fijne jeugd gehad. Op 18-jarige leeftijd trouwt zij met een illegale Marokkaanse man. Er is sprake van zeer ernstig geweld, opsluiting en uitbuiting. Amira werkt in het begin van haar huwelijk nog, maar door de stress belandt ze in de ziektewet gevolgd door de WAO. Amira krijgt vijf kinderen. Later blijkt de man ook nog vier kinderen te hebben in Marokko, ook deze trekken bij Amira en haar man in. Na twintig jaar huwelijk en leven als verborgen vrouw doet Amira een zelfmoord poging. Ze belandt in het ziekenhuis en vanuit hier bouwt zij een nieuw leven op.

Rachida, is een Marokkaanse hoogopgeleide vrouw. Op zesentwintig jarige leeftijd wordt zij uitgehuwelijkt aan een Marokkaanse man die in Nederland woont. Rachida stemt onder druk van haar familie in met het huwelijk en verhuist naar Nederland. De beloofde toekomst bleek een leugen en zij diende zich onderdanig te gedragen. Haar man is achterdochtig en verbied Rachida elk contact met de buitenwereld. Rachida raakt snel zwanger. Het huwelijk kenmerkte zich door veel

---

15 Om de anonimiteit en veiligheid te waarborgen zijn de namen gefingeerd en zijn herleidbare kenmerken aangepast.

fysiek, geestelijk en seksueel geweld. Toen haar man Rachida en haar zoontje achterin de kofferbak vervoerde naar Marokko wist Rachida uiteindelijk te ontsnappen.

Azhar, is een Marokkaanse vrouw van rond de zestig. Op twintigjarige leeftijd wordt zij uitgehuwelijkt aan een 46-jarige Marokkaanse man die in Nederland woont. Azhar stemde onder druk van haar familie in met het huwelijk. De man had zeer traditionele opvattingen en verbood Azhar elk contact met de buitenwereld. Het was uiteindelijk de man die mede op advies van zijn familie een scheiding aanvraagde omdat Azhar zich niet gedroeg als een goede vrouw.

Naima, is een Marokkaanse vrouw van eind dertig. Elf jaar geleden kwam zij als toeriste naar Nederland en werd verliefd op een Marokkaanse man die in Amsterdam woonde. Zij trouwde en Naima trok bij haar man in. Vrij snel na het huwelijk begon haar leven in gedwongen verborgenheid. Het huwelijk heeft elf jaar stand gehouden, de enkele bezoeken aan het consultatiebureau waren de enige momenten dat Naima naar buiten mocht. Uiteindelijk heeft Naima zelf besloten dat het genoeg was en toen haar man in Marokko was is zij gevlucht en terecht gekomen in de vrouwenopvang, waar zij ten tijde van het interview, nog steeds verbleef.

Bijlage 3

Samenvatting van het boek 'De uitverkorene, een importbruid acht jaar opgesloten in Nederland' (2009) geschreven door Fayza Oum'Hamed

Fayza heeft een relatief onbezorgde jeugd in een grote Berber familie in het noorden van Marokko. Tegen de heersende gewoonte in mogen zij en haar zusjes na de lagere school verder leren. Fayza kan goed leren, spreekt vloeiend Frans en droomt van een toekomst als journalist. Maar in een zomervakantie, als zij net vijftien jaar is, komt daar abrupt een einde aan. Haar vader stemt er mee in zijn jonge dochter uit te huwelijken aan een man die zij nooit eerder heeft gezien. Een jaar later komt Fayza - als importbruid met een illegale status in Amsterdam terecht, om tot haar verbijstering te moeten samenleven met een oerconservatieve echtgenoot en zijn familie, die haar opsluiten, als voetveeg gebruiken en mishandelen. Volgens haar schoonvader behoort een vrouw maar twee keer in haar leven buiten te komen: als ze trouwt en als ze sterft. Hij haalt ook voor zijn andere zonen meisjes tussen de 14 en 16 jaar uit Marokko, die eenmaal in Nederland opgesloten worden en totaal geïsoleerd van de buitenwereld moeten leven, zodat ze dom en onwetend blijven.

Fayza komt te wonen in Amsterdam-Oost in het huis van haar schoonvader. Daar wonen ze met z'n tiene in een vijfkamer bovenwoning. Haar schoonvader maakt de dienst uit en iedereen is bang voor hem. Hij slaat ook haar schoonmoeder regelmatig. Fayza moet dag in, dag uit, opruimen, koken, afwassen, dweilen. Ze mag voor het schoonmaken geen warm water gebruiken, want dat vindt de schoonvader te duur. Ook wordt ze gedwongen een hoofddoek te dragen. Ze mag niet naar buiten. Haar wordt ook verboden tv te kijken. Haar schoonvader doet er alles aan om haar en de andere vrouwen in huis niet in contact te laten komen met de Nederlandse cultuur. Door hen te onderdrukken leren ze niet hoe ze een eigen leven moeten leiden of dat er hulpinstanties bestaan waar ze kunnen aankloppen.

Zelfs als ze zwanger is mishandelt haar man haar en niemand van de schoonfamilie grijpt in. Wanneer ze haar eerste kind krijgt, besluit zij het gevecht met haar schoonfamilie aan te gaan. Stiekem kijkt ze naar soapseries om de Nederlandse taal te leren. Bij de bezoeken met haar kind aan het consultatiebureau, onder begeleiding van haar man, neemt ze zo veel mogelijk foldertjes mee, vooral voor de teksten om zo wat van het Nederlands op te pikken. Fayza begint zich langzaam tegen haar situatie te verzetten, maar dat gaat letterlijk niet

zonder slag of stoot. Ze weigert nog langer bij haar schoonouders te sloven; ze is de voortdurende mishandelingen en vernederingen zat. Als haar man haar toch wil dwingen, besluit ze zelfmoord te plegen door van het balkon af te springen. De poging mislukt. Ze belandt in het ziekenhuis en daarmee begint haar moeizame reis naar haar uiteindelijke vrijheid.

Literatuurlijst

- Ayse (2006). *Een bruid van thuis - Het verhaal van een gedwongen huwelijk*. Amsterdam: Truth & Dare.
- Baart, A. (2001), *Introductie in de presentietheorie. 3^e aangevulde druk*. Den Bosch / Utrecht: Stichting Axioma /Katholieke Theologische Universiteit.
- Boers, T. & Gastelaars, G. (2008). *De Deur uit. Algemene handleiding*. Amsterdam: VU.
- Bos, M. van den, (3 maart 2011). *Filipijnse internet bruiden populair*. Filipijnen Magazine
- Brink, M. & Ode, A.W.M. (2009), *Eerste evaluatie van de pilots inburgering en vve in Amsterdam*. Amsterdam: Regioplan.
- Distelbrink, M. & Hooghiemstra, E. (2005). *Allochtone gezinnen. Feiten en cijfers*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.
- Elling, A. (2004). *We zijn vrienden in het veld. Grenzen aan sociale binding en 'verbroedering' door sport*. In: Pedagogiek, 24^e jaargang, 4, 2004, pp. 342-360.
- Esch, E. van, & Maas, J. (z.j.). *Een moderne of traditionele partner? De mate van traditionaliteit als partner preferentie bij migratiehuwelijken*. Universiteit van Tilburg.
- Goderie, M. & Boutellier, H. (2007). *Prostitutie in Rotterdam*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Goderie, M, Spierings, F. & Woerds ter, S (2002). *Illegaliteit, onvrijwilligheid en minderjarigheid in de prostitutie een jaar na de opheffing van het bordeelverbod*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut
- Gruijter, M. de, & Pels, T. (2006.) *Emancipatie van de tweede generatie Keuzen en kansen in de levensloop van jonge moeders van Marokkaanse en Turkse afkomst*. Assen: Van Gorcum.
- Hoogteijling, E.M.J. (2002). *Raming van het aantal niet in de GBA geregistreerden*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Koning, M. de, & Bartels, E. (2005). *Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders. Voorstudie*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Merens, A. (red.) (2011). *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: SCP.

Lünnemann, K. & Wijers, M. (2010). *Eergeweld voorbij. Een nieuwe gemeentelijke aanpak van eegerelateerd geweld*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Oum'Hamed, F. (2009). *De uitverkorene - Een importbruid acht jaar land opgesloten in Nederland*, Amsterdam: Artemis & Co.

Pels, T. & De Gruijter, M. de. (2006). *Opvoeding in allochtone gezinnen*. Assen: Van Gorcum.

Pels, T. (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.

Pels, T. (red). (2000). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Assen: Van Gorcum.

Pels, T. Lünnemann, K. & Steketee, M. (red). (2011) *Opvoeden na partnergeweld. Ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Van Gorcum

Putman, R. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster

Rooyen, van, M. *Armoede en botsende culturen. Suïcide van Hindoestaanse en Turkse meisjes*. In: Psy, nr.3, 2006.

Rooy, F. van & Buster, M. (2009). *Aard en omvang huiselijk geweld in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam Cluster epidemiologie, documentatie en gezondheidsbevordering.

Trevane, J. (2010) *FATWA - De aangrijpende strijd van een jonge moeder om haar kinderen*. Vianen: House of Books.

Trevane, J. (2007) *Onzichtbare vrouwen - Moedige vrouwen vertellen hun aangrijpende waargebeurde verhaal*. Vianen: House of Books.

Wolters, J. (2007). *Uit een sociaal isolement? De effecten van buurtgerichte sociale activering op de sociale cohesie in de Berflo Es*. Enschede: Universiteit Twente.

Relevante beleidsdocumenten

Adviescommissie voor vreemdelingenzaken (2005). *Tot het huwelijk gedwongen. Een advies over preventieve, correctieve en repressieve maatregelen ter voorkoming van huwelijksdwang*. Den Haag: ACVZ.

Adviescommissie voor vreemdelingenzaken (2 juni 2006). *Aanbiedingsbrief advies 'Eerste hulp bij huwelijksdwang'*. Den Haag: ACVZ.

Adviescommissie voor vreemdelingenzaken (2006). *Advies 'Eerste hulp bij huwelijksdwang'*. Den Haag: ACVZ.

Frontoffice inburgering (z.j.). *Inburgering en werving vrouwen*. Den Haag.

Gemeente Amsterdam (2011) *Vrouwenemancipatie in Amsterdam: Naar economische zelfstandigheid en zelfbeschikking Beleidsplan 2011 - 2014*.

Notitie Stille Dilemma's, GGD Amsterdam.

Websites

www.movisie.nl

www.huiselijkgeweld.nl

www.os.amsterdam.nl

www.spe-amsterdam.nl

www.cbs.nl

www.e-quality.nl

www.tambuli.nl

Colofon

Opdrachtgever	Gemeente Amsterdam, Dienst Wonen, Zorg en Samenleven
Auteurs	Mr. drs. L.F. Drost Drs. M.J.H. Goderie Drs. M. Flikweert Drs. S. O. Tan
Met medewerking van	Rose Mandungu, MSc.
Omslag	Ontwerppartners, Oosterhout
Foto	Marleen Ottevanger
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-512-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2012.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

‘Ik keek stiekem door het raam en zag moeders met hun kinderen spelen. Ik wilde dat ook. Maar ik mocht niet naar buiten; niet voor boodschappen, niet om de kinderen naar school te brengen, niet naar de dokter. Ik was gevangen in mijn eigen huis. Mijn leven had geen zin meer....’

Dit rapport bevat de resultaten van een verkennend onderzoek naar het tot nog toe onderbelichte fenomeen ‘verborgen vrouwen’: vrouwen die door de partner en/of (schoon)familie worden gedwongen om geïsoleerd van anderen te leven. Zij worden thuis opgesloten en mogen geen of slechts zeer beperkt contact hebben met de samenleving. Als er contact is met anderen, gebeurt dit vaak onder begeleiding en controle. Verborgen vrouwen zijn niet of nauwelijks zichtbaar voor de hulpverlening en politie, en ze weten ook zelf de weg daarheen niet of pas na lange tijd te vinden.

Aan de hand van indringende gesprekken met zes voormalig verborgen vrouwen en vijftig vraaggelbesprekken met sleutelfiguren schetst het rapport een beeld van de kenmerken en hulpbehoeften van vrouwen in gedwongen isolement. Daarnaast wordt stil gestaan bij de ‘buitenwereld’. Wordt dit fenomeen herkend, wat zijn signalen en welke (bestaande) interventies bieden mogelijkheden om deze vrouwen te helpen? Het onderzoek is verricht in opdracht van de Gemeente Amsterdam, Dienst Wonen, Zorg en Samenleven.

